

TAŞPINAR DERGİSİ

2020 Haziran Sayı: 23

ÜCRETSİZDİR

Yerel Süreli Yayın

ISSN : 1305-4678

İMTİYAZ SAHİBİ

Afyonkarahisar Belediyesi Adına
Afyonkarahisar Belediye Başkanı

Mehmet ZEYBEK

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Afyonkarahisar Belediyesi
Başkan Yardımcısı

Süleyman KARAKUŞ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Afyonkarahisar Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

İhsan AKAR

EDİTÖR

Hasan ÖZPINAR

REDAKSİYON

Fevzi KAYA

TASARIM

Ramazan GÖLCÜK

BASKI

İDARE YERİ

Afyonkarahisar Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

Basın-Yayın Birimi

Telefon : 0 272 214 22 23

Faks: 0 272 213 53 86

basinyayin@afyon.bel.tr

Bu dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere çoğaltılma hakları yalnızca Afyonkarahisar Belediyesi'ne aittir. Yazılı izin olmadıkça makul alıntılar dışında bir kısmının ya da tamamının çoğaltılması yasaktır. Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Editör'den

Kıymetli okurlarımız,

Dergimizin yeni bir sayısı ile daha sizlerle. Her sayımızda birbirinden farklı konularla doğduğumuz, yaşadığımız şehre, Afyonkarahisar'a dair bilinmeyenleri aydınlatma, unutulmaları gündeme getirme çabalarımız ne mutlu ki sonuç veriyor ve yaşadığı mekana, mahalleye, kente, coğrafyaya duyarlılığı olan insanlar sayesinde ülkemizde yerel tarihe-giderek daha fazla sahip çıkılıyor artık.

Geride kalan günlerde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde zorlu bir salgın hastalık dönemi geçirdi. Alınan tedbirler kapsamında tiyatro ve sinema salonları, kütüphaneler kapandı. Kültürel etkinlik yapan tüm kurumlar faaliyetlerine ara verdi. Şehir hayatı, sokaklar anlamını yitirdi. Şimdilerde eski güzel günleri özleyeceğiz elbette ama tebbirli olmakta fayda var. Umarız en kısa sürede bu süreci atlatabiliriz.

Bu sayımızda da kapağı ilk kez aralanan konularla sizlerle. Milli Mücadele'de önemli hizmetleri olan bir hemşerimiz Ömer Lütfi Altınay'ı sizlere tanıtırken Tarık Barbaros Pilevne'nin öyküsünde Büyük Taarruz'da önemli bir cephe olan Kuzuçu Tepe ve bir şehidimizi tanıyacaksınız.

Her sayıda Afyonkarahisar'ın sosyal tarihinden farklı simaları sayfalarımıza taşıyan mimar Erdoğan Emre bu kez geniş kapsamlı bir konuyu ele alıyor, geride bıraktığımız salgın sürecinde önemleri bir kez daha anlaşılan sağlık ordusunun 1 numaralı neferleri olan doktorları. Osmanlıdan yakın geçmişe gelinceye kadar şehre hizmet veren doktorları bu yazımızda okuyabilirsiniz.

AKÜ öğretim üyesi Mehmet Sarı hocamızın Kocatepe şiiiri yaklaşan zaferler Ayı Ağustos'u hatırlatırken röportaj bölümümüzde Emekli Albay Ahmet Bilginsoy, Afyonkarahisar sevdasını anlatıyor.

Afyonkarahisar'ın önemli kasabalarından Çayırbağ'a dair bir inceleme yazısını Muharrem Bayar hocamız kaleme aldı, Ali Soydan Bey ilimizde Tapulama Çalışmalarının tarihçesine dair bilgi veriyor.

Son çıkan yayınlar, şiirler, fotoğraflar ve daha neler neler. Hepsini bu sayımızda

Taşpınar dergisi olarak hızla akıp giden zamanda kaybolan değerlerimizi, kültür ve tarih zenginliğimizi sizlere tanıtmak, gelecek nesillere yazılı bir şekilde aktarılmasını sağlamak gibi bir amacımız var. Fakat bunu yaparken sizlerin yapıcı eleştirilerinize, tavsiyelerinize, bilgilerinize kısacası katkılarınıza ihtiyacımız olduğu hatırlardan çıkarılmamalıdır. Bu yüzden dergimizle ilgili istek ve dileklerinizi; basinyayin@afyon.bel.tr adresine iletebilirsiniz.

Hasan ÖZPINAR

İçindekiler

Afyonkarahisar'da
Tapulama
(Kadastro)
Çalışmaları

Bir Misyonerin
Gözünden
Afyonkarahisar'da
Büyük Yangın
1902
➤ 5

➤ 9

İngiliz Basınında Büyük Taarruz ➤ 12

“Ankara ve
İstanbul'da yaşayan
Afyonkarahisarlılar
ondan sorulur”
Emekli Hava Albay
Ahmet Bilginsoy
➤ 19

Yaşanmış Bir
Öykü...
YÜZBAŞI VE
KAZUÇURAN
TEPE

➤ 23

Afyon'un Eski
Doktorları
➤ 27

Hayallerimiz ➤ 44

Ebu'l Mücahid Yusuf Külliyesi ➤ 46

Afyonkarahisar Müze Müdürlüğüne Yapılan
Kütahya İli Seyitömer Höyüğü Kazısı ➤ 54

Anadolu
Tarihinin Gizli
Kalmış Beldesi
Çayırbağ
➤ 58

Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sürecinde
Tasfiye Talepnameleri'ne Göre
Afyonkarahisar'a Yerleştirilen Mübadiller

➤ 64

Afyonkarahisar'da XV. yüzyıla ait külliye
Gedik Ahmed Paşa Külliyesi ➔ 68

Afyonkarahisar'ın Kırkpınarı Karaadilli
Yağlı Güreşleri ➔ 74

Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin'in
Afyonkarahisar Notları ➔ 79

Afyonkarahisar'da Osmanlı Dönemi
Askerî Yapıları ➔ 94

Bir Esnaf Hikayesi Keçeci ➔ 90
Yaşar Usta

Taşpınar'ın Pınarı ➔ 92

Küçük Çobanlı
Eski Camii ➔ 93

Arşivden Yapraklar ➔ 92

İnşa ve ihya etmenin adı: ➔
Şehreminliği 97

Tavan Arası ➔ 99

Bize Ulaşan Yayınlar ➔ 100

Memleket Manzaraları ➔ 102

Afyonkarahisar
Mutfağından
Çullama Köfte
➔ 104

Başkan'dan

MEHMET ZEYBEK

Belediye Başkanı

www.afyon.bel.tr

/afyonkarahisarbelediyesi

/afyonbelediyesi

/afyonkarahisarbelediyesi

/afyonkarahisarbelediyesi

Taşpınar Dergimizin 23.sayısıyla merhaba...

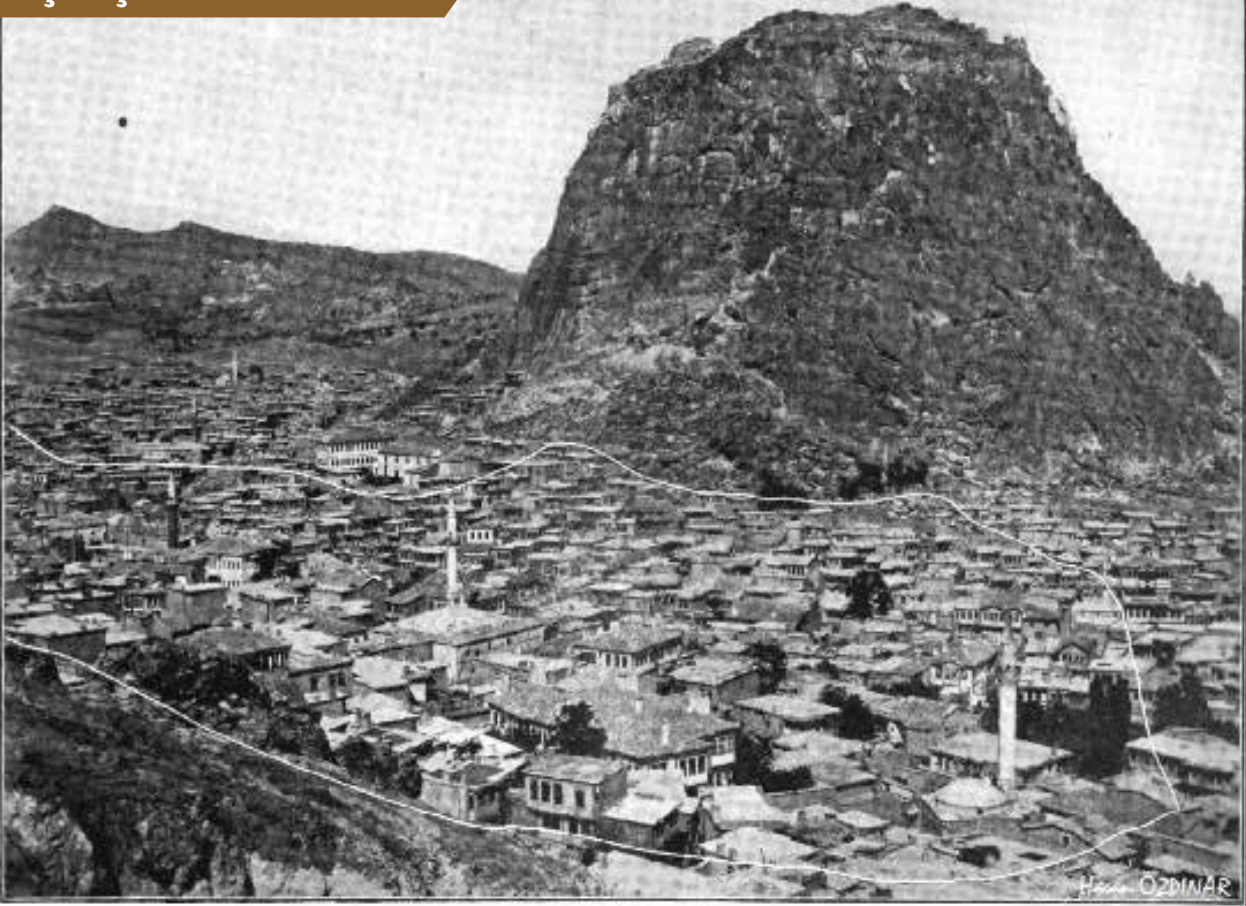
22. sayımızın çıkmasının hemen ardından tüm dünya ve ülkemizin karşılaştığı musibet hayatımızın merkezine oturdu. Bizler de yerel yönetimler olarak merkezî yönetimin aldığı kararlar çerçevesinde hızlı bir biçimde bu musibetin hemşehrilerimizi etkilememesi için tüm imkânlarımızla seferber olduk. Şükürler olsun ki kötü günleri geride bıraktık. Fakat tedbiri elden bırakmamak gerektiğinin bilincinde olmalıyız.

Elbette ki musibetle mücadele sadece tıbbî alanda olmuyor. Bu anlamda tıbbi tedbirlerimizle beraber evlerinde hizmet bekleyen insanlarımız için kültürel anlamda da elimizden geleni yapmaya çalıştık. Evlerinize kapandığınız günlerde Mehteran Takımımızın, Folklor ekibimizin sokak etkinlikleri ile sizleri mutlu etmeye çalıştık.

Geride kalan zamanda Ramazan'ı da idrak ettik. Önceki Ramazanlara göre buruk bir ay ve bayram geçirsek de asıl bayramın ibadetlerimizi en sağlıklı bir biçimde yapabilme imkânı olduğunun da bilincindeyiz.

Bütün bunlar bizi hizmetlerimizden elbette alıkoyamazdı. Bu sürede Taşpınar Dergisi'nde sizler için 23. sayısı ile her zaman ki gibi özenle hazırlandı. Bu sayıda da şehrimizin tarihi, kültürü, sanatı ile dolu dolu birbirinden farklı konular, konuklar var. Yazıları, araştırmaları ile şehrimizin tarihine, kültürüne, edebiyatına kalıcı izler bırakan kalem erbabına teşekkür ederim.

Bir sonraki sayımızda buluşmak dileği ile hepinize keyifli, bereketli okumalar diliyorum.

THE WHITE LINE ENCLOSSES THE BURNT DISTRICT.

Yangının etkilediği alanı gösteren fotoğraf

Bir Misyonerin Gözünden Afyonkarahisar'da Büyük Yangın 1902

Hasan ÖZPINAR*

hasanozpınar03@gmail.com

1902 yılında ilimizde yaşanan ve büyüklüğü, dehşeti, yaşanan sıkıntıları sözlü halk kültürüyle günümüze kadar gelebilen Büyük Yangın'a dair arşiv belgelerini ilk kez Taşpınar Dergisi'nin Ağustos 2011 tarihli 6. sayısında "Afyonkarahisar'ı Kül Eden Yangın" başlığıyla yayınlamıştık. Sonrasında bu yangının izlerini yabancı basında sürmüş ve dünyanın dört bir tarafında o dönemin gazetelerinde bu yangın hakkında çıkan haberleri yine Taşpınar Dergisi'nin Ocak 2012 tarihli 7. sayısında "Yabancı Basında 1902 Yangını" başlığıyla yayınlamıştık.

*Afyonkarahisar Mevlevihanesi Sorumlusu
Başkomutan Tarihi Milli Parkı Alan Kılavuzu Rehberi

Bu yazımızda ise yangının yaşandığı günlerde ilimizde bulunan bir misyonerin gözünden bu konuya ışık tutacağız.

1 810 yılında kısaca "American Board" adıyla kurulan teşkilat dünyadaki misyoner teşkilatları içerisinde en faal olanıdır. Bu cemiyet kurulduktan kısa süre sonra tüm dünyada teşkilatlanmış ve birçok ülke ve bölgede misyoner teşkilatları oluşturarak faaliyet göstermiştir. Bu teşkilata bağlı Pliny Fisk ve Levi Parsons adlı iki misyoner Amerika Boston'dan Kudüs'e gitmek üzere yola çıkmışlar ve bu seyahatleri sırasında 1820 yılında İzmir'e gelmişlerdir.

Kaleyi bürüyen yangın dumanları ve eşyalarını kurtarmaya çalışan kadınlar

Protestan misyonerlerin ilk amacı başlangıçta Müslüman ve Yahudilere Hristiyanlığı ve özelde Protestan mezhebini benimsetmek olsa da bu alanda başarılı olamayınca çabalarını Ortodoks Rumlar ve Ermeniler üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Ortodoks Rumların da mezhep değiştirmeye çekinceli olmaları sebebiyle zamanla ilgi alanlarını neredeyse tamamıyla Gregoryen Ermeniler üzerinde çalışmaya ayırmışlardır.

Afyonkarahisar'da Protestan misyonerleri deyince ilk akla gelen isimlerden birisi James Mc Naughton'dur.

1861 yılında Kanada'nın Ontario eyaletine bağlı Domi-

nionville şehrinde doğan James Mc Naughton 1884 yılında Queen's Üniversitesi'ni bitirir. Sonrasında Teoloji seminerlerine katılır. Eylül 1887'de Amerika'nın Boston şehrinde misyoner cemiyeti merkezine gelir

Burada ona verilen vazife, teşkilatın Osmanlı topraklarındaki merkezlerinden birisi olan İzmir istasyonunda görev yapmasıdır. Bu kapsamda Ekim 1887'de İzmir'e gelir, kendisi gibi misyoner olan eşiyle burada evlenir ve aradaki birkaç yıllık kısa dönem sayılmazsa Amerika'ya kesin dönüş yaptığı 1930 yılına kadar neredeyse 40 yılı aşkın bir zaman ülkemizin değişik şehirlerinde çalışmalarına devam eder.¹

Yangın alanından bir fotoğraf

1861 –1938 yılları arasında yaşayan misyoner James McNaughton'un hayatında Afyonkarahisar'ın özel bir yeri vardır. Kanada'da doğmuş bir İngiliz vatandaşı olarak Anadolu'ya geldiği 1887 yılından itibaren sık sık şehrimizi ziyaret eden McNaughton'un çabaları ile şehirde Protestan Ermeni cemaati oluşmuş ve bu cemaati bir arada tutmak gayesiyle ayrı bir kilise ve okul yapmak çabası içine girmişlerdir.

Bu çalışmalar sırasında 15 Ağustos 1902 akşamı şehirde büyük bir yangın çıkar. James McNaughton bağlı olduğu misyoner örgütünün yayın organı olan

¹ Hasan Özpınar "Seyyahların Gözünden Afyonkarahisar" Afyonkarahisar Valiliği Yayını 2019 s.209

Mc Naughton ve misyoner arkadaşları

"The Missionary Herald" isimli dergiye gönderdiği 4 Eylül 1902 tarihli mektubunda şahit olduğu yangından ve etkilerinden bahseder.² Bir Ermeni ailenin evinde başlayan ve şehrin büyük bir bölümünü etkileyen yangında, 300 Türk ve 1000 Hristiyan evinin yandığını, yangından etkilenenlerin hanlara ve büyük binalara sığındıklarını belirtmekte ve bir arada yaşayan bu insanların salgın hastalık tehdidi altında bulunduklarını söyleyen Mc Naughton şehirde görevli bir doktorunda yaşanan yoğunluktan dolayı birçok vakaya yetişemediğini ve bu durumdan şikâyet ettiğini söylemektedir. Mc Naughton mektubuna bir de Afyonkarahisar fotoğrafı eklemiş ve bu fotoğrafta yangından etkilenen bölgeyi Beyaz bir çizgi halinde işaretlemek suretiyle göstermiştir. Bu mektubunda şunlar yazmaktadır;

"Bu şehirde şimdiye kadar yaşanan en büyük yangınlardan birisiyle evlerin büyük bir kısmı yok oldu. Yangının sebebi bir hizmetçinin lambayı devirmesiydi. Geçen Çarşamba akşamı başlayan yangın otuz saatte fazla sürdü ve hala birçok yer yanıyor. Hristiyan nüfusun neredeyse tamamı umutsuzluk içinde. 1000 Hristiyan evinden sadece 200 tanesi ayakta duruyor. Hristiyanların önde gelenlerine ait tek bir ev kalmamıştır. Neyse ki 2 büyük kilise ve topluluğa ait okul bu yangından kurtuldu. Ve evsizler oralarda barınıyorlar, sadece 300 Türk evi yandı, yıkıldı ve buradaki Türk nüfus çok olduğundan bu aileler ciddi bir acı çekmeyecek. Hristiyan nüfus büyük sıkıntılar içerisinde. Büyük ölçüde şehirdeki hanlara ve kalan binalara sığındılar. Dışarıda sadece barınmanın ötesinde, sağlıklı koşullarda yaşayanlar var. Bu sadece doğudaki duyguların en güçlülerinden biri olan cinsiyet ayrımını ihlal etmekle kalmıyor; mevcut koşullarda mahremiyet ve dürüstlüğe sahip olmak imkânsızdır. Bütün aileler o kadar küçük odalara yerleştirildi ki, tüm insanların gece olduğunda yorgun vücudunu dinlendirecek kadar uzanması gereken yer bulmak neredeyse imkânsızdır. Biraraya toplanmış bu kalabalık kitlelerin uzun süre sağlıklı kalması beklenemez. Yakında bazı

² The Missionary Herald, Vol. XCVIII, Aralık, 1902, No. XII, Page 524

salgın hastalıkların çıkacağından şüphe edilemez. Bu şehirde yaşayan 25.000 kişinin tek doktoru yaşanan durumu boşuna protesto etti. Muhtemelen evlerin inşaatı bitinceye kadar bu durum aylarca sürecek.

Bu ülkede her şey büyük tartışmalara sebep olur. Hükümet yanan bölümün yeniden canlandırılması gerektiğini ve evlerin arasında boşluklar bırakılması gerektiğini düşünüyor. Çıkabilecek başka bir yangında daha fazla evin zarar görmesinin önüne böyle geçilecek. 800 ev yerine, muhtemelen 450 veya 500 ev inşa edilecek ve şehrin sınırı mevcut yerlerini terk edenler için genişletilecek. Bu konuda hükümet büyük fedakârlık gösteriyor. Sınırı hükümet çizicek.

Şehrin Hristiyan bölümü, yaklaşık 700 feet yükselen, eski bir kale ile taçlandırılmış geniş bir kaya ile çeşitli tepeler arasında uzanmaktadır. Bu dar vadinin her iki tarafında Türk mahalleleri vardır. Buradaki Hristiyanlar kendilerini büyük bir yangından koruyabilecek şekilde evlerini bir arada yapabilirler. Hâlihazırda bina işlemleri mümkün olsa bile, ancak çok azı bunu yapabilir. Çoğunun sahip olduğu her şey, yanmış evlerinden ayrıldıkları zaman birlikte taşıyabildikleri birkaç şey hariç, yok oldu. Hükümet tarafından birkaç bin kişiye gıda tedarik ediliyor. Bu muhtemelen çok uzun sürmeyecek ve bu yoksul, kalabalık insanların sonbahar ve kış aylarında karşılaşılabilecekleri en ciddi sorun bu olacak.

Bu acı çeken yoksul insanlar için bir şey yapmak umuduyla lütfen bu durumu Amerikan halkının göz önüne getirin."

Görüldüğü gibi misyoner McNaughton'un mektubu Amerikan kamuoyunu Ermeniler lehine harekete geçirmek için yazılmış. Yangında evleri yanan Türklerin bu durumdan çok etkilenmeyeceklerini dile getirirken Ermeni yangınzedelerle mutlaka ilgilenilmesi gerektiğini ifade ediyor ve onların Hristiyan olduklarını ön plana çıkarıyor. Mektuptaki ifadelerden; yanan alanların imarında Hükümetin bugünkü düzgün yapılaşmanın temelini oluşturan imar düzenlemesinin şehirde yaşayan Ermenilerde tedirginlik oluşturduğunu anlıyoruz.

James Mc Naughton'un yangınla ilgili girişimleri bununla sınırlı kalmadı. Aynı derginin 1903 yılı Ocak ayı sayısında, Afyonkarahisar yangınının Amerikan halkına duyurulduğunu ve bunun cömert bir şekilde karşılık bulmasını umduğunu "Yangınzedeler" başlıklı yazısında belirtiyordu³.

³ The Missionary Herald, Vol. XCIX, Ocak, 1903, No. I, Sayfa 26-27

"Bay Mc Naughton'un ikinci bir mektubunda, Afyonkarahisar kentinin 1 Eylül'de orta kesimini süpüren yangın sırasında evleri yanan Hristiyanlar ile ilgili şunları yazıyor: "Afyonkarahisar'daki yangının acısını çekenlerin durumlarının Amerikan kamuoyuna sunulduğunu bize bildiren 22 Eylül tarihli mektup alındı. Taleplerin cömert bir yanıtla karşılanmasını umuyoruz. Halkın yangından bu yana barınmakta oldukları hanlardan tahliye edildiğini duyudum. Bu nedenle, Müslüman nüfus arasında kalacak yer bulmak mecburiyetinde kalıyorlar. Kira olarak ödemek zorunda kalacakları paranın ödünç verilmesi gerekiyor ya da imkânsız olduğu durumlarda evden kalanların zorla satılması teminat altına alınmış olabilir" "Hükümet hâlihazırda en muhtaç kişilere bile az miktarda yiyecek temin edebiliyor"

Misyoner dergisinin Aralık 1902 tarihli bu sayısında, derginin editörü de şunları yazmaktaydı.

"Afyonkarahisar İzmir'e bağlı bir istasyonumuzdur. Burada yaşanan yangın felaketini bay McNaughton mektubunda bildiriyor.Şehir, İzmir'in doğusunda 175 mil mesafede 25.000 nüfusa sahiptir.Buradaki Protestan cemaati bize umut veriyor,fakat bu felaketten onlarda çok fazla etkilen-diler. Onlara acil yardım sağlamalıyız. En çok ailelerin kalabileceği evlere ihtiyaç vardır. Bay Naughton 10-12 ailenin kalabileceği evlerin kiralanması ya da inşa edilmesine yardımcı olunmasını istiyor. Böyle bir bina bu kriz atladıktan sonra misyonerlik çalışmalarımızın merkezi olabilir. Buradaki yangından etkilenen Protestanlara yardım için bir fon oluşturulursa sevinirim. Resimdeki beyaz çerçeve içindeki kısımlar yangında yokolan mahalleleri gösteriyor."

James McNaughton'un mektuplarında yangınla ilgili en son bilgiye aynı derginin 1905 yılı Nisan ayı sayısında "Afyonkarahisar" başlığı ile yayınlanan mektubunda rastlıyoruz. 4 Bu mektupta McNaughton'un 1902 senesi Aralık ayında yayınlanan raporuna atıfla, yanan alanların büyük kısmında yeni binalar inşa edildiğini söylemekte;

"Bayan McNaughton ve ben çok yakın bir zamanda Afyonkarahisar'ı ziyaretten döndük. İki yıl önce 1902

⁴ The Missionary Herald, Vol. CI, Nisan, 1905, Number 4, Sayfa 190

McNaughton'un yangın sonrası inşa ettirdiği kilise

yılının Aralık ayında Misyoner Herald'da Ermeni mahallelerini neredeyse yok eden yıkıcı yangın hakkında verdiği raporunu hatırlayacaksınız. Bu alanın büyük bir kısmı şimdi yeni binalarla kaplıdır. Ancak sokakların ve yeni binaların yapımı bir gelişme olsa da, binaların mümkün olan en ucuz şekilde inşa edildiği gerçeği belirtilmelidir."

Afyonkarahisar Ermenileri arasında Protestanlığı yayma uğruna uzun yıllar faaliyet gösteren James McNaughton'un çabaları sadece yangın dönemiyle sınırlı kalmadı elbette. Daha öncede belirttiğimiz gibi yangın sonrasında o dönemde Kubeli Mahallesi'nde (bugün Tacı Ahmet Mahallesi) satın aldığı arsaya uzun uğraşlardan sonra aynı zamanda okul işlevi de görecek bir Protestan Kilisesi inşa ettirdi. Farklı mimarisiyle göze batan bu kilise önce Askeri Hastane, sonra Namık Kemal ilkokulu olarak uzun yıllar hizmet verdi ve nihayetinde yeni bir okul binasının yapılması amacıyla 1970 yılında yıkıldı. Böylece bir dönemin meşhur misyoneri Mc Naughton'un son izi de silinmiş oldu.

Yangın sonrası evler inşa edilirken

AFYONKARAHİSAR'DA TAPULAMA (KADASTRO) ÇALIŞMALARI

Ali SOYDAN¹

Arazi çalışmasında köy bilirkişileriyle birlikte.

Tapulama (kadaströ) çalışmaları özet olarak "düzenli ve sağlam bir tapu sicili oluşturmak için ülkedeki tüm taşınmazların yerlerini, alanlarını, sınırlarını, değerlerini ve hukuksal durumlarını devlet eliyle tespit edip plana bağlanması işidir" şeklinde tanımlanabilir.

Ülkemizde, cumhuriyetin ilanından sonra köy ve şehirlerde modern anlamda bu çalışmalar ilk olarak 1925 tarihli 658 sayılı Kadastro Kanunu ile başlamış ve sırasıyla 1934 tarihli Kadastro ve Tapu Tahrir Kanunu, 1950 tarihli 5602 sayılı Tapulama Kanunu, 1964 tarihli 509 sayılı

Tapulama Kanunu ve 1966 tarihli 766 sayılı Tapulama Kanunu ile devam etmiştir. Adı geçen kanunlar yürürlükten kalkmış olup son olarak 1987 tarihinde 3402 sayılı Kadastro Kanununun yürürlüğe girmesiyle halihazırda bu kanuna göre kadastro çalışmalarına yön verilmektedir. İlimiz genelinde ilk tesis kadastro çalışmaları sadece Dazkırı ilçesi Karaağaçkuyusu köyünde kısmi olarak tamamlanmış diğer tüm birimlerde ise tamamlanmıştır.

Büro çalışmasında bilirkişilerle birlikte.

* Afyonkarahisar Kadastro Müdürü

Köy içi arazi çalışmasında vatandaşlarla birlikte

Afyonkarahisar ilinde, kadastro çalışmaları 1950 tarihli 5602 sayılı Tapulama Kanununun yürürlüğe girmesi ile ilk olarak 1950'li yılların ortasında şehrin yakınında bulunan Deper (Ataköy), Kışlacık, Çakır, Ahursuyu, Erkmen, Erenler (Kumartaş), Çayırbağ (Sipsin), Bayatçık, Küçükçobanlı, Sadık Bey, İsmailköy, Demirçevre (İnaz) köylerinde başlamıştır. Afyonkarahisar şehir kadastrosu ise 1970'lerin başında başlamış ve 1970'li yılların ortasına doğru tamamlanmıştır. 1950 ila 1990 yılları arasındaki dönemde arazi ve büroda mekanik ölçme aletleri kullanılarak kadastronun teknik ve hukuki çalışmaları yapılmıştır.

İlçelerdeki ilk kadastro çalışmaları ise Şuhut'a bağlı köylerde 1960'lı yılların ortasında başlamıştır.

Ağzıkara, Efe, Hallaç, İsalı, Paşacık, Karahallı, Bozan, İcikli, Anayurt, Kayabelen. Güneytepe, Atlıhisar, Bademli, Uzunpunar köyleri kadastro çalışması gören Şuhut' a bağlı ilk köylerdir.

Tapulama Kampı (Oturandar Soldan 2. Tapulama Müdürü Nadir Nadi Ünal, Soldan 4. Kontrol Memuru Mustafa Baysal ve Kadaastro Personelleri)

Şuhut tapulama kampı

li'deki üniversitelerde öğretim görevlisi olarak çalışmış 1991 yılında Doçent doktor olmuştur. Bu tarihten sonra Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünde Eğitim ve A.P.K. Daire Başkanlığı görevlerini yürüttükten sonra 1993 tarihinde Arsa Ofisi Genel Müdürü olarak atanmış ve bu kurumdan emekli olmuştur.

Yapılan kadastro çalışmalarının sonucu olarak tapu dağıtım törenlerine zaman zaman dönemin devlet büyükleri de katılmışlardır.

Dönemin Tapulama Müdürü olan Mühendis Nadir Nadi ÜNAL tarafından Şuhut ilçesine Tapulama Kampı kurularak çalışmalar başlatılmıştır. Tapulama Müdürü Nadir Nadi ÜNAL' dan kısaca bahsetmek gerekirse kendisi 1938 yılında doğmuştur. Aslen Bolvadin'lidir. 1955 yılında Ankara Tapu ve Kadastro Meslek Lisesini bitirmiş, 1959 yılında da Yıldız Teknik Üniversitesi Harita Kadastro Mühendisliğinden mezun olmuştur. Yüksek lisansını ve askerliğini bitirmesinin ardından 1965'te Afyonkarahisar Tapulama Müdürü olmuştur. 1973 ila 1983 yılları arasında Konya, Isparta, Deniz-

Afyonkarahisar'da 1950'li yıllar itibarıyla başlayan kadastro çalışmaları, büyük bir hız ve gayretle devam etmiş ve mülkiyet hakkının önemini bilinciyle devlet-millet işbirliğinin en güzel örneklerinden olmuştur. Mülkiyetin konumsal ve hukuki durumunu belirleyen uzun süreli bu çalışmalarda o dönemlerde görev almış tüm kadastro personellerini, katkı veren muhtarlarımızı, köy/mahalle birlikçilerimizi ve vatandaşlarımızı minnet ve şükranla anıyoruz.

El sıkışanlar (Solda Nadir Nadi Ünal, Sağda Başbakan Süleyman Demirel)

İngiliz Basınında Büyük Taarruz

Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ*
Öğr. Gör. Hasan KARAKUZU**

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanır imzalanmaz İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. İtilaf Devletleri, savaş esnasında aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar uyarınca, 1 Kasım 1918 tarihinden itibaren Trakya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal etmişlerdir. İngilizler İskenderun, Antep, Maraş, Urfa, Birecik ve Merzifon'u (Daha sonra bu yerler Fransızların işgaline sahne olacaktır.); Fransızlar, Trakya'nın yanı sıra Dörtyol, Mersin, Adana ve Zonguldak'; İtalyanlar Antalya, Fethiye, Marmaris, Bodrum ve Kuşadası'nı; Yunanlılar İzmir, Menemen, Manisa, Torbalı, Bayındır, Ayvalık, Aydın, Turgutlu, Ödemiş ve daha sonra da tüm Ege Bölgesi'ni işgal etmişlerdir (Müderrişoğlu, 1981:18). Bu arada Afyonkarahisar'da Milli Mücadele'nin ilk günlerinde Mondros Ateşkesi'nin 15. Maddesine dayanılarak, İtilaf güçlerince işgal edilmiş, 18 Ocak 1919'da İngiliz birlikleri Afyonkarahisar'a gelmiştir (Sarıkoyncu, 2002:7). 16 Nisan 1919'da 200 kişilik kuvvetlerini Afyon ve çevresine yerleştirmiştir. İtalyanlar da 21 Mayıs 1919'da 2 subay komutasında 262 askerini buraya göndermiştir. Yunanlılar ise 28 Mart-7 Nisan 1921 ve 13 Temmuz 1921-27 Ağustos 1922 tarihlerinde olmak üzere, iki defa Afyonkarahisar'ı işgal etmişlerdir (Akkoyun, 2017:7). Ayrıca Ermeni ve Rumlar da İtilaf güçlerinden güç alarak, Anadolu topraklarında milli devletlerini kurmak için devlet kurmak istedikleri bölgelerde yaşayan halka çeşitli şekillerde zulmetmeye başlamışlardır.

Bu işgaller ve azınlık faaliyetleri, Türk milletinin yüreğinde çok derin bir yara açmış, fakat o nispette de mücadele azmini kamçulamıştır. Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), 3. Ordu müfettişi olarak 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ayak basar basmaz Türk Milli Mücadelesini başlatmıştır. İtilaf güçleri ise, bir taraftan

İstanbul'daki hükümete Sevr'i imzalatmaya çalışırlarken, diğer taraftan da Yunan askeri gücünü kullanarak Anadolu direnişini ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Bu amaçları doğrultusunda, İtilaf Devletleri 10 Ağustos 1920 tarihinde Damat Ferit Paşa başkanlığındaki 80 kişilik Osmanlı Heyeti'ne Sevr Barış Antlaşması'nı imzalatmayı başarmıştır (Ateş, 1985:1172).

Türk Milleti'ne bağımsız ve egemen bir devlet olarak yaşama hakkı tanımayan Sevr, bir antlaşma değil, 433 maddeden oluşan bir paylaşım belgesiydi. Buna göre, Osmanlı Devleti, Ankara ve Kastamonu şehirlerini kapsayan İstanbul ile Anadolu'nun küçük bir bölümünden oluşacak, Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan ve onun güneyinde de özerk bir Kürdistan kurulacaktı(Budak, 2002:59). Bundan dolayıdır ki, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Türk Milleti, Sevr'i tanımayarak bağımsızlık mücadelesine devam etmiştir. Üç yılı geçkin zorlu bir mücadelenin ardından da 30 Ağustos 1922 tarihinde elde edilen Türk askeri zaferinin 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile taçlandırılması ile Türkiye Cumhuriyeti, milletlerarası toplumun saygın bir üyesi olarak yerini almıştır.

Türk Kurtuluş Savaşı ve bu mücadelenin en önemli safhalarından biri olan Büyük Taarruz'u büyük bir dikkatle takip eden devletlerin başında ise şüphesiz İngiltere gelmektedir. İngiltere hem bir işgalci kuvvet ola-

* Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

** Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak Meslek Yüksekokulu

rak Türklere karşı savaşmış, hem de Yunanlılara Türklere olan mücadelelerinde büyük destek vermiştir. Bu bağlamda geniş okuyucu kitlesine sahip oldukları göz önünde tutularak, İngiltere Milli Kütüphanesi (The British Library)'deki gazete arşivinden yararlanılmak suretiyle, The Aberdeen Press and Journal, The Courier, The Daily Express, The Daily Herald, The Daily Mail, The Derby Daily Telegraph, The Devon and Exeter, The Evening Telegraph, The Exeter, The Nottingham The Evening Post, The Sun, The Telegraph, The Times, The Observer, The Western Daily Express gazetelerinin 13 Eylül 1921-18 Eylül 1922 tarihleri arasında yayınlanmış sayıları incelenerek, Türk Kurtuluş Savaşı sürecinde İngiliz basınının Büyük Taarruz Muharebesine yaklaşımı irdelenecektir.

MUHAREBE ÖNCESİ HABER VE YORUMLAR

İngiliz basını 15 Eylül 1921 tarihi itibarıyla Sakarya Meydan Muharebesini Türklerin kazandığını yazmaya başlamıştır. Bu tarihten Mayıs 1922'ye kadar yaklaşık sekiz aylık süreçte İngiliz basınının üzerinde en çok durduğu konular, Türklerin bundan sonra ne

Yunan hükümetinin artık tamamen çekilmesi için ikna edilmesi gerekmektedir. Artık Anadolu'da savaş bitmelidir(The Daily Mail, 16 Eylül 1921:4).

Basına göre Türkler ile Yunanlılar arasındaki çarpışmaların en umutsuz olanları şüphesiz ki Sakarya nehrinin önündeki çarpışmalar olmuştur. Kemalistler Yunanlıları batı kıyılarına itmeyi başarmıştır. Yunanlılar Ankara'yı ele geçirmeye çalışırken bozguna uğradıkları gibi, geri çekilirken büyük miktarda savaş malzemesi ve gıdayı bırakmak zorunda kalmıştır. Ayrıca 10.000'in üzerinde dizanteri ve diğer hastalıklar nedeniyle kayıp vermişlerdir. Yunanlılar bu gerçekleri saklamak için telefon-telgraf tellerini kesmek dahil ellerinden geleni yapsalar da Seyitgazi-Eskişehir arasına çekildikleri bilinmektedir. Ayrıca Yunan ordusunun başarısızlığını öğrenince Yunan halkının çok büyük bir hayal kırıklığına uğrayacağı yorumu da yapılmıştır (The Sun, 26 Eylül 1921:5).

Bununla birlikte Ankara'yı işgal etme niyetinde olan Yunanlıların geri püskürtülünce söylevlerinde meydana gelen değişiklik de basında üzerinde durulan ge-

İngiliz basını 16 Eylül 1921 tarihine gelindiğinde Yunan saldırısının başarısız olduğu konusunda hemfikir olmuştur. Basına göre, Yunanlılar çok büyük bir istekle savaşa başlamışlar ve İngiltere de onlara destek olmuştur. Ancak çok büyük hata etmiştir. Çünkü artık her Müslümanın zihninde İngiltere'nin Türklere karşı Yunanlıları desteklediği ve Türklere Müslüman olduğu için saldırıldığı düşüncesi hakim olmuştur. Bu da Türklerin iddialarını haklı çıkarmıştır. Ayrıca Yunan ordusuna başarısızlıkları nedeniyle kızgınlıklarını ise "Sakarya Savaşı çok korkunçtu ancak Yunanlıları kullanarak İslam dünyasını zorlamamız gerektiğini öğrendik" şeklinde ifade etmişlerdir (The Times, 20 Eylül 1921: 2).

yapacakları, Yunanlıların uğradığı kaybın büyüklüğü ve İngiliz hükümetinin Yunanlılara verdiği destek nedeniyle eleştirilmesi olmuştur.

Kimi yayın organları Türklerin Sakarya Meydan Muharebesi zaferini Sovyetler, Afganistan, Tunus, Hindistan gibi ülkelerden gelen yardımlara bağlarken, kimi yayın organları ise çok iyi liderlik ve kahramanlık sayesinde uçakları dahi olmamasına rağmen güç koşullarda kazanılan savaşın büyük bir zafer olduğuna dikkat çekmiştir (The Devan and Exeter Gazette, 16 Eylül 1921: 3). The Western Daily Express, özellikle Mustafa Kemal'in liderlik yeteneği üzerinde durmuş, Çanakkale'de olduğu gibi, Sakarya'da da izlediği savaş stratejisi, hevesi ve azmi ile savaşın talihini değiştirdiğini ifade etmiştir (The Western Daily Press, 17 Temmuz 1921: 5).

İngiliz basınının genel kanaati Türklerin elde ettikleri bu zaferden sonra, Yunanlıları denize dökmeden durmayacaklarıdır. Hatta pek çok basın organı Türklerin etkin taşıma araçları olsaydı Yunanlıları denize çoktan dökmüş olacağı düşüncesindedir. Bu nedenle onlara göre, Türk direnişi şimdi çok daha tehlikeli bir hale gelmiştir. Yunan saldırısı devam ettikçe Türkler Yunanlıları kuşatarak üsleri ile bağlantılarını keseceklerdir. Yunanistan eğer Polatlı önlerinde yenilirse geri çekilmek zorunda kalacaktır.

lişmelerden olmuştur. Bu bağlamda Yunan Başbakanı M. Gounaris'in Yunan Genelkurmayının Ankara'yı işgal etmek gibi bir niyetinin olmadığı, Yunan ordusunun istemiş olsaydı Ankara'yı işgal edebileceğini ama stratejik olarak işgal için bir neden olmadığı yönündeki açıklamaları yorumsuz olarak sunulmuştur (The Courier, 21 Eylül 1921: 3).

Ancak Mayıs ayından sonra 22 Mart 1922'de hem Paris Barış Konferansı'nın başlaması hem de İtilaf güçlerinin barış anlaşması yapma teklifine Ankara Hükümeti tarafından red cevabı vermesi, İngiliz basınının tavrını değiştirmiştir. Basın Mustafa Kemal Paşa'yı barışın önündeki tek engel olarak göstermiş, Anadolu'daki savaşta Yunanlılara mümkün olan her türlü desteğin verilmesi gerektiği, verilen destekle Yunan ordusunun kuvvetlendiği ve başarıya ulaşacağı ve imkansızlıkları nedeniyle Türk ordusunun saldırıya geçecek cesaretle olmadığı yönünde olmuştur.

Bu bağlamda Büyük Taarruz öncesi basının büyük önem verdiği öncelikli konu Paris Barış Konferansı (22 Mart-10 Nisan 1922) olmuştur. 22 Mart 1922 tarihli The Times'a göre, Konferans İngiltere ve Fransa arasında anlaşmazlıklar başlamıştır. Fransa İngiltere'nin Anadolu'daki Yunan varlığını gereğinden çok fazla desteklediği için eleştirmektedir (The Times,

22 Mart 1922: 17). Ayrıca İngiliz Hükümetinin uzun zaman önce Türk-Yunan mücadelesinde tarafsız olduğunu açıklamışsa da bunun doğru olmadığının kanıtı olarak Paris Barış Konferansı başlamadan bir hafta önce Lord Lamington'un Yunanlılara Anadolu Harekatı için 15.000.000 pound verilir verilmeyeceğine dair soru önergesi vermesi gösterilmiştir (The Observer, 15 Mart 1922:3). The Telegraph'ta da İngiliz Hükümetinin tamamen Yunan askeri operasyonuna soyunduğu, İngiliz Hükümetinin politikasını tamamen Türk-Yunan düşmanlığına dayandığı ifade edilmektedir (The Telegraph, 22 Mart 1922: 4).

22 Mart 1922 tarihinde ise Türk Hükümetine sunulan barış teklifine Anadolu'dan İtilaf güçleri tamamen çekilene kadar antlaşma yapılmayacağı şeklindeki cevabı basına yansımıştır (The Times, 25 Nisan 1922: 17). Basın Türklerin Suriye yada Irak ile ilgili bir taleplerinin olmadığı yalnızca Anadolu ve Trakya'yı istediklerini belirterek; barışın önündeki tek engel olarak Mustafa Kemal Paşa'yı göstermiştir (The Nottingham The Evening Post, 25 Nisan 1922: 13; The Evening Exeter, 23 Nisan 1922: 15; The Derby Daily Telegraph, 25 Nisan 1922: 8). 7 Haziran 1922 tarihinde de Ulusalcılar olarak adlandırdıkları Ankara Hükümeti'nin ikna edilemez olduğunu belirterek, Doğu ve Batı Trakya'yı, Musul'u, "Kuzey Doğu Kürdistan" olarak tanımladıkları Doğu Anadolu bölgesini geri alacaklarına inandıklarını ifade etmişlerdir. Basına göre, Ankara'nın arkasında Sovyetler vardır ve ne pahasına olursa olsun Mustafa Kemal Yunanlılarla savaşmaya devam edecektir (The Daily Mail, 1 Mayıs 1922: 17; The Daily Herald, 4 Mayıs 1922: 7; The Daily Express, 5 Mayıs 1922: 13; The Courier, 7 Mayıs 1922: 10).

Mayıs 1922 itibari ile Türklerin bu kesin tavır İngiliz basınına Türklerle mücadelenin devam etmesi gerektiği konusunda ikna ettiği görülmektedir. Basına göre İngiltere, Fransa, İtalya 26 Mart'ta Paris'te kararlaştırılan Şark Meselesinin çözümü planına uymalıdır. Savaşı tamamen durdurmanın tek yolu İtilaf güçlerinin Anadolu'daki savaşta Yunanlılara destek vermesidir. İngiliz Hükümeti Yunanlılara destek verirken, diğerlerinin vermemesi çatışmayı körüklemektedir. Bu nedenle önce Fransızların şimdi de İtalyanların Türklere yaklaşması basın tarafından kınanmıştır (The Times, 3 Mayıs 1922: 17; Aberdeen Press and

Journal, 11 Mayıs 1922: 7). Ayrıca Yunanlılara Anadolu Harekatı'nda destek vermeyi haklı göstermek maksadıyla, Kemalistler olarak adlandırdıkları Türk ordusunun başta Ermeniler olmak üzere tüm Hristiyan azınlığa mezalim uyguladığı iddia edilmiştir (The Times, 11 Mayıs 1922: 19; The Times, 8 Haziran 1922: 7; The Courier, 16 Mayıs 1922: 17; The Daily Express, 18 Mayıs 1922: 8).

Ayrıca Sakarya Meydan Muharebesi'nin üzerinden on aylık bir süre geçmesi ve bu zaman diliminde Türklerin harekete geçmemesi nedeniyle, ne basın ne de Yunan ordusu Türklerin büyük bir taarruz gerçekleştireceğini beklemiyordu. Çünkü onlar Türklerin 1922 yılı baharında taarruz edeceklerini düşünmüşlerdi. Bu taarruzun gerçekleşmemesi İngiliz basını tarafından Türklerin taarruz edecek cesareti kendilerinde bulamadıkları şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca yağmurların da başlamak üzere olması, çamur ve fiziki imkânsızlıklar nedeniyle Türklerin taarruzu göze alamayacağı basını tarafından sıklıkla ifade edilmiştir (The Aberdeen Press and Journal, 7 Haziran 1922: 13; The Derby Daily Telegraph, 10 Haziran 1922: 8; The Daily Mail, 5 Haziran 1922: 14). Örneğin 8 Haziran tarihinde The Times, Türklerin Eskişehir'e saldırmaya karar verdiğini ancak Türk ordusunun lojistik, malzeme ve erzak açısından son derece sıkıntıda olduğundan cesaret edemediği yorumu yapılmıştır (The Times, 9 Haziran 1922: 7). Buna ek olarak Batılı uzmanların Yunan savunma hatları ile ilgili yaptıkları değerlendirmeler de basının sıklıkla üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Uzmanların üç hattın oluştuğu ve tel örgülerle kuvvetlendirilen Yunan mevzilerinin çok kuvvetli olduğuna ilişkin görüşleri yansımıştır (The Times, 8 Ağustos 1922: 5; The Evening Telegraph, 7 Ağustos 1922: 4; The Exeter, 5 Ağustos 1922: 10). Bu yorumlar ayrıca Yunan ordusunun kendisine olan güvenini arttırmıştır. Hatta öyle ki taarruzun gerçekleştiği 25-26 Ağustos gecesi Afyonkarahisar'daki Yunan Generali Trikopis bir balo dahi verecek kadar kendini rahat hissettiği anlaşılmaktadır (Sarısaman, 2008:31).

MUHAREBE ESNASINDAKİ HABER VE YORUMLAR

Büyük Taarruz gerçek bir baskın niteliğinde olmuştur. 26 Ağustos 1922 sabahında uygulamaya konulan saldırı planı ile Dumlupınar Meydan Savaşı başlamış, akşama kadar Yunanlıların bir yıldır kuvvetlendirdikleri mevziler ele geçirilmiştir. 31 Ağustos 1922 tarihine kadar süren çok şiddetli çarpışmalar sonucunda, Yunan kuvvetleri doğudan ve güneyden 2 ve 1'inci Ordu ve kuzey ve batıdan da süvari kolordusu ile kuşatılarak Dumlupınar'ın kuzeyindeki Aslıhanlar bölgesinde yok edilmiştir. 30 Ağustos günü Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat yönettiği Başkomutan Savaşı'nda Yunan ordusunun asıl kuvvetleri tüm olarak yok edilmiştir. Bu savaşın ertesi günü Başkomutan'ın verdiği emirle düşmanı denize dökmek için aman vermeden izlenmeye başlanmıştır. 18 Eylül 1922'de ise Batı Anadolu'da hiçbir Yunan askeri kalmamış, 200.000 kişilik Yunan ordusu yok edilmiştir (Mumcu, 1982:91). Büyük Taarruz gelişmesine bağlı olarak İngiliz Basını

tarafından iki evrede ele alınmıştır. Birinci evre 26-31 Ağustos 1922 tarihleri arasında kapsamakta olup, Türklerin baskın şeklinde gerçekleştirdikleri taarruz dönemidir. İkinci evre 1-18 Eylül 1922 tarihleri arasında Yunan Ordusunun takip edilerek denize döküldüğü dönemdir.

Uygulanan haber yasağı nedeniyle İngiliz basını bir süre ne olduğunu anlayamamıştır. Nitekim 29 Ağustos 1922 tarihli gazetelerin başlıca konusu Ankara Hükümeti'nin dışarı ile her türlü haberleşme ve ulaşımı kesmiş olduğudur. Bu durum basının meraklanmasına yol açmış, Anadolu'da olağan üstü bir hareketlenme olduğu şeklinde yorumlanmış ve bilgi alınamadığı için yakınılmıştır (The Guardian, 29 Ağustos 1922: 13).

Haber almadaki sıkıntı nedeniyle en küçük bir bilgi kırıntısına bile büyük önem vermişlerdir. Öyle ki bir yolcunun ifadesi ya da bir gezgin bir gazetecinin beyanati büyük haber niteliğinde değerlendirilmiştir. Genellikle de duyumlara dayalı olarak elde edilen bu bilgiler doğrulanamamıştır. Bu durum sıklıkla haber kirliliğine de yol açmıştır. Örneğin muharebeye ilişkin ilk haberler 30 Ağustos'ta basına yansımış ve buna göre 25 Ağustos sabahı Afyonkarahisar'a karşı kuzey doğudan ve güneyden taarruzun başladığı 26 Ağustos günü ve 26-27 Ağustos gecesinde kesintisiz devam ettiği belirtilmiştir (The Times, 30 Ağustos 1922: 9).

28 Ağustos tarihli haberlerde basın, Türk taarruzunun gelecek ay yapılması planlanan konferansı etkilemek amacı güttüğü ifade edilmiştir. Onlara göre, Mustafa Kemal Paşa Lord George'un söylevinin tam metnini öğrendikten sonra 15 Ağustosta taarruz kararı vermiştir (The Times, 28 Ağustos 1922: 7; The Aberdeen Press and Journal, 28 Ağustos 1922: 17; The Devon and Exeter, 28 Ağustos 1922: 10).

İngiliz basını ise ilk defa 30 Ağustos tarihinde doğrudan cepheden haber almıştır. 30 Ağustos tarihli gazetelerde Türklerin üç gün önce saldırıya geçtikleri haberi yansımıştır. Büyük taarruz ile ilgili basında yer alan haberler Yunan resmi tebliğine dayanmaktaydı. Buna göre sınıra taarruz eden Türk kuvvetlerinin şiddetli karşı taarruz ile geri atıldıklarını ifade edilmiştir. Ancak Yunan tebliğinde bazı yerlerde gece boyunca da çatışmaların devam ettiğinin ifade edilmiş olması basında kuşku uyandırmıştır. İngiliz basını bu bilgiyi doğrulayacak Türk tarafından resmi bir açıklama yapılmadığından şüphe ile yaklaşmıştır. Bu tarih itibari ile haberlerin niteliğinde farklılık gözlenmektedir. Yunanlıların Afyonkarahisar'daki savunma hattının ne kadar kuvvetli olduğuna ilişkin övgüler yağdıran İngiliz basını, Yunanlıların Türkler tarafından tamamen gafil avlandığını yazmaya başlamıştır. Basına göre, Türk zaferinin en önemli sebebi

Türk taarruzunun ani olmasıdır (The Times, 28 Ağustos 1922: 7; The Aberdeen Press and Journal, 28 Ağustos 1922: 17; The Devon and Exeter, 28 Ağustos 1922: 10). Ayrıca The Times'a göre, Yunanlılar yine İnönü Savaşları'nda yapmış oldukları gibi düşmanı çok küçümsemişlerdir. Ayrıca basın başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Türk kumandanlarının askerlik ilminin bütün gereklerini yerine getirdiklerini, savaşı çok iyi yönettiklerini, son dakikaya kadar asıl taarruzun gerçekleştiği alanı gizlemeyi başardıklarını, düşman cephesini sarmak, düşmanı şaşırtmakta başarılı olduğunu ifade etmişlerdir (The Times, 30 Ağustos 1922:8).

Büyük Taarruz başladıktan sonra Türk ilerleyişi nedeniyle Yunanlılar Anadolu'daki kuvvetlerini takviye etme ihtiyacı duymuşlardır. Bu konudaki ilk haberler 30 Ağustos 1922 tarihinde gelmeye başlamıştır. Bu haberlerde Yunanlıların Trakya'daki kuvvetlerinin bir kısmını Anadolu'ya nakle başladığını bildirmektedir. Ayrıca basına yansıyan bir diğer haber Yunanistan'ın Anadolu'daki kuvvetlerini takviyeye yönelik faaliyetlerinden bir tanesi de 1903 doğumluları askere almak olmuştur (The Aberdeen Press and Journal, 30 Ağustos 1922: 8; The Devon and Exeter, 31 Ağustos 1922: 13).

Görüleceği gibi, 30 Ağustos tarihli gazetelerde Türk Ordusunun Anadolu'da Yunan kuvvetlerine karşı büyük bir taarruza geçerek Yunanlıları hezimete uğrattıkları haberleri yer almamıştır. Bu durum açıkça İngiliz basını bu tarihte gerçekleşen Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nde Yunan ordusunun imha edildiğinden habersiz olduğunu göstermektedir. Onların bu tarihteki değerlendirmeleri 26 Ağustosta başlayan Büyük Taarruz ve Afyonkarahisar bölgesi savaşları ile ilgilidir.

Ayrıca İngiliz basını Yunanlıların haberleri geç ve yanlış yansıtmalarından da rahatsız olmuş, Yunan tarafından gelen haberlere şüphe ile yaklaşmıştır. Afyonkarahisar 27 Ağustosta Türklerin eline geçmesine rağmen Yunan başkumandanlığının bu haberi üç gün sonra, 30 Ağustosta basına verilmesi eleştirilmiştir (The Times, 30 Ağustos 1922:13).

Basına göre Afyonkarahisar'a taarruz eden Türk kuvvetlerinin mevcudu 60 bin kadardı. Ayrıca Afyonkarahisar'ın taarruzun ilk günü yani 26 Ağustosta zapt edildiği doğru kabul edilerek Yunanlıların istihkâm topları başta olmak üzere ağırlıklarını, bütün mühimmatlarını tahliye etmesinin mümkün olmadığı değerlendirilmiştir. Bu nedenle de düzenli ve muntazam bir geri çekilmenin olamayacağı iddia edilmiştir. 31 Ağustos tarihli haberlerde Yunanlıla-

rın Afyonkarahisar'ı boşalttıkları sırada çok sayıda savaş malzemesi, zırhlı otomobiller ve tren vagonlarını geride bıraktıkları ifade edilmiştir. Ayrıca basına göre Afyonkarahisar'ın düşmesi Eskişehir'in tren yolu vasıtasıyla İzmir ve Uşak ile olan ulaşımını kesmiş, Yunanlıların bu demiryolu ile bağlantılı olan menzil teşkilatını da bozmuştur. Bu nedenle İzmir'den ve Uşak'tan Afyonkarahisar hattıyla artık Eskişehir'deki Yunan kuvvetlerine teçhizat ve iase malzemeleri gönderilmesine imkân yoktur (The Times, 31 Ağustos 1922: 8; The Observer, 31 Ağustos 1922: 9; The Telegraph, 31 Ağustos 1922: 14).

31 Ağustosta Afyonkarahisar'ın batısında ikinci büyük bir meydan muharebesinin başladığı, savaşın tüm şiddetiyle sürdüğü, Yunanlıların mevkilerine tutunmaya çalıştıkları haberleri yer almıştır. Türk Taarruzunun özellikle Yunanlıların sol kanadı üzerinde yoğunlaşmış olduğu, Mustafa Kemal Paşa'nın hedefinin Bandırma-İzmir demiryolunu ele geçirmek olduğu ve bu nedenle öncelikle Bursa-Bandırma hattını kontrol altına almak istedikleri ifade edilmiştir (The Derby Daily Telegraph, 31 Ağustos 1922:10).

1 Eylül tarihli haberlerde ise Yunanlıların Afyon'u boşalttıktan sonra Resulbaba Tepesinden güneye doğru bir savunma hattı oluşturdıkları, bu hatta da tutunamayacak olurlarsa, Dumlupınar'ı ve Kütahya'yı da tahliye etmek ve Uşak hattına çekilmek mecburiyetinde kalacakları yorumu yapılmıştır (The Sun, 1 Eylül 1922:14).

30 Ağustos zaferi Yunan ordusunu ikiye bölmüştür. Bunlardan biri Uşak cephesi, diğeri de Bursa cephesidir. İngiliz basını da şiddetli düşman tazyiki altında Yunan birliklerinin Ulucak-Dumlupınar bölgesine geri çekilmeye mecbur olduklarını tasdik etmiştir. Ayrıca Afyonkarahisar'ın büyük bir kısmının yakıldığı, geri çekilmekte olan Yunan Albayının attığı bomba ile pek çok sivil Türk'ün öldüğü ifade edilmiştir (The Times, 4 Eylül 1922:7).

1 Eylülde basın, güney cephesinde Türk ordusunun asıl amacının Uşak ile Altıntaş'ı ele geçirmek olduğunu, böylece Türklerin Yunanlıların geri çekilme yollarını kapatarak dağlık araziye atacakları kanaatindedir. Ayrıca Yunanlıların şu ana kadar 6 yüz bin esir verdiği ve ordularını Trakya'ya transfer etmeye çalıştıkları ifade edilmiştir. Basına göre Yunan Generali Trikopis geri çekilme konusunda çok mahirdir. Paniğe izin vermemiştir. Ancak Türklerin taarruzunun baskın şeklinde gerçekleşmesi nedeniyle pek çok erzak, malzeme, araba, silah geride bırakılmıştır(The Times, 1 Eylül 1922: 5; The Devon and Exeter, 1 Eylül 1922: 13; The

Daily Mail, 1 Eylül 1922: 17).

Görülebileceği gibi İngiliz basını 1 Eylül itibari ile Yunanlıların yenildiğini ve geri çekilmekte olduğunu kabul etmiştir. The Times'a "Türk Saldırısının Arkasındaki Güç: Mustafa Kemal Paşa General Towshend'in İzlenimleri" başlıklı yazıda Mustafa Kemal Paşa'nın "...Paris Konferansı'nda geçen Martta ifade edildiğinden tam dört ay sonra Yunanlılar Anadolu'yu boşaltmış olacak. Geçen sene Londra Konferansı esnasında Yunanlılar saldırıya geçti! ... Bizi İngiliz Hükümeti'nin hazırlık aşamasında Yunan saldırısından habersiz olduğuna mı yoksa bir parmak hareketi ile saldırıyı durduramayacağına mı ikna etmek istiyorsunuz..." yönündeki Beyanati verilerek, Mustafa Kemal Paşa'nın İngiliz Hükümetini eleştirdiği ifade edilmiştir (The Times, 1 Eylül 1922: 13).

İngiliz basını, 1 Eylül'de Bilecik ve Kütahya'nın, 2 Eylül'de ise şiddetli muharebelerden sonra Uşak, Alaşehir ve Eskişehir'in Türk kuvvetlerinin eline geçtiğini bildirmiştir (The Times, 1 Eylül 1922: 5; The Guardian, 1 Eylül 1922: 13). 7 Eylül'de de Türklerin 4 Eylül'de Bursa'yı, 5 Eylül'de Nazilli, Aydın, Soma ve Bergama'yı aldıkları; 1 Ordu Komutanı, 2. Ordu Komutanı, 5 Yunan Albayının 2 Eylül'de esir alınmış olduğu ifade edilmektedir (The Times, 7 Eylül 1922: 7).

8 Eylül 1922 tarihinden itibaren İzmir'e yaralı ve mülteciler geldiğine dair haberler yayınlanmaya başlamıştır. Toplanmakta olan düzensiz Yunan askerlerinin ve mültecilerinin ortaya çıkaracağı karışıklığı önleyemeyeceklerini gören Yunanlıların İzmir'deki İtilaf Devletleri temsilcilerinden yardım istemiş olduğu ilk yapılan haberler arasındadır. Basın 6 Eylül itibariyle şehrin İtilaf devletleri tarafından idare edildiğini ve 7 Eylül'de de İzmir Limanı'na ulaşan İtilaf donanmasının, kendi vatandaşları bankaları gümrük idaresi ve çarşıyı muhafaza etmek için karaya asker çıkardıklarını bildirmektedir (The Times, 8 Eylül 1922: 8; The Guardian, 8 Eylül 1922: 13; The Nottingham The Evening Post, 8 Eylül 1922:7).

Ayrıca Yunan Hükümetinin İstanbul'daki yabancı vapur şirketlerinden İzmir, Bandırma ve Mudanya iskelelerine gidip gelmek üzere vapur talep ettiği ve Hollanda ve İsviçre Hükümetlerinin İzmir'deki vatandaşlarının korunması ve gerektiğinde nakledilmeleri için İngiltere'yi yetkilendirdiği bildirilmektedir. Bu durum Yunan egemenliğinin sona ermek üzere olduğu şeklinde yorumlanmıştır. 7 Eylül'de İtilaf güçlerinin Anka-

ra Hükümetine “Hemen bir barış anlaşması yapılması şartıyla Anadolu’yu boşaltmaya hazır olduğunun” bildirildiğine de değinilerek, bu durum karşısında İngiliz Hükümetinin Çanakkale’de İngiliz menfaatlerinin korunması, Boğazların bağımsızlığı, Trakya’da Yunan haklarının korunması ve Hristiyan azınlığı koruyan bir politika izleyeceği de ifade edilmiştir. Basın özellikle Yunan boşaltımı sırasında Hristiyan mültecileri korumak için her türlü gayreti göstereceğinin altı çizilmiştir (The Times, 8 Eylül 1922: 8).

9 Eylül tarihli haberlerde mültecilerin nakli için itilaf güçleri yardım ettiği bildirilmekte ve Yunan kuvvetlerinin zayıflığının 15.000’i esir olmak üzere 50.000 olarak gösterilmektedir. Ayrıca savaştan sonra Yunan askerlerinin maneviyatının tamamen çöktüğü, silah ve cephanelerini atarak fırar ettikleri de ifade edilmektedir (The Times, 9 Eylül 1922: 9; The Observer, 9 Eylül 1922: 14; The Telegraph, 9 Eylül 1922: 13).

10 Eylül’de basın mülteci sayısının 75.000 olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Türk kuvvetlerinin 10 Eylül’e kadar İzmir’e girecekleri tahmininde de bulunulmuştur (The Evening Telegraph, 10 Eylül 1922: 13).

11 Eylül’de ise Türk Ordusunun İzmir’e girdiği duyurulmakta ve Yunan Hükümetinin ise mümkün olduğu kadar çabuk ordu, malzeme ve mülteci taşımaya çalıştığı ifade edilmektedir. Ayrıca mültecilerin gelmeye devam ettiği de belirtilmektedir. Bir diğer değinilen konu, Yunanlıların geri çekilirken pek çok yerleşim bölgesini yaktığı ve sivil Türkleri öldürdüğüdür. Basının ifadesine göre Uşak’ta takriben 2000 ev Yunan Mevki Kumandanının emriyle yakılmıştır. Aydın, Nazilli ve Eskişehir’in terk edilirken bombalar ve yağlı paçavralar ile yakıldığı ifade edilmektedir. Bu mezalim Times tarafından, sadece Batılı güçlerin Türk olmayan azınlığı korumasının güçleştireceği şeklinde yorumlanmıştır (The Times, 11 Eylül 1922: 10).

12-18 Eylül 1922 tarihli basına yansıyan haberler genel olarak Yunan artçıları tarafından çekildikleri bölgeleri ateşe vermekte oldukları, İtilaf güçlerinin İzmir’de Hristiyan halkı koruma faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Ancak özellikle Boğazlar ve Trakya’nın geleceği buralarda Türk hâkimiyetine izin verilemeyeceği basın tarafından sıklıkla işlenen konular olmuştur (The Times, 12 Eylül 1922: 10; The Times 15 Eylül 1922: 10; The Exeter, 13 Eylül 1922: 13; The Exeter, 15 Eylül 1922: 13; The Evening Telegraph, 13 Eylül 1922: 7; The Evening Telegraph, 16 Eylül 1922: 7).

Muharebenin Değerlendirilmesi

İngiliz basını 1 Eylül 1922 tarihinden itibaren Yunanlıların geri çekildiğine dair haberler yayınlamaya başlamıştır. Ancak basın tarafından tam olarak Yunan

yenilgisinin idrak edilmesi 4 Eylül’ü bulmuştur. Basına göre, Türk zaferinin en önemli sebebi Türk taarruzunun ani olmasıdır (The Devon and Exeter, 4 Eylül 1922: 13). Ayrıca The Times’a göre, Yunanlılar yine İnönü Savaşları’nda, Sakarya Meydan Muharebesi’nde yapmış oldukları gibi düşmanı çok küçümsemişlerdir (The Nottingham The Evening Post, 20 Eylül 1922: 7).

Basına göre, Yunanlılar çok büyük bir istekle savaşa başlamışlar ve İngiltere de onlara destek olmuştur. Yunanlıların İstanbul tutkusu, Türk-Sovyet ittifakını meydana getiren en önemli sebep olmuştur. Ayrıca Yunan yenilgisi, İngiltere’nin pek çok Müslüman sömürgesi olduğu düşünülürse, çok ağır bir fatura çıkarmıştır. Çünkü artık her Müslümanın zihninde İngiltere’nin Türklere karşı Yunanlıları desteklediği ve Türklere Müslüman olduğu için saldırıldığı düşüncesi hâkim olmuştur. Bu da Türklerin iddialarını haklı çıkarmıştır (The Daily Mail, 19 Eylül 1922: 5).

Bunun yanı sıra Yunan askeri basına göre son derece kahramanca mücadele etmiş, üzerine düşeni yapmıştır. Ancak Afyonkarahisar cephesindeki taarruz için Türkler son derece gizli bir şekilde uzun zaman ciddi bir hazırlık yapmış, taarruz noktalarını güçlendirmiş, bol miktarda mühimmat ve savaş malzemesi toplamıştır. Bunun yanı sıra büyük para kaynaklarına da sahip olduklarından savaşı kazanmışlardır (The Daily Herald, 18 Eylül 1922: 8).

Kimi yayın organları Türklerin başarısını Sovyetler, Afganistan, Tunus, Hindistan gibi ülkelerden gelen yardımlara bağlarken, kimi yayın organları ise çok iyi liderlik ve kahramanlık sayesinde uçakları dahi olmasına rağmen güç koşullarda kazanılan savaşın büyük bir zafer olduğuna dikkat çekmiştir (The Courier, 15 Eylül 1922: 5; Daily Herald, 15 Eylül 1922: 7; The Aberdeen Press and Journal, 15 Eylül 1922: 3; The Daily Mail, 15 Eylül 1922: 3; The Sun, 16 Eylül 1922: 1). Basın bunun yanı sıra Mustafa Kemal Paşa’nın maiyetindeki subaylar ile birlikte taarruzu bizzat yönettiği üzerinde de durmuştur. Özellikle Mustafa Kemal’in liderlik yeteneği üzerinde durmuş, Onun izlediği savaş stratejisi, hevesi ve azmi ile savaşın talihini değiştirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca basına göre, başta Mustafa Kemal olmak üzere Türk kumandanları askerlik ilminin bütün gereklerini yerine getirdikleri, savaşı çok iyi yönettikleri, son dakikaya kadar asıl taarruzun gerçekleştiği alanı gizlemeyi başardıkları, düşman cephesini sarmak, düşmanı şaşırtmakta başarılı olduklarını belirtmişlerdir (The Telegraph, 16 Eylül 1922: 5).

Basına göre, Türk zaferinden sonra yapılması gereken Boğazların Türk egemenliğine girmesini önlemek, Trakya’da Yunan haklarını muhafaza etmek ve Hristiyan azınlığın her ne pahasına olursa olsun korunmasıdır (The Times, 15 Eylül 1922: 7).

SONUÇ

26 Ağustos-31 Ağustos 1922 tarihleri arasında gerçekleşen Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi Türk Kurtuluş Savaşı için dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu savaşın sonucu sadece Batı Cephesinin değil, Türk Milletinin geleceğini de belirlemiştir. Bu önemi nedeniyle İngiliz Basını, Türk Kurtuluş Savaşı ve bu savaşın en önemli kırılma noktalarından biri olan Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesini yakından takip etmiştir.

İngiliz basını Büyük Taarruzun ciddiyetini gerek Yunanlıların geç ve yanlış haberleri gerekse harekâtın basın şeklinde gerçekleştirilmesi ve cepheye ilişkin haberlerin üç gün geriden takip edilebilmesi nedeniyle geç kavramıştır. Ancak daha sonra cepheden Yunan yenilgisine dair haberlerin gelmesi ve özellikle de Afyonkarahisar'ın tahliye edilmesi basında endişe yaratmıştır. Bununla beraber yine de basında Türk ordusunun nihai sonuca ulaşamayacağı ve yenileceği kanaati hâkimdir.

Muharebe esnasında ise Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile haberleşmenin kesilmesi nedeniyle cephe ile ilgili haberlerden İngiliz basını üç gün gecikmeli olarak haberdar olmuştur. Daha sonra ise Yunanlıların yenilgilerini gizlemek maksadıyla haberleri çarpıtmaları ve bilinçli olarak gelişmeleri basına geç yansıtmaları nedeniyle basın doğru bilgi edinmekte zorlanmıştır.

Bu nedenle basın, yenilgilerini dünya kamuoyundan gizlemek için her türlü hileye başvurmuş olmaları nedeniyle Yunanlılara kızgındır. Bununla birlikte Türk ordusu özellikle Afyonkarahisar'ı almasından sonra, haber sıklığı ve sayısında ciddi miktarda azalma olmuştur. Bunda Yunanlıların yenilgilerini saklama çabası kadar, basının Yunan yenilgisinden duyduğu üzüntü de kanaatimizce etkili olmuştur.

Metinde isimleri zikredilen gazetelerin 13 Eylül 1921-18 Eylül 1922 tarihlerine ait toplam 215 adet nüshası incelenmiştir. Yararlandığımız bu gazetelerin haberlerinde büyük ölçüde Yunan propagandası yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Yunanlılar "Anadolu'daki Hristiyan halkı Türk zulmünden kurtarmaya soyunan kahraman bir millet" olarak tanıtılmış, onların Anadolu'ya saldırıları kamuoyu vicdanında haklı çıkartılmak istenmiştir. Bu amaca yönelik olarak da, her fırsatta Türklerin yönetimi altında bulunan Hristiyanlara Türkler tarafından zulüm edildiği yönünde haberler yapılmıştır.

Ayrıca İngiliz basınının savaşın başından sonuna kadar devamlı surette işlediği bir diğer konu ise, Türk askerinin cesareti, kahramanlığı, Mustafa Kemal Paşa'nın askeri dehası olmuştur. Sıklıkla Mustafa Kemal'in Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi esnasında izlediği strateji övülmüştür.

Bununla birlikte Yunan ordusunun çekilirken gerçekleştirdiği mezalim, yakma eylemi basın tarafından sadece bilgi verme amaçlı olarak duyurulması ve sadece buradaki Hristiyan azınlığın işini zorlaştıracağı şeklinde yorumlanması manidardır.

KAYNAKÇA

KİTAP VE MAKALELER

- Akkoyun, Turan, "Milli Mücadele'de Afyonkarahisar", Mustafa Güler, Turan Akkoyun, Ümit Emrah, "ATASE Arşivi ile telif eserler üzerinde yapılan araştırma sonuç raporu", 13 Mayıs 2017.
- Armaoğlu, Fahir H., Siyasi Tarih 1789-1960, AÜ SBF Yay., Ankara, 1975.
- Ateş, Toktamış, "Milli Mücadele'de Ordu, Savaşlar ve Cephe", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul, İletişim Yay., 1985.
- Budak, Ömer, Sevr Paylaşımı, Ankara, Bilge Yay., 2002.
- Koca, Salim-Yalçın, E. Semih, "Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine Tayininde Osmanlı Genel Kurmayının Rolü", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: X, Sayı: 29 (Temmuz 1994), s. 401-416.
- Müderrişoğlu, Alptekin, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Ankara, 1981, s. 18-19.
- Mumcu, Ahmet, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul, 1982.
- Sarıkoçuncu, Ali ve diğerleri, Milli Mücadele'de Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Yay., Eskişehir, 2002, s. 7.
- Sarısaman, Sadık, "Büyük Taarruz'un Türk Basınındaki Yansıması", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. X, S. 2 (Ağustos 2008).

GAZETELER

- The Aberdeen Press and Journal, 11 Mayıs 1922, s. 7; 15 Eylül 1922, s. 3; 28 Ağustos 1922, s. 17; 30 Ağustos 1922, s. 8; 7 Haziran 1922, s. 13.
- The Courier, 15 Eylül 1922, s. 5; 16 Mayıs 1922, s. 17; 21 Eylül 1921, s. 3; 7 Mayıs 1922, s. 10.
- The Daily Express, 18 Mayıs 1922, s. 8; 5 Mayıs 1922, s. 13;
- The Daily Herald, 15 Eylül 1922, s. 7; 18 Eylül 1922, s. 8; 4 Mayıs

1922, s. 7;

- The Daily Mail, 1 Eylül 1922, s. 17; 15 Eylül 1922, s. 3; 16 Eylül 1921, s. 4; 1 Mayıs 1922, s. 17; 19 Eylül 1922, s. 5; 5 Haziran 1922, s. 14.
- The Derby Daily Telegraph, 10 Haziran 1922, s. 8; 25 Nisan 1922, s. 8; 31 Ağustos 1922, s. 10.
- The Devan and Exeter Gazette, 16 Eylül 1921, s. 3; 28 Ağustos 1922, s. 10; 1 Eylül 1922, s. 13; 31 Ağustos 1922, s. 13; 4 Eylül 1922, s. 13.
- The Evening Exeter, 23 Nisan 1922, s. 15;
- The Evening Telegraph, 16 Eylül 1922, s. 7; 10 Eylül 1922, s. 13; 13 Eylül 1922, s. 7; 7 Ağustos 1922, s. 4.
- The Exeter, 13 Eylül 1922, s. 13; 15 Eylül 1922, s. 13; 5 Ağustos 1922, s. 10.
- The Guardian, 1 Eylül 1922, s. 13; 29 Ağustos 1922, s. 13; 30 Ağustos 1922, s. 14; 8 Eylül 1922, s. 13.
- The Nottingham The Evening Post, 25 Nisan 1922, s. 13; 20 Eylül 1922, s. 7; 8 Eylül 1922, s. 7.
- The Observer, 15 Mart 1922, s. 3; 31 Ağustos 1922, s. 9; 9 Eylül 1922, s. 14.
- The Sun, 1 Eylül 1922, s. 14; 16 Eylül 1922, s. 1; 26 Eylül 1921, s. 5.
- The Telegraph, 16 Eylül 1922, s. 5; 22 Mart 1922, s. 4; 31 Ağustos 1922, s. 14; 9 Eylül 1922, s. 13.
- The Times, 15 Eylül 1922, s. 10; 1 Eylül 1922, s. 13; 1 Eylül 1922, s. 5; 1 Eylül 1922, s. 5; 11 Eylül 1922, s. 10; 11 Mayıs 1922, s. 19; 12 Eylül 1922, s. 10; 15 Eylül 1922, s. 7; 20 Eylül 1921, s. 2; 22 Mart 1922, s. 17; 25 Nisan 1922, s. 17; 28 Ağustos 1922, s. 7; 3 Mayıs 1922, s. 17; 30 Ağustos 1922, s. 13; 30 Ağustos 1922, s. 8; 30 Ağustos 1922, s. 9; 30 Ağustos 1922, s. 9; 31 Ağustos 1922, s. 8; 4 Eylül 1922, s. 7; 7 Eylül 1922, s. 7; 8 Ağustos 1922, s. 5; 8 Eylül 1922, s. 8; 8 Eylül 1922, s. 8; 8 Haziran 1922, s. 7; 9 Eylül 1922, s. 9; 9 Haziran 1922, s. 7.
- The Western Daily Press, 17 Temmuz 1921, s. 5.

“Ankara ve İstanbul’da yaşayan Afyonkarahisarlılar ondan sorulur”

EMEKLİ HAVA ALBAY AHMET BİLGİNİSOY

Röportaj: Hasan ÖZPINAR

Taşpınar’ın bu sayısında Ankara ve İstanbul’da yaşayan birçok hemşehrimizin tanıdığı Emekli Hava Albay Ahmet Bilginsoy ile söyleşimizi yaptık.

-Efendim sizi tanıyabilir miyiz?

1927 yılında Sandıklı’da doğdum. Baba tarafından Hacim Sultan Şeyhi, Şeyh Ahmet’in oğlu Şeyh Abdülkadir Geylani’nin, Anne tarafından o dönemlerde Sandıklı’nın en zengin adamı olan Hacı İbrahim Özen’in torunuyum. Hacı İbrahim dedem Sandıklı’dan 1890’da deve kervanı ile hacca gitmiş. Tabi o tarihlerde kaç ay sürdü bu yolculuk? 1902’de Sandıklı’da şirket kurmuş. Benim çocukluğumda bugünün marketi diyebileceğimiz bir dükkânı vardı. 8-10 kişi çalışırdı orada.

- Çocukluğunuzda Sandıklı nasıldı?

Sandıklı o yıllarda çok iptidaiydi. Elektrik yok, ulaşım yok, demiryolu yok. Demiryolu 1936’da geldi. İlk treni karşılamaya gittik. Tren buharlı, kara tren. Dumanlar çıkarak istasyona girdi. Ali Çetinkaya ve İsmet Paşa var trende. Bizim için ne büyük mutluluk, heyecan. 9 yaşındaydım, gözümün önünden gitmez.

Sandıklı’da Bahçe İçi İlkokulu’na başladım. 3. sınıfta yeni yapılan Çetinkaya İlkokulu’na geçtik. Öğretmenimiz 9. Cumhurbaşkanımız Ahmet Necdet Sezer’in babası Mehmet Sezer’di. 1939 yılında İlkokulu bitirdim. Koskoca Sandıklı İlçesi’nde ortaokul yok, ne yapacağız? En yakın Afyon Lisesi’nin orta kısmı var. 60 km. ötede. Bizimkiler okutmak istiyorlar. Kalktık, geldik. Afyon Lisesi orta kısmına kayıt yaptırдық.

- Nasıl buldunuz Afyonkarahisar’ı ?

O tarihte Afyonkarahisar’a gelmek bizim için İstanbul’a gitmek gibi bir şey. Bir kamyon şaşesine oturtulmuş burunlu otobüste tahta koltuklarda yer bulursanız oturursunuz. Denkler, çuvallar otobüsün üstünde. Yer bulamayan çıkar oraya oturur. Saatte 15-20 km. sürat yapar, Başağaç rampasında su kaynatır, kenara çeker beklersiniz. Damlalı Boğazından korkarak Sinanpaşa Ovası’na inersiniz. Böylece tozun içinde 3-4 saatte ancak Afyonkarahisar’a ulaşabildik.

-Küçük bir çocuk evden uzakta, nerede kaldınız?

Afyonkarahisar o zamanlar önemli bir merkezdi. Uşak’tan, Isparta’dan, Burdur’dan orta, lise okumak için Afyon’a gelirlerdi. Her şehrin kendi yurdu, pansiyonu vardı. Mesela Senirkent Talebe Yurdu, Emirdağlılar Yurdu vardı. Bende ilk sene Sandıklı Pansiyonu’nda kaldım. 2. yıl kardeşimde ortaokul okumak için buraya gelince eve çıktık. Bugün Afyon Belediye Binası’nın olduğu yerlerde eski cezaevi arkasında babam bir ev tutmuş. Ev dediğime bakma. Şimdiki evlere bakınca baraka gibi bir yer. Emeti Yenge diye bir kadın yoksulluktan evin bir odasını kiraya vermiş. İki çocuk varız, başımızda ninem kalıyor.

Elektriği ilk Afyon’da gördüm. Allah’ım ne büyük bir nimetti. Şimdiki müftülüğün olduğu yerde elektrik santrali vardı. Elektrik orada motorlu jeneratörle üretilir zengin evlerine verilir. Gece kapatılırdı. Bizim kaldığımız evde elektrik

Ahmet Bilginsoy rutin Afyon ziyaretinde

Bilginsoy ve Ankara'da ki Afyonlular

yoktu gaz lambasıyla otururduk. Evin hemen yan tarafı Halkevi. Sinemayı ilk orada gördüm, çok şaşırdım.

2. Dünya Savaşı yılları yokluk var. Un yok, kömür yok. Zengin çocuğu olmamıza rağmen bizde bile yok. Kışın nasıl ısınacağız? Bizimkiler Sandıklı otobüsü ile bana yiyecek un, ekmek, bulgur, fasulye, kavurma hatta çuvala odun gönderirlerdi. Garaj şimdiki Soydan Otel'in arkasında bir yerdedi. Gider oradan çantalari, çuvalari alırdım.

O yılların Afyon'u modern bir şehir görünümündeydi. Yeni açılmış caddeler, yeni yapılan Anıtpark, Belediye binası, Kız Meslek Lisesi, Kadınana İlkokulu PTT, İstasyon. Hepsı bu küçük şehre bir Paris havası veriyordu.

- Ortaokul sonrasında askerlik başlıyor.

Evet, 1943 yılında Bursa Işıklar Askeri Lisesi'ni kazandım. Oraya gittim.

- Neden askerliği tercih ettiniz?

Çocukluğumuzda Sandıklı'da komşumuzun oğlu üsteğmen Atilla İnəm vardı. Kuleli'de subaydı. İzinlerinde Sandıklı'ya gelince onu sokakta üniforması ile görünce çok özenirdim. Onun oğluda önemli bir isimdir, şimdi ODTÜ'de Prof. Dr. Ahmet İnəm.

- Evdekiler nasıl karşıladı bu kararınızı?

Babam rahmetli "yapma, etme" dedi. 2. Dünya Savaşı yılları. Harp var. Askerin ne olacağı belli değil. Ama ben kararımı vermiştim. Neticede Bursa'ya okula gittik. Herkes yeni elbise, postal beklerken bize eski öğrencilerin giysileri verildi. Yemek kurtlu mercimek, papara, peksimet, tayın. Yokluk var. Çok zorluklar çektik. Ama hep sine katlandık. Ailem zengin olmasına rağmen

men ayda 5 lira harçlık gelirdi. Onunla geçinirdik. O zamanlar zengin, fakir ayrımı pek belli değildi.

- Okula gittiğinizde önemli bir olay yaşamışsınız, anlatır mısınız?

Evet, hayatıma yön veren bir olay diyebilirim. Okulda koşullara yerleştik. Akşam koşu üst sınıflardan 3 kişi geldi. "İçinizde Afyonlu var mı?" diye sordular. Birkaç arkadaş çıktık. Ama dünyalar benim oldu. Gurbettesiniz, hemşehrileriniz arıyor, soruyor, sizi buluyor, kolluyor. İşte benim Afyonkarahisar sevdam 77 sene

önce o gün başladı. Ondan sonra da ben nereye gittiysem hemşehrilerimi bulmaya, yardımcı olmaya çalıştım.

- Kimdi o isimler hatırlıyor musunuz?

Merhum Rifat Kasnak, Mustafa Dağcı ve Sadık isminde bir hemşehrımız. Rifat Kasnak'ı pek çok hemşehrımız tanır. Askerlikten emekli oldu. Bateş Yayınevi'nde çalıştı. Sonra KASTAŞ Yayınevi'ni kurdu. Bir çok eser yayınladı. Şimdi oğlu devam ettiriyor yayınevini.

- Meslek hayatınız nasıl devam etti?

1946'da Harp Okulu'na girdim. 1948'de subay çıktım. Normalde devlet mezun olan kıtaya çıkan her subaya kılıç, tabanca verir, bize veremediler. Devlette para yok. Yıllar sonra kılıcımı alabildim.

İlk zamanlar mühendis olmak istiyordum. Sonra havacılığa merak sardım. Hava Harp Okulu'na gittim.

Askerlik günleri

Askerlik yılları

Ahmet Bilginsoy
ve bugüne kadar
hazırladığı listeler

Orada da kulak iltihabından dolayı ayırdılar, uçak bakım subayı oldum.

1954'te Diyarbakır'a tayinim çıktı. Nişanlıyım, gitmeden evlendik. Hanımı götürdüm ev yok, ordu evi yok. 80 Lira kirayla tek odalı, toprak damlı bir ev buldum. Üsteğmenim o sıra, 150 Lira alıyorum maaş yetmiyor. Öğle yemeği yiyemezdim. Ailemden isteyemem, düğünümü bile kendi biriktirdiğim para ile yaptım. Kardeşim Diyarbakır'a geldi. Onu yanımda okuttum. Hanım çok kahrımı çekti, hakkını ödeyemem. *(Bunları söylerken ağlıyor)*

Diyarbakır'dan Ankara'ya geldim. 1960 ihtilalinde yüzbaşıydım. Yenimahalle'de Subayevleri Kooperatifi'ni kurduk arkadaşlarla. Öylelikle ev sahibi olduk.

- O dönemde çok faalmişsiniz.

Evet, benim lafım yüzümdedir. Çekinmem. Vakti zamanında Ordu Komutanına dahi lafımı söylemişliğim vardır. Girişken bir yapıya sahibim. İhtilalden sonra ordunun kalkınması için bir kooperatif kurulması gündeme geldi. Bende Yapı Kooperatifi çalışmaları sırasında çok çalışmışım, bu durum komutanların dikkatini çekmiş. Beni tecrübeli gördüler, görevlendirdiler. Ve neticede bugün çok büyük bir kurum olan OYAK'ın kurucusu oldum. OYAK'ın bugün otomobil fabrikalarından, Çimento fabrikalarına varıncaya kadar pek çok işletmesi var. Ne mutlu ki ilk kurucuları arasında yer aldım. Geçtiğimiz yıllarda yayınlanan OYAK Tarihçesi isimli kitapta da bilgi ve belgelerimle yer aldım.

Ne mutlu ki böyle bir teşebbüse öncülük etmişsiniz.

- Bu arada askeri vazifeniz devam ediyordu değil mi?

Evet, Hava Kuvvetlerinde idim. Sonra Bandırma Üssü'ne gittim. Oradayken 1961 yılında ABD'ye gönderdiler. Sonrasında geri döndüm. 1965'te tekrar 6 ay kurs için ABD'ye gittim. 1969'da Bandırma'dan Balıkesir'e, 1971 yılında da Ankara'ya Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı'na (ATASE) tayin oldum. Burayı çok sevdim. Milli Mücadele Tarihi'ni burada etüt ettim. Kurtuluş Savaşı'na katılmış komutanlarla tanıştım. Mümkün olsaydı hep orada kalmayı arzu ederdim.

- Burada ne gibi çalışmalar yaptınız?

1972 yılı Büyük Taarruz'un 50. yıldönümüydü. Gayet kapsamlı bir dergi hazırladım. İstiklal Harbi Tarihi isimli önemli kaynak kitaplar hazırlayıp, yayımladık. Hatta elime geçen belgelerden bazılarını o dönem rahmetli hemşerimiz gazeteci Muzaffer Görktan'a vermiştim. Bu kıymetli kitaplarla birlikte pek çok yayını sonradan, ilimizdeki üniversiteye gönderdim. Maalesef bir teşekkür dahi edilmedi.

- Ne zaman emekli oldunuz?

1980 yılında emekli oldum. Ama boş durmadım, sosyal faaliyetlerle uğraştım. Şimdi de öyle devam ediyorum.

- Biz sizi hep hazırlamış olduğunuz Ankara ve İstanbul'da yaşayan Afyonkarahisarlılar listeleriyle biliyoruz. Bu merak nasıl başladı,neyi amaçladınız?

Az önce bahsettim. Ben memleketimi severim. Her yerde de hemşerilerimi görmek isterim. 1971 yılında

Listeleri incelerken

Ankara'ya gelince önce resmi kurumlardaki Afyonluları tesbit etmekle işe başladım. İlk başlarda bir ajandaya yazardım. Sonra çoğaldı. Bu listeyi isteyen hemşerilerimiz oldu. Onlarında faydalanması için tek sir kağıtlarına çoğalttık, dağıttık. Rahmetli hemşerimiz gazeteci, matbaacı Hulusi Özerkan ağabeyim çok yardımcı oldu.

Bu çalışmayı yaparken gurbetteki hemşerilerimizin birbirini tanımasını, kaynaşmasını amaçladım. Askerlikte bir marş vardır, bilirsiniz;

“Ankara, Ankara, güzel Ankara,

Seni görmek ister her bahtı kara”

Ankara başkent, pek çok iş buradan bitiyor. Hastası olan geliyor, darda kalan geliyor, herkes geliyor. Pek çok kurumda hemşerilerimiz var, onlar birbirlerini tanısın, Afyonluya yardım etsinler, bunu amaçladım. Bürokraside Afyonluların önü açılsın istedim.

- Amacınıza ulaşabildiniz mi?

Maalesef. Başka şehirlerin derneklerini görüyorum. Çok faaller, birbirlerini tutarlar. Şehir derneğinden geçtim köylerin, kasabaların dernekleri vardır. Lobicilik yaparlar. Bizde bu yok. Koca Ankara'da 3 tane derneğimiz vardır. (Afyonkarahisar ve İlçeleri Dayanışma Derneği, Sandıklı Vakfı, Bolvadin Vakfı).

Ama olsun ben yılmadan çalıştım. Adım, adım, kapı, kapı gezdim. Kurumlara, bakanlıklara, dairelere her yere girip sordum. Nerede bir Afyonlu varsa gidip tanıştım. O3 plakalı bir araba görsem içim giderdi. Park etmişse yanına gider beklerdim, sahibi gelince sordum. Yardımcı olmaya çalışırdım.

- Afyon Eğitim Vakfı'nın da kurucuları arasında yer alıyorsunuz.

Evet, 1986-87 yıllarında bu işlerle uğraşırken İstanbul'dan hemşerilerimiz Asım Kocabıyık, Orhan Yavuz çağırdılar. “Bir vakıf kuracağız, yüksek öğrenim gören Afyonlu gençlere yardımcı olacağız, senide aramızda görmek isteriz” dediler. Bende “Elbette katılmak isterim ama kurucuların vakfa 1 milyon TL bağış yapması gerekiyor, ben bir emekliyim, bu parayı bulamam, beni mazur görün” dedim. Bu para o zaman çok çok yüksek bir meblağdı. Asım Bey, Orhan Bey “Siz o işi bize bırakın, sizin hizmetiniz daha mühim” dediler. O gün, bugün AEV'in kurucu üyesiyim. Bu yaşında Afyon'a gidip toplantılarına katılırım. Hemşerilerimizden istirhamım vakfa sahip çıksınlar. Vakıftan yararlanan, burs alan gençler iş sahibi olunca kendi geldikleri yeri unutmasın, onlarda burs versinler. İşadamları tanımadıkları, bilmedikleri yerlere yardım yapacaklarına, burs vereceklerine vakfımıza versinler.

Ben daha ortada vakıf yokken Ankara'da fakülte, fakülte gezer bursa ihtiyacı olan Afyonlu gençleri arar, tesbit ederdim. Ankara'daki iş, güç sahibi hemşerilerimiz onlara burs verirlerdi.

- Efendim 93 yaşındasınız halâ çalışıyorsunuz, maşallah.

Evet, hemen her gün Ankara Ayrancı'daki evimde Kızılay'a, Vakfa geliyorum. Birkaç yıl öncesine kadar yürüyerek gelip gidiyordum. Şimdi otobüs, minibüsle geliyorum. Burada Sandıklı Vakfı'na gelirim, Afyonkarahisar Derneği'ne uğrarım. Buraya gelenlere yardımcı olurum, sohbet ederiz. Hanım bazen kızıyor, yeter artık diyor ama ben kendi kendime bir söz verdim. Ömrüm yettiğince hemşerilerime yardımcı olacağım.

- Anlaşılabildiniz mi?

Maalesef. Benim kimseden beklentim yoktu, olmazdı da. Sadece ve sadece Afyonkarahisar için gayret ettim. Yegane arzum bir memleket ruhu oluşsun, Afyonkarahisar kalkınsın. Eskiden nerede bir Afyonlu var bilirdim. Şimdi unutkanlık başladı. Ama yine de hazırladığım Ankara ve İstanbul'daki Afyonlular listelerinden eminim pek çok kişi faydalaniyor. Zaman zaman bunları güncelletirim. Vakti zamanında merhum işadama İzzet Baysal'ı tanımıştım. Bir vakıf adamı kendisi. Bolu'da nereye baksanız onun adını görürsünüz. Afyonumuzda da böyle isimler çıksın isterim

- Son olarak neler söylemek istersiniz?

Beni anlayan 3-5 kişi vardır. Birisi de sensin. Hemşerilerimizden istirhamım birbirleriyle irtibat kursunlar, tanışsınlar. Birbirlerine yardımcı olsunlar.

Burada (Ankara) hergün Afyon gazetelerini okurum. TV'de Kanal 3'ü seyredirim. Memleketimde olan iyi, güzel şeyler beni sevindirir. Bir hemşerim başarı gösterdiyse ulaşırm, ararım, tebrik ederim.

Taşpınar Dergisi'ne ve size teşekkür ederim. Bana da yer verdiniz. Belediyemiz ne mutlu ki böyle bir dergi çıkartıyor. Kültürümüze sahip çıkıyor. İnşallah daim olsun.

BİR ÖYKÜ...

YÜZBAŞI VE KAZUÇURAN TEPE

Tarık Barbaros PİLEVNE*

Sıcaktı...

Uzaktaki dağların enginliğine uzanan toprak, zayıf ve kıraçtı, çayırlar keçeleşmiş, sararmıştı. Yolun iki yanında toprağın bu yavanlığını bozarak aniden ortaya çıkan garip şekilli boz kayalıklar, yer yer peribacaları görölüyordu. Üzerlerindeki irili ufaklı deliklerle; ürkütücü bir karanlık ve bilinmezlik taşıyordu bu taşlar. Ovayı çevreleyen tepelerde yine sivri kayalar süngülüyordu gökmavi ufukları. Gökten taş yağmıştı sanki buralara. Yamaçlarda, dere içlerinde tek tük şekilsiz çam ağaçları, hüzünlü ardıçlar vardı. Zayıf meşelikler ve ladenler örtüyordu ak topraklı bayırları. Ovanın sarısıcağında her şey kıpırtısızdı, yer gök durmuş dinliyordu. Varlığını haykıran yalnızca ağustos böcekleriydi, cüretkâr ve çingiraklı... Taşa toprağa yapışan kaçamak bakışlı kelerler, kertenkeleler, harekete karşı atiklerdi. Bazen hırçın karga sesleri geliyordu uzaktaki kavakların sararmış, yarı çıplak dallarından. Söğütler, bir avuç çorak ekin tarlasını bölen cılız derenin kıyısına sıralanmışlardı. Yer yer alçak taş duvarlarla bölünmüş arazideki başaklar, yerden bir karış yükselbilmişlerdi. Neredeyse harman vaktiydi oysa. Haşhaşların yeşil dalları, yaprakları sararmış, mor ve Beyaz çiçekleri kapsüllere dönmüştü. Seyrekçe geçen at arabalarının tekerlekleri, toprak yolda derin, belirgin izler bırakıyordu. Yaşlı ve zayıftı çift koşulmuş atlar, bu yoksul ve yamalı toprakların bir parçasıydılar sanki. Ahşap tekerlekleri yüksek ve sağlamdı arabaların, dingil araları mesafeli ve ayarlanabilirdi. Yanlarındaki tahta çıkmalarla daha fazla yük taşıyorlardı.

Gün ikindiye varmadan bozkırın tenhalığını tekdüzel sesleri bozdu. Toprak yolda toz kaldırarak ilerleyenler iki askerdı. Öndeki orta yaşlı bir subaydı. Çer-

* Emekli Orman Yüksek Mühendisi

SELİM SABİT PİLEVNE - 1944

kez eğrine sağlam oturmuştu, rahat ve özgüvenliydi. Geniş üzengilere bastığı körüklü çizmelerinin üzerinde yükselerek çevreye göz atıyordu bazen. Külot pantolonunun üstündeki kruvaze ceketini geniş bir deri kemer sıkıyordu ortadan. Belinin sağ ön yanında kocaman bir tabanca, kılıfıyla bu kemere bağlanıyordu. Omzundan çapraz aşan daha ince bir kayış, apoletli, krem rengi üniformasını toparlıyordu. İki iri kapaklı, düğmeli ve

Kazuçtu Tepesi Şehit mezarları

desenli cep, tüm göğsünü kaplıyordu. Geniş siperlikli başlığındaki jandarma kokartını defne dalları çevreliyordu. Kuşanmış bir onbaşı izliyordu onu, sol yanından ve bir at boyu ardından... Kolunda kırmızı bir pırpır, belinde kasaturası ve fişekliği vardı. Omzundaki çapraz asılı piyade tüfeğinin ısıldayan namlusu, atının yürüyüşüne uyumlu olarak alçalıp yükseliyordu uzaktan. Köye yaklaşmışlardı. Kayaların, taşların arasındaki düzlüklere sığınmış evlerin başladığı yerde atlarından indiler. Kerpiç duvarlı evlerin duldasında ağllar vardı. Sokaklara yayılan sızıntılara, hayvan terslerine basmamaya çalışarak ilerlediler. Rastladıkları ilk köylüye muhtarın evini sordular. Telaşla yaklaşan iki kişi karşıkı çayırılıkta gezdirmek, terlerini soğutmak için atlarını yedeklediler. Öne çıkıntılı direklerinin aktoprakla örtüldüğü alçak damlı bir köy evinin önünde, iri yarı kır sakallı biri karşıladı onları, buyur etti. Birkaç basamak merdiveni çıkıp odanın önündeki hayat'ın tahta peykelerine oturdular. Köylüler yün döşekler serdiler altlarına, arkalarını ot minderlerle beslediler. İbrikle gelen bir delikanlı, ellerini yüzlerini yıkattı bakır sahadanda, kurulattı ince bir peşkirle. Bu arada yakın hanelerden çıkıp gelenler, konuğun elini iki eliyle kavrayıp selam verip oturanlar oldu mekâna, edeplice.

Merhabalaştılar...

“Kumandan hoş geldin köyümüze, beldemize. Görevin hayırlı uğurlu olsun. Lakin bizi mahcup ettin, tez davrandın. Komşularla konuşmuştuk, biz varacaktık İhsaniye'ye, Karakola.” dedi Muhtar...”

“Beis yok, biz de bekleriz. Ben biraz aceleciyimdir. Hem oldukça küçük ve sakın bir yer ilçe merkezi, uzak da değil. Can sıkıntısı işte, şöyle bir tanıyalım çevremizi istedik. Nasılsınız? Nişler, neylersiniz, neyle geçirsiniz?”

“Gördüğün gibi toprağımız, geçimimiz zayıftır, bire beş on anca verir. Biraz da hububat, haşgeş... Anca kendi-

mizi besleriz, o da rahmet yağarsa! Bazen kavrulur yaz ortasında ekimiz, aç kalırız. Üç beş davar, inek besler, günlük işlere, mevsiminde gurbete gider geliriz.”

“İhsaniye halkı 93 muhaciri, çalışkan, üretken, görgülü insanlar. Size göre durumları da iyi gibi. Onların bir şeylerini örnek almanız...” “İyi diyorsun da Kumandan, kıblemizde Demirli köyü var temsil, bizden kötü. Bizler yine taşçılık, yapıcılığa gideriz az çok. Oncağızlar yarı aç yarı tok gezer. Uzak ormandan ağaç kesip, odununu, tahtasını satıp geçinirler. Devlet, alsa da topuyla göçürse bitek yerlere, verimli ovalara hiç biri hayır demez, gönüllü terk eder giderler ata ocaklarını...”

“Önümüzdeki bu yol nereye uzanır?” “İleride Sarıcaova var, Karaçay Çerkezi... Temiz, törelî insanlardır. Ötesinde dağa sarar yol, Bağış'e varır. Sonra Büyükyayla'dan Kırka'ya iner, Seyitgazi, Eskişehir...” “Kazuçuran, Karabörklü tepeler varmış buralarda...” “Te yukarıda, annecimize düşer.” “Kolankayaları?” “Ardımızda, Sarıcaova yolundan görülür. Sıra sıra kayalardır...”

Suskunluk oldu, Subayın gözleri daldı bir süre, kimse konuşmadı...

Tütün sardı bir köylü, usulünce ıslatmadan uzattı...

Sessizliği yaşlı köylülerden biri bozdu: “Memleket nere kumandan?” “Denizli”

Bakışları ılıdı insanların, “El değilsin, sen de bizlerden-sin” gibi...

“Daha önce buralara yolun düşmüş anlaşılan” dedi biri.

“Hayır, ilk kez geliyorum, Askeri okulda harp tarihi derslerimizde öğrendik bu yerlerin adlarını. Bir de şahid olandan dinlemek isterdim. Neler yaşandı harpte buralarda, bileniniz var mı?”

Sustular, Muhtarda toplandı bakışları...

Şehit mezarlarına, defineciler dadandı

Büyük Taarruz'da şehit düşen ve yerleri, geçen 92 yıllık sürede sadece köyün yaşlıları tarafından bilinen toplu şehit mezarları, defineciler tarafından tahrip ediliyor. Savaşın en şiddetli yaşandığı bölgedeki köylüler, şehit mezarlıklarının düzenlenmesini ve gelecek nesillere aktarılmasını istiyor

Araştırmacı-yazar Hasan Özpınar, yaptığı açıklamada, 26 Ağustos 1922 tarihinde Afyonkarahisar'da başlayan Büyük Taarruz'un sadece Kocatepe'de değil, Kocatepe'nin kuzey doğusunda bulunan ve Kazuçu Tepesi diye anılan, İhsaniye İlçesine bağlı Ayazini köyü kutsalında da büyük bir taarruz yaşandığını bildirdi.

Türk ordusunun, 2. Ordu ya bağlı 61. Tümen'in özellikle Kazuçu Tepesi'nde, Yunanların 13. Tümeni'ne karşı büyük bir mücadeleye giriştiğini anlatan Özpınar, 61. Tümen'den 80 askerini şehit olduğunu ifade etti.

ŞEHİT DÜŞEN 80 ASKERİN İSMİ TESPİT EDİLDİ

Türk İstiklal Harbini inceleyen söz konusu bölgedeki savaşta da incelediklerini aktaran Özpınar, şöyle konuştu:

"Burada şehit düşen 80 askerimizin ismini Milli Savunma Bakanlığı'ndan temin ettik.

Bunların isimleri elimizde mevcut. Bu şehitlerimizin kabirleri de biliniyor. Özellikle bu bölgede yaşayan insanların her zaman dile getirdikleri, 26-27 Ağustos'ta şehit düşen askerlerimizin toplu olarak defnedildikleri yer, Kazuçu Tepesi'dir. Hava sıcaklığı ve süren savaş nedeniyle şehitlerimizin pek çoğu, toplu olarak defnedilmiş. Sıradan taşlarla mezar yerleri belli edilmemiş fakat aradan geçen 92 yılda bu mezarlar toprağa katılmış durumda. Çevre duvarı yok, üzerlerinde şehit olduklarına dair bir ibare yok fakat burada yaşayan insanların şehitlerin bu bölgede oldukları yönünde, babalarından duydukları bilgiler var. Araştırmalarımız neticesinde bu bilgilere ulaştık."

"ŞEHİT MEZARLARINA SAYGISIZLIK YAPILIYOR"

Şehit mezarlarının son zamanlarda büyük bir tehlikeye ile karşı karşıya olduğuna değinen Özpınar, "Günümüzde şehit mezarlarını bekleyen tehlike,

defineciler. Her yerde, özellikle arazide gördükleri bu şekildeki şehit mezarlarını, sanki tarih öncesi kalıntıları gibi kazarak tahrip ediyorlar. Define bulma ümidi ile buraları delik deşik ediyorlar. Ayrıca bu şekilde şehit mezarlarına saygısızlık yapılıyor" diye konuştu.

"ŞEHİT MEZARLARININ ÜZERİNDE İNEKLER OTLUYOR"

Toplu şehit mezarlarının tespit edilmesi ve gerekli çevre düzenlemelerinin yapılması gerektiğine dikkati çeken Özpınar, şöyle devam etti:

"Afyonkarahisar'da bu şekilde tespit edilen değişik mezarlar mevcut. Sinanpaşa ilçemizin Akdeğirmen köyünde 28 Ağustos 1922'de şehit düşen askerlerimizin düzenleme bekleyen kabirleri var. Orada da şehit mezarlarının üzerinde inekler otluyor. Tınaztepe'den Boyalı'ya, Çalköy'den pek çok yere kadar toplu şehit mezarları olduğu biliniyor. İnşallah buralar bir güzel yaptırılır ve şehit düşen askerlerimizin isimleri bir kılâfede yer alırsa, gelecek nesillere de aktarılmış olur. Bizim arzumuz sadece bu."

"DEFINECİLER, YAZIR EDİYOR"

Ayazini köyünden 76 yaşındaki Davut Şen ise bebasi, dedesi ve diğer büyüklerinden yaşanan taarruzu öğren-

diğini bildirdi. Savaşta şehit düşen askerleri toplu mezarla taşıyanlardan o gün yaşananları berrak bir şekilde ifade eden Şen, şehit mezarlarına sahip çıkılmamasından yekundu.

"Defineciler, bunlara yazık ediyor. Bu tarihi eserleri kaybediyorlar" diyen Şen, sözlerini şöyle sürdürdü:

"O günlerin tarih, gelenek ve göreneklerine sahip çıkan yok. Her defasında karşılaştığım devlet büyüklerine, burayı söylüyorum. Her neyi kaybederek kaybedelim, benliğimizi kaybetmeyelim. Bunlara dikkat etmek lazım." (AA)

Kazuçu Tepesi'ndeki şehit mezarlarıyla ilgili bir haber

"Anlatayım kumandan; sekiz - on yaşlarındaydım. Köyümüzde, Bayramalılar'da yaşlılar, kadınlar ve çocuklar kaldıydı hep. Mustafa Kemal'in ordusundaydı gençlerimiz, babalarımız; bazıları da asker kaçacağı, bildiğin çeteydi. Hemen yakınımıza Döğ'er'e Yunan ihtiyatı kondu dediler, konuşulurdu köy odalarında usulca. Eratı çokmuş, kolordu mu neymiş! Bizim askeri pek görmezdik, fakat onlar bizi gözler, izlerdi, bilirdik. Oralarda bir yerlerdeydiler, belki şu kayanın ardında, karşı tepelerdediler, hissederdik. Yunanlı da bilirdi, uzakta değildiler. Muhtar, dedemdi. Bazı gelir, köyün erkeklerini içtima ederlerdi, dizerlerdi karşılarına, yanlarında Cavırcılar... Onlar kim dersene, onlar da bizim satılmışlarımız... Satılmışlar ki; iki davara, bir çuval una... İşgalciye iz belletir, yol öğretir, rehberlik ederlerdi. Hatta şu Kayıhan'dan bir Cavırcı, Kolankayasında muharebede, öne düştü, yan ateşine aldırıldı, kırdırdı askerimizi. Sonu iyi olmadı gerçi! Lakin çok zayıat verdik o sıra. Şehidin kefeni olmaz, bir koca çukura gömüldü hepsi, bir arada, Sarıcaova yanında. Dersen gösteririm, kan mezarı gibi etrafına sıra taşlar ördük sonra; çocuktuk, çobandık. Üzerinde gizersen şehit kemiği takılır ayağına...

Elindeki pusuladan ad okurdu Yunanlı; Ahmet oğlu Bayram kim, nerde? Ses çıkmaz bizimkilerden... Cavırcı atılırdı oradan; Kemal'de! Söverdi Yunan komutanı kendi dilinde, anlardık gücenirdik, lakin korkar seslenemezdik. Çünkü beğenmediklerini ağaç kesmeye, siper kazmaya gönderirlerdi. Arkadaki koruya saklanırdı kadınlarımız, kızlarımız, şosedan toz bulutu kalktığında. Kaçamayanlar gizlenir bir köşelere, yüzlerine kömür karası çalar, çirkinleşirdi. Hani, sataşmalar diye güya. Cephede, orta yerde kalmak ne demek! Bir yanımda Müslüman, bir yanımda kahpe cavır, zordu... Unumuzu bulgurumuzu, malımızı maşatımızı gizlerdik hep şu taşların içine, kayaların ardına. Hatta geçici ağıllar yaptık gözden irak yerlere, dağlara. Ne

varsa elde avuçta, birkaç keçi, iki oğlak, sakladık orman içine. Gecede gündüzde gider beslerdik, sulardık dedemle."

Merakla dinliyordu, konuklar ve köylüler. Bu arada soğuk ayran geldi, bir solukta içtiler. Kumandana döndü Muhtar, terini yağlığına sildi: "İki taraf da bekledi. Katlanan, dayanan, sıkılmayan, sebat eden bizimkilerdi. Sakarya'dan halsiz dönen Yunan ise durgun su gibi kokuşuyordu, zihni bulanmıştı, güvensizdi, gerilmişti, özlemişti. Sıcak aylardı, bu sıralardı. Akşam alacalarında belirip kaybolmaya başladı bazı gölgeler, karşı tepelerde, dere içlerinde. Atlı, silahlı, kalpaklılardı, dürbünleriyle gözlüyorlardı. Gelip geçen yolculardan duyduk, bir tümen süvariymiş. Emirdağı yanlarından gelmişler. Han'da, Kayı'da geceleyip sürmüşler; Bağışış'e, Yapıldak'a dağılmış oturmuşlar. Uzak değil, hemen şu dağların ardında... Bir sabaha karşı, gece güne kavuşmadan uyandık, karşı tepeler yanıyordu! Top sesi, tüfek sesine karışıyordu. Bilinmez dost kim, düşman nerede! Kaldık ara yerde; ateş, barut, toz duman içinde. Sindik evlerimize, gizlendik. O gece mum, kandil yakmadık. Her iki yandan kaçaklar geçiyordu köy ortasından; karanlık, suskun, selamsız... O gün süvarimiz Karabörklü'ye hücum etmiş, Yunan'da mevzisini terk etmemiş, topuyla, tüfeğiyle direnmiş. Kazuçuran'ı ise sabahleyin piyade hücumuyla zapt etmişiz, ikindide geri almış cavır inadıyla düşman. Aynı gün Afyon'da, Sincanlı'da, Sandıklı'da her yanda, her cephede saldırmışız. Sonraki günde de gördüğün bu tepelerde tevatür harp oldu: Yanıktepe, Kabaçkiran, Evliyatepe... Akşamüzeri Kazuçuran'ı yeniden aldık. Yunan, Teperoğlan'dan çekildi, Döğ'er'i boşalttı. Süvarimiz, Sarıcaova'ya, Hacıbeyli'ye indi"

Araya girdi Subay; "Birinci Ordu, karşısındaki Yunan tümenlerini bozmuş, Sincanlı Ovasına dökmüştü. Yunan

komutanlığı ikinci gün İhsaniye'den trenle ihtiyat askeri sevk etti Afyon'a. İkinci Ordu Komutanı da bütün cephe-ler için taarruz emri verdi. Salih Omurtak, 61. Tümeni-yle burada yaman savaştı. Süngü hücumlarıyla düşman siperlerine girdi. Miralay Hacı Arif Bey, Süvari Tümeniyle Eskişehir - Afyon demiryolunu kesti, Altıntaş üzerinden yürüyüp 29 Ağustos'ta Kütahya'yı kurtardı..."

Babacan baktı Muhtar; "Okulda derslerini iyi bellemiş-sin kumandan, Bizler ise gördüğümüzü, duyduğumu-zu anlatırız. Yanılığımız varsa düzeltme koy." "Sen devam et" dedi kumandan, öteki nazlandı: "Daha ne anlata-yım, harp hali bu, kötü günlerdi, geldi geçti." Evinin ka-pısına doğru seslendi: "Sofrayı getirin gare kızanlar!" Kumandanın ısrarla gözünün içine baktığını görünce dayanamadı, sürdürdü: "Birkaç gün bekledik, evleri-mize kapandık, tedirgindik, korkuyorduk ama mal can-nın yongası; aklımızda fikrimizde davarlar... Bir gece davrandık dedemle, ayışığında. Vardık, besledik sula-dık hayvanımızı, oh ne güzel! Köyümüze inen keçiyo-luna düştük. Bir kayanın etrafından dolandık ki, önüm sıra yürüyen dedem el etti, durdum..." Sustu, bekledi. "Bizden bu kadar şincik." Sonra konuğuna döndü:

"Biraz da sen anlat arkideş, memlekette kimler kaldı; ana, baba, kardeş..."

"Kimsem yok benim, yetimim, şehit evladiyım. Anamı da çocuk yaşta kaybettim. Beni Devletim okuttu."

"Allah gani gani rahmet eylesin ikisine de. Nerede şe-hit düşmüş rahmetli?"

"Burada, şu karşıki tepede!"

Subayın baktığı yerde Kazuçuran Tepe vardı...

Birden akşamın alacası çöktü kaldı ovaya. Efildeyen yapraklar kimildamaz oldu. Akşam telaşında cıvıldaşan serçeler, kabaran güvercinler sustu. Sinekler böcekler öylece havada asılı kaldı. Titreyen, giderek heyecanlanan sesiyle devam etti karayağız adam: "Babam, 61. Tümen, 174. Alay'dan Piyade Yüzbaşı Bahadır Bey, 27 Ağustos akşamı Kazuçuran Tepe'de, askerinin önünde düşman siperlerine dalıp göğüs gö-ğüse çarpışırken süngülendi. Öyle söylüyor silah arka-daşları. Sıhhiyelerle cephe gerisine sevk edilmiş ama daha sonra naşı da bulunamamış, kendisi de. Şehit/ kayıp kaydı düşmüşler..."¹

Karşı dağlardan esen yel, serinletti biraz bozkır ak-şamını. Sofra örtüsü geldi bu ara, serildi. Arkasından geniş tahtasıyla sofra altı ve bakır sinide dumanı tüten bir tas çorba... "Buyurun" Konuklar yaklaştılar önce, Türk usulü bağdaş kurdular, örtüyü üzerlerine çektiler. Sonra yaşlılar yanaştılar, gençler için ikinci bir sofra kuruldu bitişiğe. Durdular beklediler, ilk kaşığı besme-leyle konuk saldı bakır sahana...

"İki çalının arasında bir sedye, bir subay inliyordu. İki çalının arasındaydı..."

¹ Editörün Notu: Büyük Taarruz'da Kazuçuran Tepe'de şehit olan askerlerimizin isimleri ve toplu defnedildikleri mezarlar tarafımızdan tespit edilmiş olup 28.08.2014 tarihli basın yayın organlarında "Şehit Mezarlarına Definciler Dadandı" başlığı ile haber olmuştu. Şehit mezarları günümüzde de ilgi bekliyor.

///Bir şey mi dedin Muhtar?" Çakır gözleri önünde sabitlenmişti, çorbaya kaşık uzatan eli öylece havadaydı, silkindi; etrafına bakındı, ne diyeceğini bilemedi: "Ben mi, ben hiç bişeycik demedim." İsteksiz bir kaç kaşık aldı çorbadan: "Siz devam edin, önünüzde kurdan gelip yediydim, doyurun karnınızı." Kalktı, hayat'ın kenarına yürüdü. Cigara sardı, yaktı, derin bir duman saldı karşıki dağa doğru, gözlerinin önünden puslu, bulutlu görüntüler akışıyordu: "Geçmiş olsun kardeş" "Ben bu yarayı geçiremem dayı" "Sedyeciler nerede?" "Kesif ateş altında kaldılar, bırakıp kaçtılar. Akşamdan bu yana çok kanadı yaralarım." "Nerelisin Yüzbaşım? "Denizlili" Çatlak dudaklarını ıslatmıştı dedesi, birkaç yudum su vermiş, kan bulaşığı ellerini iri nasırlı avuçlarının arasına almış, saçlarını okşamıştı. Derin soluklardan sonra başı öte yana düşmüş, hareketsiz kalmıştı sedyede yatan. Geniş göğsü kızıl kana boyanmıştı. Uykuya dalmış gibiydi; yiğit, güzel bir adamdı. Döndü baktı, sofradakine benziyordu. Göz kapaklarını sıvazlayıp başucunda bir Fatıha okumuş, doğrulmuştu yaşlı adam; "Ortalık durulduktan sonra gelir defnederiz mevtayı, hadi gidelim." Daha sonra, daha sonrası olmadı, herkes için zor zamanlardı. O kadar çok ölü kalmıştı ki bu dağlarda! Kurda kuşa yem olmuş çürümüşü bedenler, kokular sarmıştı dereleri, Eylül sıcağında...

Günün ilk ışıkları kızılın her çeşidiyle uzak tepelerin ardında belirdiğinde, Onbaşı iki atı yedeklemiş kapının önünde bekliyordu. Konuk odasından çıkan Yüzbaşı, çevik bir hareketle atına bindi. Önce uğurlamak için bekleyenleri örgü kamçısı ve deri eldivenleriyle selamladı, atının başını Kazuçuran Tepe'ye çevirdi. Başı morca dumanlanıyordu koca dağın, sabah serinliğinde. Kopkoyu meşelikleriyle iri kütlesiyle ve güvenle yaslanıyordu Anadolu'nun bağrına; heybetliydi, görmüş geçirmişti. Durdu, iyice baktı, sanki oralarda bir yerde bir ışıltı, bir kırmızı arar gibiydi. Yanık çehresiyle sert ve nizami bir asker selamı gönderdi ona doğru. Sonra döndü tırısra kaldırdı atını, köyün kargacık bur-gacık yollarından çıkıp düze, ovaya indi. Batıdan esen sabah rüzgârı, ıslanan yanaklarını üşütüyordu...

Afyon'un Eski Doktorları

Erdoğan Emre / Mimar

Afyon'da yıllarca çalışıp halk belleğinde yer etmiş pek çok doktor vardır. Bunlarla ilgili anılar yeri geldikçe anlatılır ve hayırla yâd edilir. O yılların imkânsızlığı ve yokluğunda mesleki kabiliyetlerini kullanarak hayat kurtaran doktorların bugün büyük çoğunluğu aramızdan ayrıldılar.

Mesleğini konuşuran bu insanların bazıları, hastasını karşıdan gördüğünde ilk teşhisini koyardı; daha sonra mensup olduğu sülalenin irsi bir hastalığı olup olmadığını hatırlamaya çalışıp sorduğu profesyonel sorularla problemin ta kaynağına iner ve çoğunlukla yapma ilaç da içeren reçetesini yazardı. Bazıları, uzun bir nasihat, hatta azarlamadan sonra, pratik tavsiyelerini de sunmadan edemezdi. Bu mümtaz insanlar aynı zamanda psikolojik tedavi de uygulardı, hatta hastanın yakınlarına da tembihatta bulundukları söylenir..

Tabii gene bitmedi, bazıları da; *"...bu rahatsızlıktan doktora gelinmez, sabırlı ol, şunu yeme, buna dikkat et, her şeye kulak asma, kaynanana küsme, kocanı idare et..."* gibi insancıl tavsiyelerde bulunur, aile geçimine ayar yapardı(!).

Bazıları, mevsimsel ve lokal (yerel, bölgesel) hastalıkları iyi takip ettiğinden, otomatik olarak teşhisini koyup, ailenin diğer fertleriyle mukayese ederek şifahi uyarı ve tavsiyelerde bulunurdu.

Genel sağlık sorunlarının, yaratılış (hilkat) ilke ve amaçları doğrultusunda değerlendirmesini yapabilen, insan naturasını irdeleyebilen, çoğunluğu namaz kılmasa bile, Allah inancı çok kuvvetli olan ve radikal değerlendirmelerden bağımsız olan bu meslek erbabı insanlar, olumlu tavsiyeleriyle hastalarını düzlüğe çıkarırlardı; zaten bu sebepten halkın belleğinde ve kalplerinde yerlerini aldılar.

Bir örnek vermek gerekirse, kış aylarında o mevsim yetişen sebzeler yenir, lahana, pırasa, portakal, ayva vb..., yazın da yaz sebze ve meyveleri yenir. Kışın yapay ortamlarda (seralarda) yetiştirilen yaz sebzeleri, domates, biber, patlıcan.., vücuda gerekli vitaminleri veremez çünkü vücut onları almaya programlı değildir. Bugün; bu global (küresel) devirde, her an dünyanın

Ali İhsan Yıldırım, Fethi Süldür, Burhanettin Kültür, Edip Yazan, Sıtkı Özkum, Kamil Özgür, Abdullah Duman, Hüseyin Ekşioğlu, Ali Naki Saraçel, İhsan Saraçoğlu

her tarafında yetişen ürünü alabilme şansımız var. Ama kutuplarda doğup orada yaşayan insanlara ekvator sebze-meyvelerini verirken, gelişmesi yön değiştirir, mukavemeti azalır, başka hastalıklara kolayca yakalanır; her gıdayı yerinde (üretildiği yerde) ve zamanında (mevsiminde) almalıdır.., diye hüküm yürütürlerdi.

Tabii burada isim vermek yakışık almayacağı gibi, herkesin değerlendirmesi de başkadır.

Devletin sağlık konusundaki çalışmaları ve sağlık politikaları, ilk 10 yıl içinde (1922-32) bireysel sağlıktan ziyade "kamusal (topluma dönük) koruyucu tıp" anlayışı benimsenerek geçmiştir.

Bu yıllarda görev alan Sağlık Bakanları, Dr. Adnan Adıvar, Dr. Refik Saydam ve Dr. Rıza Nur,.. sistemin oturması adına çok büyük gayretler göstermişlerdir.

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti'nin (sonradan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) ilk yıllardaki görevi, tek amacı ve hedefi, cephede yaralananların tedavisi olmuştur. Daha sonra amacın "sivrisineğin öldürülmesinden ziyade bataklığın kurutulması" esasına döndüğünü görüyoruz.

1925'te Trahomla Savaş, Sıtma Savaş.., kanunları çıkmış, gene aynı yıl Kızılay Hemşire Okulu kurulmuş, 14 Nisan 1928'de "Tababet ve Suabat Sanatları Tarz-ı İcrası" kanunu çıkarılmış ve Mayıs ayında (27 Mayıs 1928) Hıfzıssıha Enstitüsü kurulmuştur.

Koruyucu hekimlik, merkezi idareye yani Bakanlığa, Tedavi edici hekimlik yerel idarelere, belediyelere bırakılmış.. Yaygın durumda olan; sıtma, frengi, verem, trahom, cüzzam ve diğer bulaşıcı hastalıklarla etkin mü-

cadele 1955'lere kadar sürmüştür.

Bu meyanda Tıp Fakültesi mezunları için mecburi hizmet konulmuş, sonraki yıllar doktor açığının kısmen kapanmasından sonra 1953/6022 sayılı kanunla Tabipler Birliği, 6197 sayılı kanunla Eczacılar Birliği, 1954/6283 Hemşirelik kanunları çıkarılmış, SSK kurulmuş (1946) ve SSK Hastaneleri açılmaya başlamıştır (1952).

Yapılan istatistiklerde, ortalama yaşam süresinin gittikçe yükseldiğini göstermektedir;

1950'ye kadar 43 yıl, 1950/55 arası 43. 6 yıl, 1960/65 arası 52.1 yıl,

1970/75 arası 57.9 1980/85 arası 59 yıl, 1990/95 arası 65 yıl, 2000/2005 arası 68 yıl, 2005/10 arası 72 yıl 2010/15 arası 75 yıl, 2020'te..... 78. 3 yıl olarak hesaplanmıştır (TÜİK verileri)..

Afyon'da ilk hastane; 1902'de Hamidiye Mahallesi'nin kurulmasıyla, biraz ileride, Taşlıtarla semtinde 1905 yılında "Hamidiye Etfal Hastanesi" adıyla inşa edilmiş, (Bu bölgede daha sonra Köy Hizmetleri Tesisleri kurulmuş; yakın zamanda da Ali Çetinkaya Kız Enstitüsü'nün Valiliğe tahsis edilmesiyle buraya hayırsızca işadamı İbrahim Evren tarafından yeni Kız Enstitüsü Binası yapılmıştır)

Hastanenin adı, 1908'de "Hamidiye Gureba", daha sonraları II. Abdülhamid'in halledilmesi sebebiyle olacak "Memleket Hastanesi" şeklinde değiştirilmiştir. 1946 yılında Cirit Kayası mevkiindeki Yahudi Mezarlığı'nın olduğu metruk yerde, inşaatı bitmiş olan yeni binaya taşınmıştır.

Osmanlı'da tıp sistemi 3 farklı geleneğe beslenmekte idi;

Antik Yunan geleneği, Halk tıbbı ve Dini tıp geleneği..

Halk tıbbı; otçu da denilen, çoğunluğu kocakarı ilaçlarına bağlı, yüzyıllarca denenmiş tedavi usullerine dayanır.

Dini Tıp'da buna yakın ve Tıbb-ı Nebevi tabiri ile kısmen dini inançlara dayalı bir yoldur; şifası, bazı hadislerde geçen bitkiler ve ataların tavsiye ettiği nebatatın kaynatılmasıyla yapılan ilaçların uygulanmasına dayanır ve uygulayıcısına Atasagun denir. Kutsal, saygı duyulan bir hekim olan atasagun genel olarak cerrahlık yapardı.

Tıbb-ı Nebevi, tedavi etmekten ziyade, hastalığa yakalanmama esasına dayanır;

Sağlığının kıymetini bilmek ve hastalığa yakalanmamak için tedbirler almak gerekir.

İnaniş'a göre "Sağlıklı mümin, hasta bir müminden

daha hayırlıdır". Çünkü O, kendine emanet edilen bedenini hor kullanmamış, çeşitli marazlardan korumuş ve tedbirlerini almıştır.

İslam inancına göre tabiatla her hastalığın şifasını veren bir bitki yaratılmıştır. "Hasta olmadan önce sağlığımızın kıymetini biliniz" diyen peygamber, muhtelif otların, tohumların ve meyvelerin iyi geldiği, hatta her derde deva olabilecek kombinasyonlar önermiştir. (Mesela çörekotu için; ölümden gayri her hastalığın şifasıdır demiştir)

Halk arasında bazı velilerin (evliya) tedavi gücü olduğuna inanarak türbelerini ziyaretle buralara bez (çaput) vb bağlama adeti olduğunu da görüyoruz.

Rivayete göre Akşemsettin Hz ile Horasan tarafından gelen, **Karacaahmet Sultan, Hasan Basri ve Hayran Veli...**, gibi şahsiyetler (Abdallar=Allahın kulları) yerleştikleri havaliye şifa dağıtmışlardır.

Elbette bunları şifacı denilen şarlatanlarla karıştırmamak gerekir.

13-14. asırlarda Doğu'dan gelerek Anadolu'yu boydan boya şereflendiren bu misyonerler, kondukları yerlerde tekkeler kurarak islama hizmet etmiş ve çevresine faydalı olmuşlardır.

Karacaahmet Sultan, İhsaniye'nin bugün kendi adıyla anılan köyüne yerleşerek, mental (psikolojik) rahatsızlıkların; **Hasan Basri** Hz. Seydiler köyünde kuduz hastalığı; **Hayran Veli**' de Kayıhan (Tekke Kayren) köyünde cilt hastalıklarının tedavisinde etkin olduklarını inanılmaktadır.

Eldeki Şer'iyye Sicilleri'ne bakınca tarih boyunca Afyon'da pek çok hekim ve cerrahın mevcut olduğunu görüyoruz, .. Tarih sırasına göre bunların yalnızca listesini çıkarmayı daha uygun gördüm.

Çalıştıkları dönemin şartlarına göre, bugün de kısmen uygulanan adete göre, hastanın ölme ihtimali dikkate alınarak kendisi veya murislerinden ileride davacı olmayacaklarını belirtir senet alınmakta imiş, bu belgeler sebebiyle bu şahısların varlığından haberdar oluyoruz.

1-Hekim Mustafa Zeyd Kadir Çelebi (Saray Hekimi) Ordu hekimliği yapmış, savaş bitiminde Afyon'a dönüp Gazligöl bölgesinin vergi tahsilatını yıllık 50.000 akçe karşılığı almış ve çiftliğe yerleşmiş (10 Mart 1637)

2-Cerrah Hüseyin Ef. Bir kadının alnındaki uru almış (1654),

3-Cerrah Ali Ef. Bir ameliyatı başarıyla yapmış (1657),

4-Ali Oğlu Mehmet Çelebi, Bir mesane taşı ameliyatla almış (1661),
5-Hekim Mehmet Ef. Sincanlı'dan bir cüzzamlıyı tedavi etmiş (1665),

6-Cerrah Yusuf Oğlu Ali Ef. Mesane taşı için ameliyat. (1674),

7-Cerrah Kosta Oğlu Anastı Ef. Bir ameliyat kaydı.. (1676),

8-Cerrah Bekir Oğlu Hüseyin Ef. Bir ameliyat kaydı (1682),

9-Hekim Mehmet Oğlu Hacı Hüseyin Ef. Sincanlı ve Bolvadin'de iki ayrı ameliyat kaydı; su toplama ve idrar kaçırma rahatsızlıklarının ameliyatı (1686)

10-Cerrah Abdullah Çelebi, bir ameliyat kaydı (1689)

11-Cerrah Yusuf Oğlu Abdurrahman Çelebi, Şuhut Köyviran'da Zeynep adlı bir kızın boğazındaki uru yarım kuruş ücret mukabili çıkaracağına dair ameliyat

12-Hekimbaşı Nuh, (1700)

13-Hekim Seyyit Mustafa (1700),

14-Hekim Faik Osman,

15-Hekim Seyyit Mehmet (1756),

16-Hekim Hasan Oğlu Mehmet (1772)

17-Hekim Anastı (1864)

18-Hekim Hasan Oğlu Muhiddin (1864)

19-Hekim Mehmet Ef (1865),

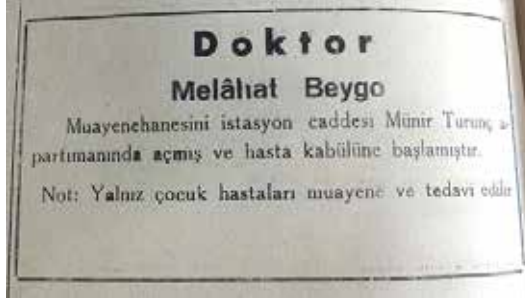
20-Hekim Abd. Oğlu Mehmet Tevfik Ef vefatı (1869)

Bunlar hasta ile hekim arasında kadı huzurunda senet yaptıkları için şer'iyye siciline geçirilmiş olayların kayıtlarıdır, ve dikkat edilirse çoğunun mesleği babadan oğula geçmektedir.

Bunlar dışında basit tedavileri yapma cesareti gösteren berberler ve sünnetçiler de görülmektedir. Hatta berberler; diş çekimi, hacamat ve sünnet gibi günlük işleri de yürütüyorlardı.. (Bkz Taşpınar 2016/ sayı 17, sah.56-64)

Afyon'un, diğer konularda olmasa da, sağlık hizmetleri açısından bugün olduğu gibi eskiden de çok şanslı olduğu söylenebilir; bulunduğu coğrafi konumun bunda başlıca etken olduğu açıktır.

İlk çağlardan beri, ipek yolu - kral yolu – kervan yolu gibi isimlerle anılan ve doğudan - batıya güçlü ticaret kervanlarının geçtiği ana arter üzerinde olan şehir, yakın zamanlara kadar siyaseten hakkettiği seviyeye ulaşamadı ama, çok şükür okul ve hastane yönünden (eğitim ve tababet) hiçbir zaman etrafa muhtaç olmadı. Hatta çoğu zaman İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerle giden hastalara “sizin orada doktor filanca varken buraya neden geldiniz? Bu hastalığınız devası O'ndadır..” diye söylendiğini hep duyarız.

En eskisinden günümüze, tesbit edebildiğim hastaneleri şöyle sıralayabiliriz;

Hamidiye Etfal Hastanesi (Hamidiye Gureba, Memleket hastanesi), (1905)

Askeri Hastane (eski

Kilise,bugünkü Namık Kemal İlkokulu)

Devlet Hastanesi (açılışı 19.10.1946)

Göğüs Hastanesi (1972)

Doğumevi Hastanesi (1970'te açıldı, 2016'da yıkıldı)

SSK Hastanesi (1973'te açıldı, 2014 yılında yıkıldı)

Trafik Hastanesi (Ek Bina..6.9.1982)

Yeni Devlet Hastaneleri Sitesi; (Kocatepe Hst)

(UyduKent..16.01.2012-2015)

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Araştırma ve Eğitim Hastanesi (Mavi Hst)

AKÜ Diş Hastanesi

Özel Kırmızı Hastane (Park Hst)

Özel Fuar Hastanesi

Bunlar dışında şehrin muhtelif semtlerinde 16 adet Sağlık Ocağı açılmıştır.

Sağlık hizmetlerinin tamamlayıcısı durumundaki en önemli safha da eczanelerdir.

Bunları da en eskiden 1950'lere kadar şu şekilde listeleyebiliriz;

ECZACILAR ve ECZANELER

K. Yoğurtcuyan..... Eczanesi
S. Sinanyan... .. Eczanesi
Pavlaki ve Simon Eczaneleri..... (1900 başları)
Aktan Eczanesi..... Halil Aktan
Hilal Eczanesi..... Sadri Vasıf (Akın)
Sağlık Eczanesi..... Abdullah Nurata
İstanbul Eczanesi..... Hüseyin Helvacıoğlu
Afyonkarahisar Eczanesi..... Rahmi Özbay
Yeni Eczane..... Nurettin Bayık

Bir ilginç olay da, Utku Anıtı'nın arka tarafına yeni Belediye binası yapıldıktan sonra 1940 sonlarına doğru, Eski Belediye Binasının bir süre “Doğumevi” olarak kullanılmasıdır.

II. Dünya Savaşı yıllarındaki yoksulluk, Kurtuluş Savaşı'ndan çıktıktan sonra çok azalan erkek nüfusu, salgın hastalıklar vb. sıkıntılar dolayısıyla doğumların çok düşmesi ve çocuk ölümlerinin artması sebepleriyle şehrin tam göbeğindeki eski bina belediye encümen kararıyla doğumevi olarak tahsis edilmiş..

Bilindiği gibi bu bina daha sonra; kısmen Zabıta ve Emniyet Müdürlüğü olarak uzun süre kullanılmış, sonra da Milli Parklar Müd. ne tahsis edilerek 1995'ten itibaren Zafer Müzesi haline getirilmiştir.

CUMHURİYET ÖNCESİ DOKTORLAR

HASAN MAZHAR

PAŞA (Prof.Op Dr.) Afyon, 1845 doğumlu, babası emekli Bnb. Süleyman Ef. dir. ilk ve orta eğitimini Afyon'da tamamlayıp, İstanbul Tıbbiye-i Osmani' de tıp eğitimi aldı 1869'da Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu.

2 yıl Haydarpaşa Ameliyat Mektebi'nde staj yaptı. 1871-74 yıllarında Paris'te Anatomi-Cerrahi ihtisası yaptı.

1875'te Binbaşı rütbesi verildi; o sırada Karadağ ve Sırp Savaşları sürüyordu;

1877 Osmanlı-Rus Savaşı'na cerrah olarak katıldı; ertesi yıl Askeri Tıp Okulu'na hoca olarak döndü, doçent oldu, anatomi cerrahı olarak çalıştı, daha sonra profesör ünvanı aldı..

Tıbbiye-i Mülkiye'yi kurdu ve 26 yıl burada ders verdi. 1908 de nazırlık ünvanı aldı; 1910'da emekli oldu.

Tıbbi terimlerin Fransızca'dan Türkçe ye çevrilmesi için çok çalıştı. Lügat-ı Tıp Sözlüğü'nü hazırlattı ve yoğun katkıda bulundu.

Emekliliğinden sonra 1916'ya kadar 7 yıl fahri olarak çalıştı yüzlerce değerli doktor yetiştirdi; Prof. F. Nafiz Uzluk, Ord. Prof. Zeki Zeren, Prof. Süheyl Ünver.. bunlardan birkaçıdır.

Özellikle Ameliyat konusunda araştırmalara dayalı 4 büyük eseri vardır. (*ilm-i Teşrih, Teşrih-i Topoğrafya.. vb*)

30 Aralık 1920'de vefat etti ve İstanbul, Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

A. ARAPYAN

ABDULLAH SABRİ

AHMET EF. (Veteriner)

EMİN EF.

GALİP Efendi (İttihatçı) (1907) Uzun Çarşı'da Kızılay binası civarında ofisi vardı, sevilip sayılan, şakacı bir hekim idi..

HÜSEYİN AVNİ (Opr Dr. 1910) Mecidiye taraftaki Hastanenin Sertabibi, (*Bu hastane 1905 de Taşlıdere civarında "Hamidiye Etfal Hastanesi" olarak kurulmuş, daha sonra 1908'de "Gureba Hastanesi" olmuştur.*

İlk baştabibleri; Mukbil Bey, Bursa'lı Emin Bey ve Hacı Faik Bey; Cerrah olarak İbrahim Bey, Eczacı; Simon Ef.

Resim: 120 Dr. Mazhar Paşa.

28 yataklı ve 3 koğuş; Aferin, Dahiliye ve Hariciye koğuşları olarak hizmet veriyormuş; 1946'da yeni Devlet Hastanesi inşaatı bitince oraya taşınmış..

1902 yılında Girit Göçmenleri 'nin iskani için Hamidiye mahallesi kurulmuş idi) Tuzpazarı Cad. üzerinde ofisi vardı, Dr. Rıza Tahir ile çalışırlardı.

KAMBURYAN Efendi (Ermeni)

KEVORK ABACIYAN (Ermeni, Diş Hekimi)

KONTOPULOS Efendi (Rum Dr.) Millet Hamamı karşı sokakta, Çavuşbaş anayoluna çıkan köşe başındaki evinin alt odasında doktorluk yaparmış. Müftü Hüseyin Bayık yol üzerinde geçerken uğrayıp hasbihal ederlermiş. Afyon'dan ne zaman ayrıldığına dair bilgi yok. Sohbetlerinden Müftü Dede'nin aktardığına göre bize kalan bazı deyişleri şöyle;

Midesinde elma olduğu halde ölen kimseye taaccüp (hayret) ederim..

Kışın hamama gidip de ölene; yazın önünden geçüp de girmeyene şaşarım..

Dr. Kontopulos, Müftü Hüseyin Efendi (1873 -1965) ile hasbihal ettiğine göre 1920'de 45-50 yaşlarında veya akranı olduğu düşünülebilir. Büyük ihtimalle ermenilerle beraber veya hemen sonra şehirden gitmiş olmalı..

MUSTAFA Efendi (Belediye Dr.)

OHANNES KASPARYAN: 1893'te Afyonkarahisar'da doğar. İlk öğrenimini burada yaptıktan sonra ailesi tarafından İstanbul'a gönderilir. Rüştîye ve İdadi eğitimi sonrasında yine İstanbul'da Tıp tahsili yapar. İhtisas için Paris'e giden Kasparyan Dahiliye alanında uzmanlığını tamamlar. Yurda dönüşünde bir süre İstanbul'da çalışır, daha sonra ailesinin isteğiyle Afyon'a dönerek burada muayenehane açar. Milli Mücadele'de Türk ordusu saflarında doktor olarak görev alır ve İstiklal madalyası almaya hak kazanır. Büyük Taarruz sonrası Afyon'da kimsesi kalmayınca İstanbul'a yerleşir ve Beyoğlu'nda muayenehane açar. 1977'te vefat eder. (Bknz. Hasan Özpınar İstiklal Madalyalı Afyonlu Ermeni. Kocatepe Gazetesi 31 Ağustos 2018)

MUSTAFA Efendi (Belediye Dr.)

RIZA TAHİR (1910)

SARKİS Efendi

YANKO Efendi (Belediye Tbb. 1892) sık sık içki içtiği için padişaha şikayet edilmiş ve görevden alınarak başka bir ile tayin edilmiş.

O dönemin belediye teşkilatı;

Reis; Es seyyit Ebubekir Ef.

Azalar; Mehmet Şükrü, Mehmet Rasih, Himmet, es

seyyit Mehmet, Aziz, Grekos, Agop, Stephan..

Şimdi 1980 sonlarına kadar şehrimizde görev yapmış olan doktorları gözden geçirelim.

Bunları alfabetik sıraya göre tanzim etmeyi uygun gördüm, böylece aklımıza gelen hekimi bulmak daha kolay olacaktır. Elbette unutulmuş veya hakkında hiçbir bilgiye ulaşamadıklarım da var, bunları isim olarak geçtim.

Günümüzden tam 40 yıl geriye göz atarken, 1980 başlarında gelmiş ve hiçte eski olmayan, ama çok sevilen ve artık Afyon'a yerleşmiş bazı doktorları da buraya aldım. Okuyucular kalplerinde yaşattıkları başka isimleri de listeye katabilirler elbette.

AFYON'un ESKİ DOKTORLARI (1980'lere kadar)

ABDULLAH AYDIN (*Dahiliyeci*) Sandıklı doğumlu, Afyon Devlet Hastanesi başhekimliği yaptı

1983 Ağustos'ta DYP İl Başkanı iken Milletvekili adayı oldu, Otpazar karşısında ofisi vardı..

ABDULLAH DUMAN (*Göğüs Hst. Uzm.*) 1916 Ankara-Haymana, Sındıran doğumludur.

Dr. Abdullah Duman ve
eşi nimet Hanım

1914'te Çanakkale Savaşlarında yaralanıp hava değişimi için memlekete gönderilen babası Harun efendi bu fırsattan istifade köyünde evlendirildi, 6 aylık süre sonunda tekrar cepheye döndü.

Daha sonra Suriye ve arkasından Kurtuluş savaşlarına iştirak edip 10 yıl sonra tezkere alıp memlekete döndüğünde ilk evladı Abdullah 9 yaşında idi.

Dr. Abdullah Duman (Göğüs Hastalıkları), Dr. Salih Bey (Kulak Burun), Dr. Nurettin Çelikkasoy (Genel Cerrah), Dr. Burhanettin Bey (Göz), Dr. Ali İhsan Yıldırım (Nisanıyeci), Dr. İbrahim Bölükbaşı, Dr. Hüseyin Ekşioğlu (Röntgen), Ön sıra (Soldan sağa) Dr. Hanım (Dr. İbrahim Bey'in eşi), Eczacı Aynur Hanım, Dr. Mehmet Topçuoğlu (Dahiliye), Dr. Sıtkı Üzkul (Çocuk), Dr. Nail Bey (Asabiye)

Küçük Abdullah ilk eğitimden sonra Konya'da Leyl-i meccani (*parasız yatılı*) olarak liseyi bitirdi ve İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne girmeyi başardı.

Nazi Almanyası'ndan kaçan pek çok ilim adamının, bu arada ünlü tıp doktorlarının bizim üniversitelerimizce kabul edilmesi, hem kendileri, hem bizim için büyük nimet oldu.

Bu furya içinde en değerli tıp otoritelerinden feyz alan Abdullah efendi 1943'te mezun olup askerlik hizmeti için orduya katıldı; ama II. Dünya Savaşı sebebiyle 4 yıl sonra tabip üsteğmen olarak tezkere aldı. (1947)

İlk görev yeri olan Sarıkamış Hükümet Tabibliği'ne atanması sırasında Konya Mebusu Ömer Kart'ın kızı Nimet hanım'la evlendi. Selahattin ve Zarife doğdular.

1954'te Cerrahpaşa'da İhtisasa başladı; 1956'da Göğüs Hastanesi Mühassısı olarak Afyon Devlet Hastanesi'ne tayin edildi. Çocukları ilk ve orta eğitimlerini Afyon'da tamamladılar.

1958'de Zerrin adını verdikleri son çocukları Afyon'da doğdu ama 5 yaşında vefat edip burada top-rağa verildi.

1971'de emekli olan Dr. Duman Anıtpark sol yokuşunda İkaz Matbaası üstündeki muayenehanesinde bir süre daha çalıştıktan sonra İzmir'e taşındı.

Eşinin vefatından 2 hafta sonra 19 Ağustos 2006'da 90 yaşında iken vefat edip, İzmir Işıklar Mezarlığı'nda yanyana defnedildiler.

AHMET HAMDİ ÖZTEKİN (*Göz Dr.*) Adeyze Camii sokağının Sol başında Nihat İzmirli evinde (*Yukarıpazar Karakolu karşısında*) otururlardı. 2 oğlu vardı; Doğan ve Kaya Öztekkin. Kaya, Doğanspor'da santrfor oynadı daha sonra Gençlerbirliği, Kayserispor, BJK gibi büyük kulüplere transfer oldu, Ankara Hukuku bitirip Yargıtay üyeliği yaptı. Ağabeyi Doğan avukat idi.

A. Hamdi Öztekkin 2. ci eşi ile İstanbul İçerenköye taşındı orada vefat etti.

AHMET V. KARAYİĞİT (*Diş Tbb*) Afyon (1923), ilk tahsilini Afyon'da tamamlayıp İstanbul'da Diş hekimliği fakültesini bitirdi (1948) Bu arada Şehremini'deki Afyon Talebe yurdunun inşaa aşamasında cemiyet kurdu.

Afyon'a dönüp serbest hekimlik yaptı. Uzunçarşı üst başında sol köşe üstünde ofisini açtı; MP saflarında siyasete başladı. Belediye meclis üyeliğine seçildi.

Ahmet Karayığit

Bel. Bşk. Hüseyin Tiryakioğlu ile takıştı, Belediye Başkanlığından istifasına neden oldu.

Hiperaktif ve sevimli, şakacı kişiliği ile tanındı, birçok sosyal aktiviteye öncülük etti.

1966'da Senatörlük seçimini kazanarak 1980 yılına kadar bu görevini sürdürdü.

Bu süre içinde evini Ankara'ya taşımadı.

Demirel hükümetinde Köyişleri Bakanlığı yaptı. Afyon'dan hiç kopmadı.

Bir süredir yakalandığı menhus hastalığın tedavisi için Londra'ya gitti; burada 20 Haziran 1983 günü vefat etti. 3 çocuğu vardı.

AHMET ÖZKOÇAK (*Genel Cerrahi*) 1932 Afyon doğumlu olup ilk tahsilini burada tamamladı. Askeri Tıp'da okuyorken ayrılıp İstanbul Tıp Fakültesi'ne geçti.

Kireççi Ahmet Güner ile teyze çocukları olup, kayınbiraderi Prof. Dr. Necmeddin Pamir (*Acıbadem Hastaneleri kurucu ortaklarından*); Gazi Yaşargil'in talebesidir.

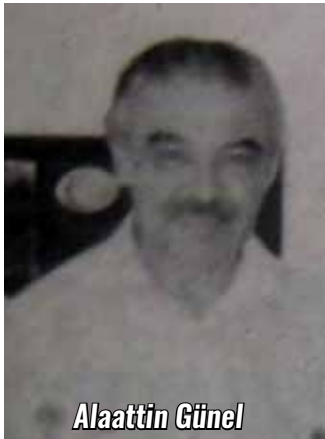
Kıbrıslı bir hanımla evli olup 3 çocuğu vardı. Afyon Devlet Hastanesinde çalıştı;

Muayenehanesi Kadınana İlkokulu karşısında, Kadınana Türbesi yanındaki Özteke Eczanesi üstünde idi.

1989'da İstanbul'a tayinini istedi; Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesine girdi.

Daha sonra oraya bağlı Tuzla Cemile Şevket Belgin Polikliniği şefliği, ve başhekimliği görevinden emekli oldu.

ALAEDDİN GÜNEL (*Diş Tbb*) 1 Temmuz 1932

Afyon doğumlu, Dumlupınar ilkokulu ve Afyon Lisesini bitirdi.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Diş hekimliği bölümünden 1959'da mezun olup, askerlik hizmetini Erzurum'da Mareşal Fevzi Çakmak Hastanesi'nde yaptı.

19 Eylül 1962'de Tülay hanımla evlendi;

2 çocukları var, Pınar (*eczacı- İzmir*) ve Mustafa (*Çene cerrahi uzm- Afyon*).

Afyon'da uzun süre TCDD müdavi hekimliği, Kızılay üyeliğinde bulundu. Tuzpazarı Cad. No 22'de muayenehanesi vardı, daha sonra Saraçlar içinde Toktok Mağazasının üstüne taşındı. 1993'te emekliliğini takiben İzmir'e taşındı.

11 Haz. 2012'de vefat etti, Afyon'da defnedildi.

ALAEDDİN SAKA ve eşi Eczacı Lutfiye hnm. (*TCDD Hekimi*)

ALİ ALPER AKDEMİR (*Cildiye*) Elazığ 1942 doğumlu olup ilk tahsilini burada yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. Askerlikten sonra Ankara Hacettepe de ihtisasını yaptı. Kısa bir süre Salihli'de çalıştıktan sonra 1976'da Afyon Devlet Hastanesine tayin edildi ve bütün yaşantısını burada sürdürdü. Emekli olduktan sonra Afyon'da kaldı.

Saraçlar Caddesi'nde önce ortadaki dörtyolun köşesinde daha sonra Uzunçarşı'ya doğru ikinci muayenehanesini açtı.

İhtisas sonrası, eczacı Necmiye hanımla evlenen Akdemir çiftinin Alp ve Alpay adlı 2 oğlu vardır.

ALİ NAKİ SARACEL (*İç Hastalıkları Uzmanı*) Afyon, Şubat 1924 doğumlu, ilk ve orta eğitimini Afyonda tamamladı. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'den 1948'de mezuniyetten sonra Burdur'a tayin edildi, birkaç sene mecburi hizmetten sonra İstanbul Haydarpaşa Hastanesi'nde İç Hastalıkları ihtisasını tamamladı. Manisa'ya tayini çıktı; bu arada Gülşen Hanımla evlendi.

Manisa'dan Afyon Devlet Hastanesi'ne tayinini talep etti. 20 yıl burada hizmet etti. 23 Nisan 1984'te 60 yaşında iken geçirdiği bir kalp krizinden sonra vefat etti.

2 evladından Ahmet KBB uzmanı olarak Denizli'de, Küçük oğlu Alp, Diş Hekimi olarak Ankara'da çalışmaktadırlar.

ALİ İHSAN YILDIRIR (*Ürolog Op.*) Başhekimlik yaptı, konusunda Afyon'da duayen sayılırdı.

İlk ofisi Saraçlar içinde solda eczanelerin üstünde idi, sonradan Ziraat Bankası arka sokağında Şapcılar'ın yere taşındı. Eşi Ümran hanımdan bir kız bir oğlu oldu. Oğlu Cihan, Tıp Profesörü olup halen İzmir'de çalışmaktadır.

İzmir'e taşındılar ve orada vefat etti.

AVNİ TAN (Op. Dr.).. Kayseri 1890 doğumlu olup Bayat'ta akrabaları vardır; Yzb. Badakoğlu İbrahim Efendi'nin torunudur ve burada bir caddenin adı verilmiştir.

1912'de İstanbul Askeri Tıbbiyesi'nde okudu; I.Dünya Savaşında İran, Irak ve Kafkas cephelelerinde bulundu, gümüş liyakat madalyasıyla ödüllendirildi.

Askeri Tıbbiye de hocalık yaptı; Kayseri, Zonguldak, Kırklareli devlet hastanelerinde başhekimlik yaptı. Kurtuluş Savaşı sırasında Afyon'da 23. Fırka hekimi idi.

Ordudan ayrılıp Afyon'da kaldı. Önce Bedestenin karşısında Kedicioğlu'nun üstünde, sonra Saraçlar caddesinde, Aşçı Bacaksız'ın karşısında Gömleksiz Apil'in yanındaki binanın üstünde muayenehanesini açtı. Çok sonra (*mebusluktan döndükten sonra*) yani 1955-56'da Akmesjid cad. alt başında sol da Mehmet Sagun evinde kiracı olarak kaldı ve evinin ön odasını ofis olarak kullandı.

Hitabeti kuvvetli, ikna kabiliyeti olan bir kişilikti. Mevlevi muhiblerinden idi, Kadiri tarikatına da yatkın idi; evinde neyzenlerle (*neyzen Halil Can*) meşk ettiği bilinir. (*neyzen, saatçı, müezzin Kemal Bayık'ın anılarından*)

1950'de, yeni kurulan DP'den 9.cu dönem Afyon milletvekili seçildi.

TRT Ankara Radyosunda "Köy Saati" programında 3 yıl eğitici konuşmalar yaptı.

Oğlu, Dr. Mete Tan (1929-2016)'da daha sonra 15 ve 16.ci dönem Afyon Milletvekili ve Sağlık Bakanlığı yaptı.

Afyon'da doğan Mete çok haşarı bir çocuktü, TCDD Gar Lokalinde akordeon çalardı. Yaramazlıkları sebebiyle babasına çok şikayet geldiği, O'nun da " *ben onun anasını... yapıvereyim de görsün gününü*", .. diye şakayla tatlıya bağladığı anlatılır. (*Yavuz Bubik anıları*)

Sıcak yaz günleri, Osmanlı Bankası aralığında tuhafiyeci Cemil Bubik'in taş mağazası önünde sandalye atıp otururlar, bazen etraftan İşisağ,.. vb ileri gelen birkaç kişi ile sohbet ederlerdi.

3 çocuğu olan Tan, 21 Mayıs 1961'de Eskişehir'de vefat etti.

BAHATTİN(*Arap Dr. Madensuyu müdavi hekimi*) 20 Mart 1931 tarihli fotoğrafa bakılırsa gerçekten siyahi bir vatandaş imiş.

Fotoğraf Mart soğuşunda Madensuyu İşletmesinin önünde çekilmiş; marangoz Mehmet Sagun tarafından pencere doğramaları takılmakta olan işletmeye ziyaret gelen Mevlevi müzisyen akrabaları ile bir aradalar.

Sol başta paltosu ile Arap Dr. M. Bahattin, biraz

Avni Tan

arkasında arkadaşı jandarma Yzb. Nasih Bayık, onun arkasında Sabri Sagun, önde tam ortada neyzen Feyzi Dede, sol arkasında kemani Hulusi Yamaner, solunda neyzen Kemal Bayık, önünde kardeşi Ali Bayık, en arkada sağda ziyaretine geline marangoz Mehmet Sagun, yukarıda Madensuyu personelinden birisi,.. Önde sağda ki genç; eczacı Nurettin Bayık, Nushet Bayık ve Müreffeh Sagun..

Fotoğrafın arkasında ; *Hilali Ahmer Karahisar maden suyunda bir hatıra olmak üzere sevgili kardeşim Nasih Beye takdim. Dr. M. Bahattin (imza) 20.3.1931 Cuma günü* ..diye akıcı bir el yazısı ile not düşülmüş.

BEDRİ TAPUCU : 1950'li yıllar.

BURHANETTİN KÜLTÜR (*Göz Dr.*) Afyon Devlet Hastanesi'nde çalışırken, Uzunçarşı Cad. de muayenehanesi vardı. Eşi Neriman hanımdan 3 çocukları var; kızı Hülya İzmir Ege Tıp Fakültesi'nde akademisyen ve anestezi uzmanı olarak görev yapıyor; büyük oğlu Nezih, Tıp Profesörü, küçük oğlu Melih, uzman hekim oldu.

CAVİT GÜVENÇEL (Çocuk Hastanesi) İstanbul 1915 doğumlu, 1955'te Afyon Devlet Hastanesi'nde göreve başladı; 1961'de İzmir'e tayin oldu 2005'te orada vefat etti. Münire hanımla evlendi, Zafer ve Taner adlarında iki oğlu oldu. Büyük oğlu bir trafik kazasında hayatını kaybetti. Taner halen İzmir'de yaşamakta.

CELAL OLCAY (İntaniye) Otpazar Camii minaresinin karşısında, WC'lerin yanında Saatçi Kemal Bayık'ın dükkanı üstünde idi, Oğlu ile Tufan Türeñç iyi arkadaş idi.

CEMAL ZİYA Bey (*Diş Tbb*) 1930'lu yıllar, eski Memleket Hastanesi ilk hekimlerinden.

CEMİL AYKUT (*Dahiliye*) Afyon 1945-1978... Saraçlar çarşısının başında muayenehanesi vardı. Devlet Hastanesi'nden çıkışta öğle sonu ofisinde vefat etti.

EDİP YAZAN (İntaniye Müth) Tuzpazarı civarında ofisi vardı, Afyon'da uzun süre çalıştı.

1998'de vefat etti, bir kız bir oğlu vardı. Antibiyotikli ilaçları çok kullandığı için meslektaşları serzenişte bulunurdu. Şişmanca, şakacı, güleç yüzlü bir kişilikti.

ERTUĞRUL OĞUZ (*Diş Tbb*) Afyon, 1940 doğumlu, Yoncaaltı Camii karşısında TCDD Diş tabibi Nejat Doğu'nun bıraktığı ofiste bir süre çalıştı. CHP'de aktif siyaset yaptı.

Daha sonra İstanbul Bağdat Caddesinde ofis açtı; 2 arkadaşı ile Denta Med adlı klinik kurarak işlerini genişletti. Halen İstanbul'da çalışmaktadır.

HALİL İBRAHİM ÖZSOY (*Asabiye Müth*) Bolvadin 1938 doğumlu olan Özsoy, ilk eğitimini Bolvadin ve Afyon'da tamamladı. İzmir, Ege Tıp Fakültesi'nden mezun oldu.

Halil İbrahim Özsoy

Afyon'da İl Sağlık Müdürlüğü ve Devlet Hastanesi Baştabipliği yaptı.

ANAP'tan adaylığını koyup 19-20-21. dönemler milletvekili oldu; ANAP Genel Bşk. Yardımcılığı ve bir dönem Sağlık Bakanlığı yaptı.

Uzunçarşı Caddesinin üst köşesindeki kuyumcunun üst katında, Dişçi Ahmet Karayığit'in eski ofisinde bir süre serbest çalıştı.

3 çocuğu olan Dr. Özsoy, hayatının son 3 yılı kanserle savaştı.

14 Eylül 2018'de Ankara'da vefat etti, Bolvadin'de toprağa verildi.

HALUK NURBAKİ, (Onkoloji) Nevşehir 2 Şubat 1924 doğumlu, hekim, yazar,

Haluk Nurbaki

siyaset adamı olan Nurbaki ilk (Kadınana 1936) ve orta tahsilini (Afyon Lisesi 1942) Afyon'da yaptı. 1948 İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezuniyetini takiben çeşitli hükümet tabipliklerinde bulundu.

1950 yılında Büyükdöğü Hareketinin kuruluşuna katıldı.

İslami Bilimler alanında pek çok özgün eser kaleme aldı. 50 civarında dini kitabı yayımlandı; bunların bir kısmı cep kitabı (*pocket book*) olarak gençliğin istifadesine sunulmuştur.

Değerli bir metafizikçi idi, TRT Radyosu ve TV yayınlarında sohbet programlarında halkı aydınlatmaya çalıştı, Ehl-i Beyt ve peygamber hayranlığını daima en üst seviyede tuttu.

Afyon'da 1950-60 yılları arasında Köprübaşı civarında Osmanlı Bankası aralığı sağ başındaki dükkanın üst katında muayenehanesi vardı. 1956'da Nur hareketinin öncülerinden Faik Saraç ile tanışıp kendini tamamen dini konulara verdi; Tek Nur, 1959'da Sonsuz Nur.. kitaplarını yayınladı.

O dönem Afyon'un Nurculuk hayranları etrafında toplandılar; Said Nursi'nin Afyon ve civarında yargılanıyor olması ve ikamet zorunluluğu bunda büyük rol oynamıştır.

1959'da pek iyi geçinemediği babası, çok sevilen, ünlü araştırmacı, aydın insan, lise de Fransızca hocamız

Edip Ali Baki'nin vefatından sonra Ankara'ya gitti.

1961-65 AP Afyon milletvekili oldu. Sonraki seçimde İzmir'den CHP'den milletvekilliği adaylığını koydu ama seçilemedi.

Ankara Numune Hastanesi'nde uzman onkolog olarak görev yaptı, İsviçre, Fransa ve İngiltere de onkoloji ve radyoloji konusunda araştırmalarda bulundu; Numune Hastanesi'nin Onkoloji bölümünü ihya etti, daha sonra (1980) uzun süre burada başhekimlik yaptı. 2 defa evlenen Nurbaki'nin iki oğlu var.

2 Haziran 1997'de İstanbul'da vefat etti, cenazesi Afyon'a getirilip ikinci namazından sonra aile kabrine defnedildi.

Nasreddinoğlu İ. Ünver, 75 Yılda Yöneticilerimiz;

Bahadır Yavuz, Bir Ebedi Dost;

Nurbaki, H. Anadolu Mucizesi

HAMİT RASİH Bey (Diş Tbb)1930'lu yıllar, eski Memleket Hastanesi tabiblerinden.

HASAN.....(Pratisyen) Tatar Doktor diye anılan Hasan Bey Eskişehirli olup Afyon'da muayene açmıştı. Kızları Hülya ve Rüya üniversite çağına gelince Afyon'dan ayrıldılar.

HÜSEYİN EKŞİOĞLU

(Röntgen Müh) (01.Tem. 1925 – 29 Ocak 2010)

Afyon Karaman mah. doğumlu; Afyon lisesini iftihar tablosuyla bitirmiş, Bakan Ali Çetinkaya'nın dikkatini çekmiş; İstanbul Üniversitesi Tıp fakültesinden de derece ile mezun olmuştur. (1946-1952)

Radyoloji anabilim dalında ihtisasını yaparak 1957'de meslek hayatına atılmış, aynı yıllarda Kız Enstitüsü öğretmenlerinden Nezahat hanımla evlenmiştir.

Devlet Hastanesi'nde çalıştığı yıllarda 1969'da kanser radyoterapisi konusunda araştırma yapması için WHO (Dünya Sağlık Örgütü) teklifi ve Sağlık Bakanlığı'nın izniyle Londra'ya gönderilmiş, dönüşünde bir süre Ankara PTT Hastanesi'nde sözleşmeli çalışmıştır.

Afyon'da Ordu Bulvarı üzerindeki kendi muayenehanesinde bir süre daha çalıştıktan sonra mesleği bırakmıştır.

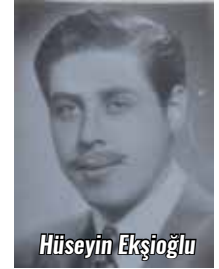
Dr. Ekşioğlu'nun 2 evladı vardır; uzun süredir mücadele ettiği menhus hastalığı yenemiyerek 29 Ocak 2010'da 85 yaşında vefat etmiştir.

HÜSEYİN ORUÇ ve eşi Ebe Muazzez

İBRAHİM BİTİK (Kadın Doğum Uzm) Uşak,

10 Nisan 1926 doğumlu, ilk ve orta tahsilini Uşak'ta yaptı. Ankara'da, Hacettepe Tıp Fakültesi'nden 1957'de mezun oldu.

Askerlik hizmetini Niğde'de tamamladı, Elazığ-Keban ve Ağın'da hizmet verdi.

Hüseyin Ekşioğlu

İzmir, Ege Tıp Fakültesi'nde kadın doğum ihtisasını yaptı (1964-69), ertesi yıl Emirdağ Devlet Hastanesine atandı. 1971'de Afyon'a tayin edildi; Doğumevi Hastanesini kurdu ve uzun yıllar buranın başhekimliğini yürüttü.

Afyon'da 26 yıl kaldı,. Dumlupınar 2.ci caddeden aşağıya Yeşilcamiye giderken İhsan Tokman Apt. da evi ve muayenehanesi vardı. 1996'da Afyon'dan ayrılarak emeklilik hayatını geçirmek üzere Ankara'ya yerleşti. 1958'de evlenen Dr. Bitik'in bir kızı ve oğlu vardır.

Bursa'da 27 Haziran 2000 yılında 74 yaşında vefat etti.

İBRAHİM BÖLÜKBAŞI Afyon'da 3 sene çalıştıktan sonra Antalya'ya gitti, oradan emekli oldu

Sağda Doktor İhsan Saracoğlu ve eşi- Solda Ali Naki Saracel-Sıtkı Özkum

İHSAN SARACOĞLU (Genel Cerrah) Afyon, 2 Ağustos 1929 doğumlu olan Saracoğlu ilk ve orta tahsilini Afyon'da tamamlayıp Ankara Hacettepe Tıp Fakültesi'nden 1955'te mezun oldu.

Aynı yıl Afyon'a Hükümet tabibi olarak tayin edildi.

1957'de Çay ilçesinde Sıtma Savaş ünitesini kurdu.

Ertesi yıl askerlik hizmetini yapmak üzere İstanbul AliBeyköy 1. Ordu Kom. emrine katıldı. Askerlik sonrası, Genel Cerrahi ihtisası için tekrar Ankara'ya döndü. (1958-63)

1963-67 arası Emirdağ Devlet Hastanesi'nde uzman Dr. ve başhekim olarak görev yaptı.

1967'de Afyon Devlet Hastanesi'ne tayinini istedi; burada birkaç dönem başhekimlik yaptı.

1981'de emekli olduktan sonra Ziraat Bankası arkasındaki muayenehanesinde 2002 yılına kadar çalışmaya devam etti.

1958'de Seher Hanım ile evlendi; Osman, İbrahim ve İpek adlarında 3 evladı olan Dr. Saracoğlu 1.Nisan 2011'de aramızdan ayrıldı.

KAMİL ÖZGÜR (Genel Cerrah) (13. Ekim.1926 – 3.Ağ. 1975)

Afyon, Çavuşbaş Mah. doğdu, İlk tahsilini Afyon da tamamladı, İs-

Kamil Özgür

tanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni 1951'te bitirdi, Genel Cerrahi ihtisasını Ankara Nümune Hastanesi'nde yaptı.

Mardin –Savur'da mecburi hizmetini yerine getirdi (1955-60);

O yıllarda henüz çocuk yaşta zatürree ye yakalanmış olan, bugünün Nobel ödüllü Prof. Aziz Sancar'ı tedavi edip hayata döndürdü (Prof Sancar'ın ağzından,55 yıl sonra naklen) O yıllarda henüz yeni çıkmış olan penisilin uygulamasıyla (ailenin ilk çocuğu zatürreden vefat etmiş) hayatını kurtardığı Aziz Sancar'ın bugün Nobel ödüllü bir Türk ilim adamı olduğunu görebilseydi kimbilir ne kadar mutlu olurdu.

1960'ta Afyon'a tayinini istedi, önce Bolvadin'de çalıştı, daha sonra Afyon Devlet Hastanesi'nde Baştabip görevinde bulundu, bir süre Afyonspor'da Başkanlık yaptı. (1973-74)

Uzunçarşı'da Kızılay binasının karşısında , Özteke'lerin dükkanı üstünde ofis açtı. Fakir babası olarak bilinir. Fahri Köse'nin kızkardeşi ile evlendi. oğlu Sedat bankacı oldu..

3 Ağustos 1975'te yakalandığı hastalıktan kurtulmayıp 49 yaşında vefat etti.

MEHMET DEVLETKUŞU (Pratisyen) Afyon doğumlu olan Devletkuşu, İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezuniyetini takiben askerliğini bitirip, Afyon'da bir süre çalıştı; İl sağlık müdürlüğü yaptı.

Kız Enstitüsü Müdiresi İsmet hanımla evlendi, Cengiz adında bir oğulları oldu. Bursa'ya göç ettiler, orada vefat etti.

MEHMET SAADETTİN AYGEN, (Pratisyen)

Çanakkale, Ezine 1922 doğumlu, dedesi Çanakkale gazisi subay İbrahim Ef.; babası Öğretmen Necati Bey; ilk tahsilini Bozcaada, Çanakkale ve Bursa'da yapmış.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezuni-

yetini takiben 1946 da askerlik görevi için Afyon'a geldi. Bu arada Mart 1948 de şehirde muayenehane açtı. Yedek subay iken Meserret Hanımla evlenmiş, 1987 ye kadar Afyon da mesleğini sürdürmüş; daha sonra İstanbul'a taşınıp emekli hayatına burada devam etmiş, 5 Mayıs 1998'de vefat ederek Kozlu Mezarlığına defnedilmiştir.

1951 yılında önce dergi olarak, sonra günlük gazete şeklinde yayınlanan TÜRKELİ gazetesinin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Önce Afyon Lisesi Yayın organı olarak "Milliyetçiler Derneği" adıyla birkaç sayı çıkan dergi daha sonra 8 Kasım 1960 ta; İmtiyaz Sahibi Hulusi Özerkan, Neşriyat müd. M.Saadettin Aygen'in katkılarıyla günlük gazete olarak Yeni Matbaa'da basılmaya başlanmıştır. Sonradan Hulusi Özerkan ayrılmış, imtiyaz sahibi olarak eşi Meserret Aygen, Neşriyat Müd. de oğlu Ali Aygen olarak devam etmiştir.

Dr. Aygen, Türkeli Gazetesi bünyesinde tamamı Afyon Kültürü ile ilgili 20 kadar kitap neşretmiş, bunların birkaçı ortak eser olarak hazırlanmıştır.(1973-1987)

Ziraat Bankası ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün müdavi hekimi idi.

Afyon'da yaşadığı 40 yıl boyunca devamlı olarak şehrin mutluluğu, gelişmesi, imarı ve kültürel saygınlığı için çalışmış, halkın çoğunluğunu parasız ya da sembolik ücretle tedavi etmiş, hatta ilaçlarını kendisi temin etmiştir. Bu bakımdan fakir babası olarak bilinen Aygen, kekeme olduğundan "pepe doktor" diye anılırdı.

Uzunçarşı da Turunç Hanı'nın giriş kapısı sağında üst kata ahşap dar bir merdivenle çıkılan muayenehanesi tamamen kitaplarla dolu olup ancak iki kişi ayakta durabilirdi. Tek çocuğu olan Ali, kendisinden önce vefat etmiştir.

Kaynak:

Eken, Ümmiye Talay. Afyon Basın Tarihi, 2015

Prof Akkoyun Turan, M.Saadettin Aygen Hayatı ve Eserleri 2012

Özsoy Hakkı, Dr. Aygen

MEHMET TOPCUOĞLU (*Çocuk Hastanesi Müth*) 1964/68 yıllarında hizmet verdi; eşi Kız Enstitüsü de öğretmendi; 2 çocukları vardı. Bursa'ya tayin edildi, oradan emekli oldu ve vefat etti.

MELAHAT BEYGO (*Çocuk Dr.*) 1953

Muhsin Keskin

MUHSİN KESKİN (*İntaniye Müth*)(Afyon, 1920 – 17 Mart 2002) İlk ve orta eğitimini Afyon da tamamladı (1936), önce Gülhane Askeri Tıp Fakültesi'nde, daha sonra yatay geçişle yeni kurulan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne naklederek

1946 da ilk mezunlardan oldu.

Erzurum-Girekösek'de 6 yıl şark hizmeti yaptı. 1952 de Ankara'ya dönüp intaniye ve bakteriyoloji dallarında ihtisas ve başasistanlık yaptı (1952-55). Afyon İstihkam Ana Tamir Fb.da görevli Dr. iken serbest ofis açmasına müsaade edilir; Uzunçarşı da Çavuşoğlu Ecz. yanında uncu Şükrü efendi dükkanı üstünde 2 yıl çalışır, çoğunlukla fakir hastaları ücretsiz muayene eder.

Afyon'daki resmi görevi bitince İzmir Mevki Hastanesi'ne tayin olur (1957)

Ertesi yıl Kore Türk Tugayı'na gönderilir. Dönüşte birçok tıbbi cihaz getirir (1959)

Son 2 yılını Çorlu Askeri Hastanesi'nde geçirir, seçkin subaylara tanınan hak ile ABD'ne gitmesi önerilir, kabul etmeyip Kd. Bnb. rütbesiyle emekli olur.

Mart 1960'ta Afyon'da 2.ci ofisini Sebze Hali üstünde açar. Bu binanın yıkılması kararı üzerine, 25 yılını geçirdiği Hal binasındaki yerini boşaltıp Otpazar Camii sağ tarafındaki köşede bulunan Danaoğlu binası üstüne taşınır.

12 Ekim 1975'te MHP'den Cumhuriyet Senato Seçimlerine aday oldu, kazanamadı.

Son zamanlarda Dumlupınar 2.ci cadde üzerinde Ticaret Odası'nın çapraz köşesinde bir yere taşındı. 20 Aralık 1990'de Ankara'daki Kızılay toplantısından dönerken bir trafik kazasında eşini kaybetti; mahkeme süresince uzunca bir süre Devlet Hastanesinde gözaltı yaşadı.

TCDD (1960-75) ve Kızılay müdavi hekimlikleri yaptı.

Genel olarak bölgenin etnik yapısı ve coğrafi şartlarının taşıdığı özellikleri çok iyi bildiğinden hastayı daha içeri girerken teşhis koyabilen bir maharete sahipti. Deontolojiye çok saygılı olup, branşını ilgilendirmeyen konularda hastasını ilgili hekime gönderirdi.

Hayatı boyunca mesleki yayınları elinden bırakmadı; devamlı olarak modern tıpla ilgili yayınları takip etti. Doğru bildiği ve inandığı ilkelerinden asla sapmayan inatçı bir huyu vardı.

Yapma ilaçlar kullanmayı adet haline getirdiğinden, bu işi pek beceremiyen veya yeterli personeli olmayan eczacılar O'nu pek sevmezdi.

Amcasının torunu Nasiye hanımla 1948 de evlenen Dr. Keskin'in 3 oğlu , bir kızı oldu..

MUZAFFER ÖZURAL (*KBB*) Nevin hanımla evli olan Dr. Özural'ın, Nur ve Hülya adlı iki kızı vardı. Nur, Afyon Lisesinden mezun oldu. Kızların biri Antalya, diğeri İstanbul'da yaşamaktadır.

Muzaffer Özural ve eşi

NACİ.....(Rontgen Müth) Hüseyin Ekşioğlu'dan önceki Rontgen müth. idi.

Sebze Hali karşısında Ekşioğlu dükkanı üstündeki ofisinde uzun süre çalıştı.

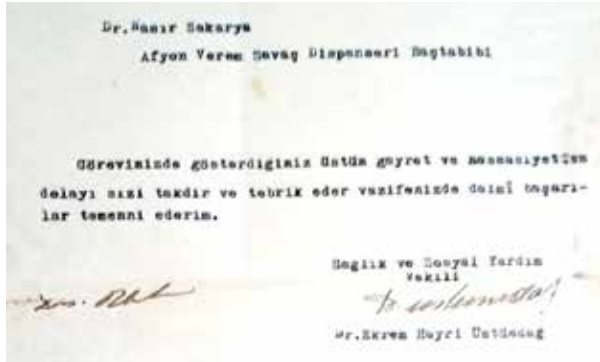
Cihan adlı bir oğulları vardır.

NAİL.....(Asabiye Müth) Afyon'da 1957 /61 yıllarında görev yaptı. Bekar ve dolu dizgin yaşayan bir adamdı; 1961 sonlarında tayinen ayrıldı.

NASIR SAKARYA

(Dahiliye Müth) Balıkesir, 1915 doğumlu olup, İstiklal madalyalı Yzb Rıdvan Sakarya'nın oğludur. Babası Yzb Rıdvan Bey, aynı zamanda Trablus Savaşında Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa'nın 131. alay müftüsü idi.

Öğrenimini Anadolu'nun çeşitli illerinde yapan Nasır Bey, Kastamonu Lisesi'nden mezun olup İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girmiş; 1944 te mezuniyetini takiben askerlik hizmetini Güneydoğu'da *(Hakkari)* tabur hekimi olarak yapmış.

İlk görev yeri Egridir Hükümet tabipliği, oradan Afyon'a Verem Savaş Dispanseri Başhekimisi olarak tayin edilmiş (1953); Buradaki başarısı dolayısıyla Sıtma Eradikasyon Bölge Başkanlığı'na atanmış (1960) ve bu görevi 1965 yılına kadar sürdürmüştür.

1965'te aynı görevle Trabzon'a ve 1968-78 yıllarında da Aydın Sıtma Eradikasyon Bölge Başkanlığı'na tayin edildi ve burada uzun süre kaldılar, nitekim Adana'ya tayini çıkınca ailesini burada bırakıp yeni görevine gitti.

Adana Sağlık Müdür Muaviniği görevinden sonra 1978'de emekli olup Aydın'a döndü; vefatına kadar bu şehirde kaldılar.

Afyon'da bulunduğu yıllarda Lise de mesleği ile ilgili derslere girmişti *(Kimya vb..)*

Saraçlar içi sol başında Gömleksiz Apil'in az ilerisi, Aşçı Bacaksız'ın karşısındaki, altı kahvehane olan 2

katlı binanın üst katında, *(arka cephesi Kullukcu Ali ve Ahmet kardeşlerin-Kocabıyık Ahmet- kahvesine bakan bir evde)* kaldılar; Dr. Sakarya burasını aynı zamanda ofis olarak kullandı *(1954-60 arası)*

4 çocuğu vardı; *(ilk eşinden)* Şükran ve Haldun; Haldun sporcu idi; Afyonspor, Balıkesirspor, BJK gibi takımlarda oynadı, daha sonra denizcilikle uğraştı; armatörlük yaptı.. Şükran evlenip ABD'ye yerleşti.

İkinci eşi Nevin Hanım'dan oğulları Ömer, Aydın'da; Rıdvan, İzmir'de emekli hayatını yaşıyorlar..

Nasır Bey çok çalışkan, gayretli, hiperaktif, paraya önem vermeyen gözü tok bir kişilikti; çoğu zaman fakir hastalarına ücretsiz bakardı. *(Özellikle Perşembe günleri, köylüler vb kişilere)*

1952'de dönemin Sağlık Bakanı tarafından imzalanarak şahsına gönderilmiş mütevazı bir takdir ve teşekkür belgesi vardır. *(Bkz foto)*

12 Mart 1999'da Aydın'da vefat etti.

NECDET HELVACIOĞLU (Diş Tbb) Afyon,

Mart 1933 doğumlu, ilk okulu İsmetpaşa da okudu, Afyon Lisesini bitirdikten sonra 1952'de İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesine başladı. 1957'de mezun olup 1958'de İzmir-Narlıdere'de ve Ankara Mevki Hastanesi'nde Askerlik hizmetini tamamladı.

Afyon'da Tuzpazarı Caddesi eczanelerin üstünde muayenehanesini açtı, ertesi yıl

Hayriye Hanım ile evlendi 2 çocuğu var. Prof. İsmail, İTÜ Gemi İnşa Fakültesi öğretim üyesi, kızı Gülgün Emekli Müzik Öğretmeni'dir.

Kızılay'da fahri görevleri sebebiyle bronz ve gümüş madalya sahibi olan Dr. Helvacioğlu, uzun süre PTT kurum hekimliği yaptı, Afyon'da 02.06.2013'te vefat etti.

NEJAT DOĞU (Diş Dr.) İstanbul 1929 doğumlu, babası Sandıklı'da uzun süre bulunmuş; aslen Rumelili olup TCDD müdavi hekimi olarak Afyon'a gelmişti.

Uzunçarşı'da eski Terakki Servet Bankası'nın bulunduğu yerde, Sandıklı'lı saatçi Edip Ali dükkanının üst katında ve daha sonra Yoncaltı Camii karşısında ki ofisinde 1950-60 yılları arası görev yaptı; muhtemelen asker kökenli olup Afyon'da bir süre çalıştıktan sonra İstanbul'a gitti.

2 kız evladı halen ABD'de yaşamakta olan Nejat Bey kibar yüzlü bir beyefendi idi.

NEVZAT KOCABAY (Nisaiye Müth), Tuzpazarı civarı, Kadıhamamı sokağının tam karşısında ofisi vardı. 1970 ortalarında Afyon'a SSK Hastanesine tayinen geldi. 1990 başlarına kadar çalıştı, eşinin erken vefatı

dolayısıyla tek kızı ile bir süre daha kalıp, muhtemelen memleketi Denizli'ye gitti.

NİYAZİ TÜRENÇ (*Op Dr.*) Ailesi, Bulgaristan'ın Deliorman - Tırnova'dan gelme, Kayseri 1912 doğumlu İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1938 mezunu.

Prof. İhsan Doğramacı'nın sınıf arkadaşı; Kilis, Urfa, Siverek, Hilvan taraflarında görev yaptı.

Afyon'da uzun süre kaldı; 1950 ortalarında uzun süre Devlet Hastanesi'nde Başhekimlik yaptı. Oğlu Tufan Türenç (*Hürriyet Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğü'nde Emekli*), kızı Tanju ve Gül olmak üzere 3 çocukları oldu.

Manevi kızı Zühre ise eski Halkevi müdürü, öğretmen Hüseyin Şenşastımoğlu ile evlendi.

Sebze Hali karşısında Ekşioğlu'nun dükkanı üstünde muayenehanesi vardı.

NURETTİN ÇELİKAKSOY (*Genel Cerrah Müth.*) (Afyon 1925-22 May 2018) Arapmescit Mahallesi'nde doğdu. İlk ve orta eğitimini Afyon'da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1948'de mezun oldu.

1955'te genel cerrahi ihtisasını tamamladı, aynı yıl Mardin Devlet Hastanesi'ne genel cerrahi uzmanı olarak tayin edildi, daha sonra başhekim oldu. Orada Kız Ens. Öğretmeni Göksel Hanım'la evlendi.

5 yıl çalıştıktan sonra, Aralık 1959'da Afyon'a tayini yapıldı, Afyon'da kaldığı sürede Sağlık Koleji'ni kurdu, başhekimlik yaptı (1960-65) (*Bkz Foto*)

Sebze hali karşısındaki Kebabcı'ların köşe dükkan üstünde serbest ofisi vardı.

Mart 1965'te Bursa'ya göç etti. Bursa Devlet Hastanesi'nde 4. Hariciye Şefi olarak çalıştı, 1990'da yaş haddinden emekli oldu.

Bursa Kızılây Şubesi'nin teklifi ile Kızılây Polikliniğini kurdu, (*Atatürk Caddesi eski Merkez Bankası bitişiği*) tüm kadroyu kurup organize etti, 1998 yılına kadar takip etti; ertesi yıl hekimliği bıraktı.

Anılarında 5 yıl kaldığı Mardin'de halkın kibarlığını anlatır. Orada görevli iken Bey'in iltihabı olan bir hastayı Erzurum'a havale ettikleri halde geri gönderildiğini ve mecburen kitaplardan okuyup, cesaretle kafatasını açıp iltihabı drene ettiklerini, kendisine yardımcı olan doktorun, akıntının beyin renginde olması sebebiyle, hastanın beyni akıyor zannedip korkusundan düşüp bayıldığını anlatır.

Mardin halkı, çok sevdikleri Dr. Çelikaksoy'un ta-

yinini 2 defa durdurmuşlar, daha sonra Sağlık Bakanlığı bu kadar sevilen başarılı bir doktorun isteğine saygı duy-mak lazım diyerek atamasını gerçekleştirmiştir.

Çok saygıdeğer bir ailenin (*3 oğlan, bir kız*) en büyük evladı olan Dr. Çelikaksoy'un 2 çocuğu olup kızı Bengü, Çocuk Hastalıkları Uzmanı, oğlu Erman, Diş Hekimidir. Bugün her ikisi de emeklidir.

Kayınpederi Afyon'un Kurtuluşu sırasında 26-27 Ağustos'ta yaralanmış bir savaş gazisidir. 33 yıl sonra kızını bir Afyon'luya verirken çok duygulandığını anlatır.

Dr. Çelikaksoy 22 Mayıs 2018 günü 93 yaşında Bursa'da vefat etmiştir.

ONUR KARINCAOĞLU (*Göğüs Hastalıkları*

Uzmanı) Uşak, 1935 doğumlu; ilk tahsilini Uşak'ta tamamlayıp Afyon Lisesi'ne yatılı öğrenci olarak geldi, 1954'te iftihar listesine geçerek mezun oldu. (*liselerde baka-lorya dönemi*)

Ege Tıp Fakültesi'nin ilk öğrencilerinden olup 1960'ta mezun oldu.

Burslu olduğundan, Malatya-Arguvan hükümet tabibi görevini yaptı.(1960-62)

1962-64'de Polatlı Topcu okulunda askerlik hizmetini yaparken öğretmen Hicran hanımla evlendi.

1965-69 Konya-Bozkır'a tayin edildi. Sonra bir yıl Gümüşhane-Torul'da hükümet tabipliği yaptı.

1972'ye kadar İzmir-Tepecik Göğüs Hastanesinde 4 yıl çalıştı; ihtisasını tamamladı ve aynı yıl Eylül ayında Afyon Göğüs Hastalıkları ilk Baştabibi olarak göreve başladı.

Burada Hemşire Okulu'nu kurdu ve uzun süre dersler verdi.

22 yıl hizmetten sonra 1995'te emekliye ayrılarak İzmir-Karşıyaka'ya, oradan da Bahriye Üçok Bulvarı'na taşındı.

İsabetli teşhisleri ve hastasına izahat vermesi sebebiyle sevilen bir kişiydi.

Muayenehanesi, Pazaryeri, Yoncaltı Camii karşısındaki aralığın başında idi.

Şakir, Melih (*Prof Dr. gastroentrolog*) ve Engin adında 3 oğlu oldu..

ORHAN VE GÜZİN KESKİN (*Nisaiye Müth*)

Afyon'da yaklaşık olarak 1954/62 arası görev yaptılar. Orhan Bey bir süre Devlet Hastanesi Başhekimliği de yaptı, eşi Güzin Hanım'da aynı yerde görevli idi. Tuz-

pazarı caddesindeki Hayri Tokman'ın Anadolu Hanı üst katında ofisleri vardı. (Eczacı Nurettin Bayık'ın karşı-sında) Esmer, zayıf bir aile idi.

Onların çalıştığı dönemde Afyon'da başkaca kadın doğum uzmanı yoktu; daha sonra muhtemelen Denizli'den nisaiyecisi Nevzat Kocabay geldi.

Ali ve Şevki adında 2 çocukları olan çift 1960 ortalarında Afyon'dan ayrıldılar.

OSMAN SERDAROĞLU (Diş Hekimi, Veteriner hekim) Afyon 17 Ekim 1929 doğumlu olup ilk ve orta tahsilini Afyon'da tamamladı, 1947'de Ankara Üniversitesi Veteriner Hekimliği Fakültesi'ne girdi, 1952 de mezun oldu. Ertesi yıl askerlik hizmeti için Ağrı-Karaköse'ye gitti, askerlik sonrası 1954'te İstanbul Beyoğlu Belediyesi'nde göreve başladı.

Osman Serdaroğlu

Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'ne müracaat etti ; 1958/59 ders yılında mezun oldu.

1962'de Afyon'a döndü, Tarım Bakanlığı'na bağlı olarak çalıştı, mesai saatleri dışında Uzunçarşındaki muayenehanesinde serbest diş hekimliği yaptı.

1962'de Nuri Genelioğlu'nun kızı Saynur hanım ile evlendi (eczacı Abdullah Nurata'nın bacanağı oldu) Bu evlilikten 2 kızları olan Dr. Serdaroğlu 17 Eylül 2016 da vefat etti.

OYA SERGEN SAYI (Kadın Doğum Mütahassısı) İzmir, Ocak 1940 doğumlu olan Dr. Oya Sergen'in Annesi Zekiye hanım, Kuvayı Milliye, Karakeçili Alayını kuran, Milli Mücadele'nin ünlü kahramanı Bayatlı Yarbay Arif Bey'in (1879- 11 Mayıs 1920) 2 kızından büyüğü idi.

Oya Sergen Sayı

Babası pilot Kurmay Bnb. Bahaeddin Sergen 7 Ekim 1948'de görev sırasında Erzincan'da uçağının düşmesiyle şehid olmuştur. Mete ve Oya adlarında 2 çocukları vardı.

Oya hanım, İlkokulu İzmir ve Eskişehir'de, Liseyi İstanbul Çamlıca Kız Lisesinde okudu.

1958'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine askeri öğrencisi olarak girdi, mezuniyetinden sonra Ankara Hacettepe Doğumevi Hastanesi'nde kadın doğum üzerine uzmanlığını tamamlayıp 1968'de Kayseri Askeri

Fabrikasında doktor üsteğmen olarak görev aldı.

1971'de ordudan istifa ederek serbest çalışmaya başladı. Afyon'da Saraçlar içindeki muayenehanesini açtı. Nisan 1973'te Nafiz Sayı ile evlendi. 2008'de emekliye ayrıldı.

Bahattin Nuri adlı bir oğlu olan Oya Hanım 10 Ocak 2013'te 73 yaşında iken Afyon'da kalp krizinden vefat etti.

RASİMHANCIOĞLU Afyon, 1919 doğumlu olan Rasim Bey ilk tahsilini Afyon'da tamamladı 1931'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. Mezuniyetten sonra, askerliği ni Erzurum'da 1945'te tamamladı. Bir süre Mustafa Kemalpaşa Belediyesi'nde doktorluk yaptı.

Rasim Hancıoğlu

Afyon'a döndüğünde, Sebze Hali'nin karşısında Kebapçı'ların köşe dükkan üstünde serbest çalıştı. Sanat Okulu ve TCDD müdavi hekimliği yaptı.

Uzun süre Verem Savaş dispanserinde başhekimlik yaptı.

1960 İhtilalinden sonra kurulan Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçildi;

(Senatör, 15 Ek. 1961 – 5 Haz. 1966) Milli Nizam ve daha sonra Milli Selamet Partilerinin kurucularından olup 1973'te MSP'den Afyon milletvekili seçildi; TBMM başkan vekilliği görevlerinde bulundu. 1971'de 26 yıllık devlet hizmetinden emekli oldu. Afyon da İmam Hatip Lisesi ve Camii'nin Yaptırma-Yaşıatma Derneğini kurdu ve uzun yıllar inşaatlarını takip ederek bitirilmesini sağladı.

26 Nisan 2013'te Afyon'da vefat eden Dr. Hancıoğlu'nun 3 çocuğu vardı..

SALİH.....(KBB) Afyon'da 3 sene kaldı Salihli eşrafından bir ailenin ferdi idi

SADULLAH KUTLUER (Op. Dr.) 1950 yılları, yeni yapılan Devlet Hastanesi'nde görevli idi.

SAFFET ARIKAN (Genel Cerrah) Fethiye-Örenköy, 27 Kasım 1943 doğumlu, ilk ve orta okulu Fethiye'de, Lise eğitimini Muğla Turgutreis Lisesinde bitirdi.(1962)

1968'de İstanbul Çapa Tıp Fakültesi'nden mezun olup, ertesi yıl nisan 1969'da evlendi.

İlk görev yeri, SSK Dışkapı Devlet Hastanesi (1969-73)

1973'de Samsun Sahra Hastanesi'nde askerlik hizmetine başladı.

Adana Asker Hastanesi'nde ve 1975'te Dışkapı 1000 yataklı Hastanesi'nden terhis oldu.

Saffet Arıkan

Sonra, Tokat SSK Hastanesinde (1975-79) Baştabip olarak 4 yıl görev yaptı, 1979 Haziran ayında Afyon Devlet Hastanesi'ne atandı. Uzun süre baştabiplik yaptı.

1991'de Genel Cerrahi Şeflik sınavını kazandı.

Afyon'da Tuzpazarı Caddesi 34 numarada Hacı İrfan'ın dükkanı üstünde ofisini açtı.

Haziran/2004'te İzmir-Urla Hastanesi'ne tayin oldu. 2008'de buradan emekli oldu ve İzmir'de kaldı. 2 çocuğu var.

SAHİP KIRELLİ (Pratisyen) Sandıklı (yaklaşık 1920-22) doğumlu, İstanbul Eczanesi üstünde ofisi vardı, (sonradan Göz Dr. Cengiz Taylan) Kurtbaş apt. 2. katta oturdu. 1955'te hükümet doktoru iken Aydın'a tayini çıkınca istifa edip Afyon'da kalmayı tercih etmiştir.

Sahip Kirelli

2 Oğlu, 1 kızı var; Nazif İstanbul'da Tomris Demirtaş'ın damadı, diğer oğlu Nazmi Kirelli (Psk danışman).

1986'da Eşinin memleketi olan İstanbul – Suadiye'ye taşındı. Orada vefat etti.

SALİH TEVFİK İMRE (Çocuk Dr.)

Belediye Tabibi (1949'da) Hayri Tokman apartmanında kaldı, Afyon'a 50 yıl hizmet etti.

Oğlu Orman İşletmesi Avukatı Turan İmre (d.Afy. 1929, 1980 ihtilalinden sonra Belediye Bşk atandı.)

Sami Hasekili -1960 Yılı başında doktorlar

Sol Başta Dr. Abdullah Derman, yanarda röngren mütahassısı Dr. Naci Bey, arkasına bakan gözlüklü ve beyazl zati

SAMİ HASEKİLİ (Dahiliye) Afyon'a bekar geldi, 50 yaşlarında iken hemşire Feriha Hanım ile evlendi. Niyazi Türeñç'ten sonra başhekim oldu Sebze Hali karşısında Eyübagil üstünde (No 16) ofisi vardı (1953) Zirai Donatım müdavi hekimliği de yaptı. Nuri ve Talat isimli 2 oğlu oldu. İstanbul Zeynep Kamil Hastanesi'ne Başhekim olarak tayin edildi, oradan emekli oldu.

17 Aralık 1979'da vefat etti ve Merkezefendi Mezarlığına defnedildi.

SITKI ÖZKUM (Çocuk Hastanesi)

Afyon, Sandıklı 1929 doğumlu, ilk tahsilini Afyon da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden 1953'te mezun olup Haseki Çocuk Hastanesi'nde

Sıtkı Özkum-Sağlık çalışmaları hakkında bir haber-11-12-1977

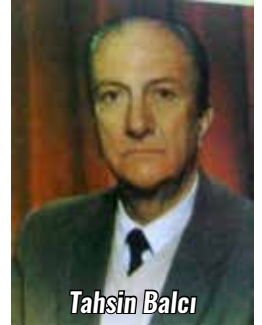
ihhtias yapmış ve Çocuk Hastalıkları Uzmanı olarak Uşak Devlet Hastanesinde bir süre çalışmıştır.

1960'ta isteği üzerine Afyon Devlet Hastanesine Çocuk Klinik Şefi olarak tayin edildi,

1985'te emekli olan Dr. Özkum. Ziraat Bankası arka sokağındaki muayenehanesini bir süre daha çalıştırdıktan sonra mesleği bırakıp torunlarıyla meşgul oldu.

Eşi Gülgün Hanımdan; İpek, Dilek ve Çiçek adlı üç kızı vardır

TAHSİN BALCI (Pratisyen) Afyon, 1923 doğumlu olan Balcı; ilk eğitimini Afyon'da tamamladı, Lise de Demirel'in sınıf arkadaşı idi, (diğer arkadaşları; Abdurrahman Boyacı. Hasan Giritli, Eczacı Mirimoğlu..) Daha sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olup, MEB bünyesinde ve Validebağ Prevantoryum (Sanatoryum) da çalıştı.

Tahsin Balcı

1970'lerde Afyon SSK Hastanesi'ne tayinini istedi. 1981'de buradan emekli oldu. Bir süre Belediye doktorluğu yaptı.

Uğur Un Fabrikası yan tarafındaki şimdi TCDD Sendikasına ait olan, Haydar Sarılioğlu'nun yaptırdığı tarihi köşkte bir süre hastalarını kabul etti.

Evli 1 çocuğu vardı..

TOMRİS GÜREL (*Op Dr. Kadın Doğum*) Temmuz 1942'de İzmir- Çeşme'de doğdu; İlk ve ortaokulu Alaçatı ve Çeşme'de, Liseyi İzmir Kız Lisesinde okudu. (1960)

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi 1965'te mezuniyetini takiben önce Erzurum merkez sağlık ocağı, daha sonra Verem Savaş Dispanseri'ne atanarak 3 yıllık mecburi hizmetini tamamladı.

1968/69'da Sağlık Bakanlığı Aile Planlama Genel Md.ne atandı. Aynı yıllarda açılan tıpta uzmanlık sınavını kazanarak, Ankara Zekai Tahir Burak Kadın ve Çocuk Bakımevi'nde uzmanlık eğitimine başladı.

Aralık 1972'de ihtisasını bitirip, Nisan 1973'te Afyon Doğum ve Kadın Hastalıkları Hastanesi'ne Uzman Dr. olarak ataması yapıldı. 1987 yılına kadar bu kadroda çalışıp emekli oldu.

1990'da doğum yeri olan İzmir'e taşındı ve Ziraat Bankası Polikliniğinde görev aldı. 2009'da torununun doğumu üzerine mesleği bırakarak emeklilik hayatına çekildi.

27 yıllık Afyon yaşantısında çok sevdiğini söylediği bu şehirde evlendi, bir kızları oldu; muayenhanesi Tuzpazarı caddesinde Helvacıoğlu eczanelerinin üstünde idi.

TURGUT AKTAN (*Dahiliye*) Antalya doğumlu.

Turgut Aktan

Afyon Lisesi'nde okuduğu için mesleğinin de şehrimizde icra etmiştir. Afyon'da Köprübaşı'nda, Mahmut İşisai ve Halil Atay dükkanı üstünde bürosu vardı, Kedicioğlu Nuri Beyin evinde kalırdı.

Siyah Dodge marka arabası ile (03 AC 300, *el kumandalı farı olan*) ve Jawa marka motosikletiyle ava çıkardı. Av arkadaşlarından biri de Kazım Özer idi.

Eczacı Nurettin Bayık ile sıkı dost idi, bütün reçeteler O'na giderdi.

Kızılay Madensuyu müdavi hekimi idi. 1946–1981 arası 35 yıl yürüttüğü bu hizmet karşılığı altın madalya ile taltif edilmiş ve onursal üyelik verilmiştir.

İri yapılı kırmızı yüzlü, sert görünümlü ama çok yardımsever bir hekimdi.

Harman zamanı, çağdaşı olan diğer bazı doktorlar gibi köyleri dolaşır, hastasını yerinde tedavi eder, varsa para, yoksa tavuk, yumurta vb alırdı.

Hastayı moral bakımından iyi tutmak için ilginç yöntemler bulmuştu; “*ulen bu hastalığın sülalesini şöyle yaparım ben, şu iğneyi vurduğumda bak n'olacak, bir daha yanına yaklaşamaz ..*” deyip küfürlü basar ve boş

(*su dolu*) iğneyi zerk ederdi; “deli doktor” diye ünlü idi.

Sıtma Savaş konusunda meşhur Karaaslan Bataklığı'nı kurutup, bölgedeki kamışları yaktırması ve anofel denilen sivrisineğin kökünü kurutması çok konuşulur; mesleğine gönlünü vermiş, toplum içinde mesuliyetini, sorumluluğunu bilen bir meslek adamı idi.

Eşi Nesrin Hanımla Afyon'da evlendi, Şükrü ve İpek adlı iki çocukları oldu.

Behçetoğlu Muzaffer Görktan ile Örnekevler Yapı Kooperatifi'nden yan yana birer ev alıp komşu oldular; M. Görktan'ın anılarında O'nun bahçe meraklısı, doğaya çok saygılı, bir yere giderken köpeğini, çiçeklerini ve ağaçları kendisine emanet ettiğini anlatır.

Son zamanlarını Antalya da geçirdi ve Ağustos 1982'de orada vefat etti. Afyon'a defnedilmesini vasiyet ettiği söylenir. Oğlu Şükrü, baba mesleğini seçerek Antalya'da başarılı doktor oldu.

YAŞAR GÜLAY (*TCDD*) İstanbul, 1916 doğumlu olup, İlk ve orta tahsilini Galatasaray da tamamladı, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi (1934) 1941 de evlendi, 1946'da Kırklareli-Pehlivan köy de görev yaptı, burada ilk muayenhanesini açtı.

1948'de annesinin rahatsızlığı sebebiyle İstanbul'a döndü ve SSK Yunus Çimento Fabrikası'nda göreve başladı. Bir süre sonra Kartal SSK Dispanseri'ne atandı 1960 yılına kadar burada başhekimlik görevini yürüttü.

1960 sonunda bu görevden ayrılarak TCDD sağlık servisine geçti ve Afyon Merkez Hekimliği'ne tayin edildi.

Uzunçarşı'da Ersöz'lerin mağazasının alt tarafında Hamdi Balcı'nın elektrikçi dükkanı üstünde muayenehane açtı. 9 yıl burada çalıştıktan sonra TCDD İzmit-Derince'ye tayini çıktı, orada Merkez Hekimi göreviyle 1981 yılına kadar çalıştı ve emekli oldu.

İstanbul'a dönüp Kadıköy Ziraat Bankası Sağlık Ocağı'nda 1996'ya kadar başhekim olarak çalışıp mesleği bıraktı.

1998 yılında vefat eden Dr. Gülay'ın bir oğlu var.

Y. ZİYA KÖKSAL (Çocuk Hast. Müth.) Yozgat, Sorgun 13 Şubat 1940 doğumlu, ilk ve ortaokulu Sorgun'da, liseyi Yozgat'ta yatılı olarak bitirdi. 1959 da İstanbul Ün. Tıp Fakültesi'ne girip 1965 te mezun oldu.

Ankara Ün. de ihtisas sınavını kazanmasına rağmen (*Kadın Doğum*) maddi imkansızlıktan devam edemedi. Urfa Devlet Hst ne atandı; ertesi yıl Meral hanımla evlendi (1966).

1972'de askerlik görevi için Samsun Sıhhiye Okuluna, daha sonra da Malatya Erkoç Hava Üs Komutanlığına verildi (1972-74)

Askerlik sonrası Yozgat Hükümet Tabipliğine atandı. (1974-76)

1976'da TC Sağlık Bakanlığı İhtisas sınavını 2.ci

olarak kazanıp İstanbul Zeynep Kamil Hastanesi'nde Çocuk Hastalıkları üzerine ihtisas yaptı ve Afyon Devlet Hst de göreve başladı (1980-86).

Daha sonra Zübeyde Hanım Doğumevi Hastanesi'ne geçti (1986-2001)

35 yıllık hizmetten sonra buradan emekli oldu.

Afyon'da önce Tuzpazarı, sonra Saraçlar Çarşısı alt köşesindeki Yabuz apartmanında muayenehane açtı, (1981-2003) bilahare Tanı Çocuk Polikliniği'nde çalıştı. (2003-2012).

2012 yılında İzmir'e taşındı, mesleği bıraktı, emeklilik hayatını yaşadı.

16 Temmuz 2019'da İzmir'de vefat etti.

Ö. Kanat (1968 *Diş Tbb*) ve H. Tunç (1969 *Eczacı*) adında 2 oğlu olan Dr. Köksal, Türk musikisine düşkün (*Ud, tambur ve ciümbüş çalar*) Yağlıboya ve karakalem resim yapardı. Mesleğine olan düşkünlüğü sebebiyle son günlerine kadar mesleki alandaki kitapları elinden düşürmediği ifade edilir.

1980 – 1990 arası GELEN DOKTORLAR

Bu grupta olan doktorlarımız hakkında fazla bilgiye ulaşamadığım ve Afyonun Eski Doktorları tanımına girmedikleri için, kısa hatırlatmalar yaparak listelemeyi uygun gördüm;

Bunların bir kısmı emeklilik sonrası, Afyon da kalmayı seçerek yerleşip Afyon'lu olmuşlardır.

HASAN ALTUN (*Dahiliye*) Kayseri, Sarız'da Şubat 1951 doğumlu, Okul çağı gelince Ankara'ya taşındıkları için ilk eğitimini Ankara'da yaptı. Kurtuluş Lisesini bitirdikten sonra (1968) Hacettepe Tıp Fakültesi'ni kazandı ve 1975'te mezun oldu. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi dahiliye bölümün-

Hasan Altun

de asistan olarak göreve başladı. 1980'de uzmanlık eğitimi bitirip Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karamürsel Eğitim Merkezinde askerlik görevine başladı. Görev bitiminde (1982) Afyon Devlet Hastanesi'ne ataması yapıldı. O tarihten beri (38 senedir) şehrimizde çalışmakta olan Dr. Altun 2011'de emekliye ayrıldı.

1982'de Yenisağlar çarşısında muayenehane açtı, bir süre sonra Tuzpazarı caddesi'ne ve sonra Davulcuoğlu İş Merkezi'ne taşındı. 30 yıl sonra emekliliğini müteakip serbest ofisini kapatıp, özel bir Diyaliz Merkezinde çalışmaya başladı.

1976'da Gülden Hanım'la evlenen Dr. Altun ailesinin, birisi baba mesleğini sürdürmekte olan iki oğlu vardır.

HAKKI BEŞKARDEŞLER

Afyon, 1953 doğumlu olup ilk ve orta eğitimini burada tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi 1977'de mezun olup askerlik hizmeti için Tatvan 10. Piyade Tugayına katıldı.

1978 sonunda Afyon merkez hükümet tabibi olarak ilk resmi görevine başladı.

Halen 1 Nolu Sağlık

Ocağında çalışmakta olan Dr. Beşkardeşler, görev yaptığı bina ve bahçesini çiçeklerle donatarak etrafına örnek olmuş ve gerek Çavuşbaş ve çevre sakinlerinin gerekse ilgili resmi birimlerin takdirlerini kazanmıştır

1982 yılında eczacı meslektaşısı ile evlenen doktorun Buket ve Nükhet adlı iki kızı vardır

İBRAHİM ÜÇYILDIZ (*Genel Cerrah*) İsparta, Sütcüler 1945 doğumlu, ilk ve ortaokulu İsparta'da; Lise yi İstanbul Pendik te bitirdi. İstanbul Üniv. Tıp Fakültesinden 1972'de mezun olup, askerlik hizmetini Samsun ve Kars/Kağızman'da yaptı (1972-74). Ardından mecburi hizmet için Kahramanmaraş ve Düzce, Gümüşova'ya gitti

Genel Cerrahi İhtisasını Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde tamamladı (1976-80)

Önce Siirt Devlet Hastanesi'ne Genel Cerrahi Uzman olarak atandı, 1982 yılında Afyon Devlet Hastanesi'ne tayinini istedi ve 2009 yılına kadar burada kaldı.

Şehir merkezinde muayenehane açtı, bir özel hastanede yarım zamanlı çalıştıktan sonra Antalya'ya taşındı. Oradaki özel Hastanesi'de ve tıp merkezinde görev aldı.

Emeklilik hayatını İstanbul-Antalya arasında sürdüren Dr. Üçyıldız'ın iki çocuğu var.

NECİP MENGÜL (*Ürolog Op*) Eskişehir 17 Ağustos 1953 doğumlu olup 4 kardeşin en büyüğüdür.

Babası TCDD'da memur olduğu için ilkokula Balıkesir'de başladı. 1959'da tayin oldukları Afyon'da bitirdi. (1964) Afyon Lisesi'nden 1971'de mezun olup İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi,

1978'de pratisyen hekim olarak Edirne Merkez Ayşekadın Sağlık ocağında ilk görevine başladı. 4 yıl sonra Askerliğini yapmak üzere ayrıldı ve İstanbul 1. Zırhlı Tugay'da müfreze hekimi olarak askerliğini tamamladı. (1983)

Hakkı Beşkardeşler

Necip Mengül

Kısa bir süre Edirne DSİ Bölge Müdürlüğü'nde çalıştıktan sonra 1984-1988 yıllarında İstanbul Taksim Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde Üroloji ihtisasını tamamlayıp kendi isteği ile Afyon Devlet Hastanesi'nde Uzman Hekim olarak göreve başladı. (1988)

Ertesi yıl Dumlupınar 2. Cadde'de muayenehanesi ni açtı, (1989-2005)

Halen Afyon Devlet Hastanesi'nde 32.ci, meslekte 42.ci yılını doldurmuş olarak çalışmaktadır.

Temmuz 1979 tarihinde Öğretmen Füsün hanımla evlenen çiftin bir oğulları ve bir torunları vardır.

NECMİ UYSAL (Dahiliye) Afyon, 1948 doğumlu, Dumlupınar İlkokulundan sonra Afyon Lisesini bitirdi (1965), İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi girdi 1973'te mezuniyetinden sonra askerlik hizmetini yaptı. 1975-76 yıllarında TCDD Kısım Hekimliği yaptı (Afyon, Karaköy)

1977'de Haydarpaşa Numune Eğitim Hastanesi'nde İç Hastalıkları asistanı olarak göreve başladı.

1981'de İç Hastalıkları Uzmanı olarak Afyon SSK Hastanesi'ne tayin oldu. 1985/1991 arasında bu kurumda başhekimlik görevini yürüttü.

SSK Hastanesindeki görevi sonunda (yaklaşık 20 yıllık) buradan emekli oldu.

1981 – 2002 arası Saraçlar caddesinde serbest muayenehanesini çalıştırdı. Emeklilikten sonra Diyaliz Uzmanlığı sertifikası alarak halen özel bir merkezde çalışmaktadır.

1977'de evlenen Dr. Uysal'ın 2 kız evladı vardır.

REHA YEŞİLDAĞLAR (KBB) İstanbul, 03.06.1954 doğumlu, İlkokulu Afyon'da 1960/65, Ortaokulu Konya Maarif Koleji 1965/69, Liseyi Ankara Fen Lisesinde 1969/72 bitirdi. Aynı yıl Ankara Hacettepe Tıp Fakültesi'ne girdi. 1978'de mezuniyetinden sonra Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi KBB Kliniğinde ihtisasını yaptı 1978/82.

Askerlik hizmetini İzmir-Hatay'daki 400 yataklı Kara Hastanesi'nde tamamladı 1985.

Kırıkkale SSK Hastanesi KBB Kliniğinde 2 yıllık mecburi hizmetten sonra (1982/84) Afyon'da serbest muayenehanesini açtı. (1985/2003) Daha sonra Devlet Hastanesi'nde çalışmaya başladı, 2003'ten günümüze orada hizmet vermeye devam etmektedir.

1986'da evlenen Dr. Yeşildağ iki çocuk sahibidir.

TANDOĞAN KARACA (Genel Cerrah) Bir süre SSK'da çalıştıktan sonra 1984'te Afyon Devlet Hastanesine tayinen geldi, 1995'te İzmir-Menemen'e gitti. Sakallı doktor olarak anılırdı.

Ali Rıza Bahadır (İntaniye), **Ahmet Ballıpınar** (İntaniye)

Bülent Yetim (Ürolog), **Mehmet Özkal** (Dahiliye), **Ömer Tülay Ergüven** (KBB)

Salim Başaran (Ürolog), **Zeki Nevruz** (Kalp)

Temmuz 2020 itibariyle Afyon'da görev yapmakta olan doktor dağılımı;

Devlet Hastanelerinde.....; 514 pratisyen, 290 Uzman olmak üzere toplam 804 hekim

Sağlık Bilimleri. Üniversitesi Hst lerinde; Pratisyen, uzman ve profesör olarak 334 hekim

Özel Kırmızı **Hastane de**.....; 70 hekim,

Özel Fuar Hastanesinde.....; 30 hekim,

(Bu rakamlar zamanla değişmektedir)

Ayrıca serbest çalışanları da dahil edersek, şehrimizde yaklaşık 1500 kadar doktor olduğunu söyleyebiliriz. Şehrimizin nüfusu kabaca 250.000 olduğuna göre ortalama 150 kişiye bir doktor düştüğünü gösteriyor.

Sağlık hizmetlerinin bir diğer bölümünü de doktor yardımcısı durumunda olan elemanlar teşkil eder; bunlar genel olarak **isimsiz kahramanlardır**.

Çok önemli görevler üstlenen, Ebe, Hemşire. İğneci-Pansumancı, Protezci vb elemanların tamamını tesbit etmek elbette mümkün değildir. Ancak halkın belleğine nüfuz etmiş eski isimlerden birkaçını buraya kaydedebiliyorum;

Orhan Durak... (Narkozitör)

Şükrü ... (Pansumancı)

Kadir Alkan ... (Sünneci)

İbrahim ... (İğneci)

Hasan ... (Protezci)

Mehmet Savruk.. (Protezci)

Bu yazımızda elbette unuttuklarımız vardır. Fakat bu şehrin sağlık tarihinde önemli yeri olan doktorlarımızı hatırladıklarımızla böyle kaleme alabildim.

Son söz olarak ilave etmeliyim ki; meslekten olmadığım için, hata yapmam ihtimali çok yüksek olan bu araştırmada pek çok arkadaşımın yardımını gördüm..

Onların değerli hatırlatmaları ve katkıları olmasa bu yazı dizisi eksik ve renksiz olurdu.

Bu sebeple bir kısmını aşağıya kaydettiğim dostlarıma candan teşekkürü borç bilirim;

Yusuf Uğur, Seniğ Bayık, Ali ve Safnaz Helvacıoğlu, Ağah Bıyıkoglu, Orhan ve Meral Koldaş, Dr. Sannem Bayık, Dr. Necip Mengül, Dr. Hasan Altun, Hakkı Beşkardeş, Hasan Özpinar ve çok değerli, profesyonel katkıları için Selahattin Duman...

HAYALLERİMİZ

Mehmet Ünal TAŞPINAR

Ninem Osmanlı kadını,
Mahallede sözü geçer
Kapı önü sohbetlerinde dinlenir
Genellikle söylenir.

Demem o ki
Hani bi zamanlar yani
Kubeli mahallesinde ark önünde
Zamanın birinde
Şimdi masal gibi gelir gençlere
Bulaşık için
Matif toprağı satılırken sokak sokak, kapı
kapı eşek sırtında
Persil yok,
Henüz Tursil yok o zaman
Çamaşır makinası yok bizlerde
Bulaşık makinası yok.
Belki oje de yok!

O zaman esbab taşı vardı,
Çamaşır
Çamaşır kazanında!
Çivit vardı,
O zaman kurna vardı hamamda, hamam taşı
Duş yokken, duşakabin yokken evlerde.
Sabah ezanında
İstasyon memurlarının ellerinde sallanan
Sefertasları vardı
Ve en güzeli muhabbet vardı, televizyonlar
yokken
Radyo vardı lambalı,
Sokakta, pencerede anteni vardı kocaman.
Sohbet vardı kahvede, gezekte,
Gündüzde, gecede
Hoş sohbet vardı.

Masal değil,
Bilen bilir
Potin vardı, lastik-lapçın vardı kışta kıyamette
giymeye
Mes vardı, yemeni vardı,

Tabanı otomobil lastiğinden çarık vardı
Pençe, gizli pençe vardı ayakkabılara
Gömlere yedek yaka yapıldı eskiyince değiş-
meye
Memurlarda siyah kolluk
Öğrencide siyah önlük,
Hokka, divit
Kalemlere bitmesin diye takılan kamış vardı.
Hani okulda yerli malı haftası için elma, armut,
portakal
“Yerli malı, yurdun malı
Herkes onu kullanmalı”
Hani şarkı gibi dilimizde!

Sümerbank vardı,
Patiska vardı, pazen vardı
Hırkalarımız el emeği, göz nuru...
Bakır kap vardı
Tenekeci, kalaycı vardı.

Her taraf haşhaş tarlasıydı sanki köylerde
Mor
Beyaz,
Mor Beyaz!
Yün, yapağı alıp satılırdı çarşıda
Afyon sakızı alınıp satılırken Uzun Çarşı'da sokak
ortasında
Uluorta
Kimse dönüp bakmazdı bu nasıl iş diye
Alkoloit bilmezdik o zaman
Bir tüccarlar vardı afyon ticaretinde,
Bir Toprak Mahsülleri Ofisi.

Huriye Aba diye bilinir
Kuduz mütehassısı sanki ninem
Köpek ısırmışsa gelirler, köpek dalamışsa gelir-
ler
“Benim elim değil, Hasan-ı Basri'nin
Dede'nin eli” diye okur-üfler
Bir lokma ekmek verir hastasının ağzına
Bin dua ederek gönderirdi ninem

Mutlu

Sevinerek çıkardı evden konu komşu

Bin duayla

“Sağol Huriy’aba”

Ramazan’da bi sokak aşağıda Kubeli

Camii’nde Teravihte

Hep aynı halının aynı yerinde.

“Gak kız!” demeye fırsat vermeden yeri açılır

Ya da ayrılmıştır her zamanki köşe Kubeli’de
Namazını kılar hep aynı yerde.

Abdullah Uluçelik İmaret’te ezan okurken

Ya da bi türkü

Önce “Yeşil olur İmaret’in selvisi”,

Yine

Abdullah Uluçelik;

Cemal Altınığne, Hulusi Yamaner eşliğinde

Sonra bi kırık hava

“Gap’ardına da asa da goymuş galbırı

Bekarları yatağından galdırı”

Tahta kaşıklarla oynayan köçekler

Kimi şerbet, kimi rakı

Çay bardağından içecekler!

Düğünde çorbayla başlayan, bamyayla biten

Yiyecekler

Börek, yaprak dolması, kaymaklı kadayıf tatlısı

Deperotulu, etli pilav, kayısı hoşafı ve daha neler
neler

Bazen yirmiiki çeşit sıra yemeği derler.

Çalgıcılar bi yanda

Gençler bi yanda

Yaşlılar bi yanda

Eğlence, muhabbet gırla!

“Hadi len!” demişse gaynata

Fırla!

Dedemin arka cebinde çevre vardı o zamanlar

Yeleğinin bir cebinde cep saati lokomotiflisinden,

Bir cebinde madeni paralar

Saat kaç dede deyince öğlen üzeri okul arasında

Şifreyi çözmüştür dedem

Kuru üzüm için delikli yüz para!

Ya da Muharrem’adan Şam tatlısı

Otpazar Camii’nin karşı köşesinden.

Babamın mendili arka cebinde

Pamuklu bezden

Henüz yoktu kağıt mendil bakkalda

En ala çukolata gofret

“Boş yok, boşa para yok!” diye çarşının paza-
rın bir köşesinde

Kader, kısmet

Çekiliş!

En çok çıkacak olan yine gofret!

Pazar yeri ayrı bir eğlence mekanı

“Otuziki dişine kemane çaldırıyor

Buz gibi gazoz”

Testereyle açmazsa olmaz,

Kalecik’in karında soğutmadıysa olmaz,

Gazoz köpürmeden açılmışsa yine olmaz,

Patlatarak ses çıkarmadıysa açarken olmaz!

“Ah ne güzel nane şeker!”

Mani okuyarak gezer

“Cambaza bak!”

“Sihirbaz Madreke gelmiş”

“Haldeki bütün portakallar

Arkasından gidermiş”.

Masala bak deme

Sen delikanlı,

Sen hanım kız

Masala bak deme

Hep masal gibi geçti

Bütün gençliğimiz

Hani masaldaki gibi:

Zümrütü Anka kuşu hariç

Bir varmış,

Bir yokmuş misali

Gökten düşen elmalar sizin olsun,

Bütün ümitleriniz sizin

Anılarımız bizim

Bize kalan yaşanmış, yaşanmamış hayalleri-
miz,

Hayallerimiz bizim!

EBU'L MÜCAHİD YUSUF KÜLLİYESİ

Fevzi KAYA*

Mevlüt ÜYÜMEZ**

Çay, Afyonkarahisar iline bağlı, Afyonkarahisar-Konya karayolu üzerinde ve il merkezine 48 km mesafede yer alan bir ilçedir. 2019 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre ilçenin merkez nüfusu 14.631, toplam nüfusu ise 31.179 kişidir.¹

Geçmişi bakır çağına dayanan Çay ve çevresinin Selçuklu Türklerinin Anadolu'yu fethi sırasında Emir Ahmet Şah, Emir Sanduk ve Dolaphan kuvvetleri tarafından fethedildiği sanılmaktadır. 12. yüzyıl ortalarında Selçuklular tarafından Oğuz Türkleri yerleştirilerek adı “Çay Değirmeni” olan ilçe, Eşrefoğulları, Sahipataoğulları, Germiyanogulları Beylikleri idaresinden sonra II. Murat döneminde Osmanlı Devleti idaresine geçer.²

Afyonkarahisar ilinin doğusunda, Sultandağları'nın eteklerinde kurulmuş bir yerleşim yeri olan Çay, Cumhuriyet döneminde 1958 yılına kadar Bolvadin'e bağlı bir nahiye iken 1958'de ilçe statüsüne kavuşmuştur. Coğrafi olarak İç Anadolu Platosu karakterini taşıyan Çay'ın ekonomisi sulu tarıma dayalı olup haşhaş, şekerpancarı, arpa,

* Fevzi KAYA, Uzm. Öğrt. Araştırmacı-Yazar.

**Mevlüt ÜYÜMEZ, Arkeolog, Afyonkarahisar Müze Müdürü.

¹ <https://www.nufusune.com/cay-ilce-nufusu-afyonkarahisar>

² Afyon 2001 Yıllığı, Afyon Valiliği Yayınları, Afyon 2001, s. 236; <http://www.cay.gov.tr/ilcemizin-tarihi>

Giriş Taç Kapısı

Çay Taş Medrese'nin Kuzey Cephesi'nden
(Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler'den)

buğday, ayçiçeği, vişne, kiraz ve elma üretimi önemli bir yer tutar.³

İnceleme konumuz olan Ebûl Mücahit Yusuf Külliyesi, Çay İlçesi, Vakıf (Aşağı) Mahallesi, Eski Afyon Caddesi üzerinde, 29. pafta, 66. ve 221. ada, 1. ve 3. parselde yer alır.

Anadolu Selçuklu Sultanı III. Gıyasettin Keyhüsrev zamanında, Ebûl Mücahit Yusuf tarafından Oğul Bey bin Mehmed'e H. 677 / M. 1277–1278 yılında medrese (cami), türbe, çeşme, han ve hamam (bugün mevcut değil) ile beraber bir külliye olarak yaptırılmıştır.⁴

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 10–12–1982 tarih ve A–3986 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınmış külliye yapıları 1976, 2002, 2006 ve 2016 yıllarında restore edilmiştir.

EBU'L MÜCAHİD YUSUF KÜLLİYESİ YAPILARI

1- MEDRESE (CAMİ)

Külliye'nin bir parçası olan ve halk arasında “Taş Camii” veya “Alaeddin Camii” olarak da anılan medrese binası, doğuya doğru çıkıntı oluşturan yuvarlak kemerli ve devşirme aynalı çeşme ile batıya doğru çıkıntı oluşturan kubbeli oda bölümü

³<https://www.cay.bel.tr/sayfa-354-tarihce.html>; www.bakayrinti.com/haber-ilcelerimizi-tanilyalim-afyonkarahisar-cay-12556.html

⁴ Ara Altun, “Çay Medresesi”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 239; Mehmet Özkarcı, Afyon-Çay'da Ebû'l-Mücahid Yusuf Külliyesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 6.

ile simetri meydana getirir.⁵

Medrese, plan şeması itibarıyla Konya'daki İnce Minareli Medrese'yi, çini süslemeleri bakımından ise Karatay Medresesi'ni hatırlatan ve bu iki medreseden daha sonra onların bir sentezi şeklinde ortaya çıkan bir eser olup tek katlı, iki eyvanlı ve revaksız kapalı avlulu Anadolu Selçuklu medreseleri grubuna girer.⁶

Ebu'l Mücahid Yusuf bin Yakub tarafından mimar Oğulbek b. Mehmed'e H. 677/ M. 1278-79 yılında yaptırılan med-

rese⁷ portalinin iki yanında sağır duvarlar, bunların üzerinde sağlı sollu iki çörtlen bulunur.⁸ Girişi kuzey yönünde ve zeminden iki taraflı ve dört basamaklı merdivenle çıkılan caminin portalı geometrik bordür ile çevrili, nişi yukarıya doğru daralmakta olup kapı hizasında iki sütunçe ile süslüdür.⁹

Girişin batı tarafındaki mihrabiye'nin üstünde; “*Ve iz bevve'nâ li-ibrahîme mekâne*”, doğu yönündeki mihrabiye'nin üstünde ise; “*el-Beyti en lâ tüşrik bi şey'en*”¹⁰ ayeti yazılıdır.

Portal nişinin yanlarındaki kitabelerde medrese'yi yapan mimarın adı: “*Amel-i Oğul Bey bin Mehmed*” yazılıdır. Kapının üzerinde geometrik geçmelerden oluşan bir bordür ile çevrili, kabartma olarak yazılmış iki satırlık kitabe vardır. Kitabede; *Emere bi-imâreti hazîhi'l-medreseti'l-mübareketi fî eyyâm devleti's-sultânî'l-a'zâm zıllu'llâhu fî'l-âlemi gıyasu'd-dünyâ ve'd-dîn, Keyhusrev bin Kılıç Arslan halleda'llâhu saltanatahu el-abdu'z-zâif el-muhtac ilâ rahmeti'llâhi Teâlâ Ebû'l-Mücâhid*

⁵ Altun, a.g.m., s. 239.

⁶ Abdullah Kuran, Anadolu Medreseleri, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969, s. 58; Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C.I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 156; Altun, a.g.m., s. 239.

⁷ Cahid Baltacı, XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri, İrfan Matbaası, İstanbul 1976, s. 179-180; Zeki Sönmez, Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 303; Altun, a.g.m., s. 239.

⁸ Kuran, a.g.e., C. I, s. 58.

⁹ Türkiye'de Vakıf Abideler, C.I, s. 157.

¹⁰ Hem unutmam, o zamanı ki o Beytin (Kâbe'nin) yerini İbrahim'e şöyle diye hazırlamıştık: “Sakin bana hiçbir şeyi ortak koşma ve Beytimi dolaşanlar ve duranlar ve rükûa, secedeye varanlar için tertemiz et.” (Hac, 22/26)

İçeriden Genel Görünüş

Yusuf bin Yakûb gafera'llâhu zünûbehu fî seneti sab'a ve seb'in ve sitte mie." ¹¹ yazılıdır.

Kitabenin üstünde yanlarda birer işlemeli kabara, ortada ise bir rozet yer alır. Yine kitabeden ayrı olarak portalde Ebu'l Mücahid Yusuf'a ait bir arma olduğunu tahmin ettiğimiz pars rölyefi vardır.¹²

Basık kemerli dış kapıdan iç mekâna bakan yüzü sivri kemerli, üstü tonozlu giriş eyvanına geçilir. Caminin giriş eyvanının orta kısma açılan kemeri ile kemer dolguları ve orta kubbenin üçgen satırları teşkil eden kısımları mozaik çinilerle kaplıdır. Buradaki lotüs ve palmetli çini friz Selçuk-

¹¹ Özkarcı, a.g.e. s. 34-35.

¹² Sönmez, a.g.e. s. 304; Altun, a.g.m., s. 239; Süleyman Gönçer, armanın Ebu'l Mücahid Yusuf'a değil, mimar Oğul Bey'e ait olduğunu ifade etmektedir. Bkz: Süleyman Gönçer; "Üç Türk Mimarı ve Eserleri", Taşpınar, C.I, Sayı: 9, s. 208.

lu sanatında ilk defa bu yapıda görülür.¹³ Karatay Medresesi'nin kubbesini andıran orta kubbenin iki yanına Türk üçgenleriyle ve birer kubbeyle örtülü simetrik ve dikdörtgen iki oda yerleştirilmiştir. Bu avlu üzeri örtülü medreselerde rastlanmayan bir durumdur.¹⁴

Kemer üzerindeki renkler; sarı, kahverengi, mavi, lacivert, kemer karnındaki renkler ise mavi tonlarındadır. Kasnağı çini ile kaplı kubbedeki sırlı tuğlalar yatay dizilmiş, zikzakların uçlarında karelerden oluşan geometrik desenler oluşturulmuştur.¹⁵

Kubbe göbeğinde sırlı tuğlalar ile yapılan bir süslemenin olmayışı ve burasının sonradan sıvanmış olması kubbenin aydınlık ve ışık penceresi olarak kullanıldığını gösterir. Merkezi hole hava ve ışık sağlayan göz kapatıldıktan sonra, aynı Caca-Bey Medresesi'nde olduğu gibi ortasındaki havuz da kaldırılmış, aslında taş olan döşemesi de ahşapla örtülüp üzerine halı ve kilimler konularak caminin namaz kılma sahası büyütülmüştür.¹⁶

Mihrap, ilk orijinal özelliğini korumakta olup mozaik çinilerle kaplıdır. Dış bordürü üzerinde, aralarında sekiz köşeli ve içi yazılı yıldızların bulunduğu şekiller ile içteki ince bordürde yaprak motifleri, alınlıkta ise stilize kufi yazı şeklinde çini süsleme vardır. Mihrap ile ana eyvan kemeri firuze ve mor renkli çinilerle süslüdür.¹⁷

Mihrapta bulunan çini motifler ile dışarıdaki çeşmenin ayna taşında bulunan Bizans süsleme motifleri şaşırtıcı derecede benzerlik göstermektedir.¹⁸ Etrafını manganez moru ince şeritler çevrelemekte olup içlerine nesih tarzı yazılar yerleştirilmiştir. Kaşıtraş tekniğinde yazılmış olup yüzeyleri bozuk olduğu için okunamayan bu yazıların bazılarında "Allah", "Ali", "Feraga", "Talep", "el-İlim" ve "Ala" gibi isimler seçilmektedir.¹⁹ Ancak 1993 yılında külliyei inceleyen Mehmet Özkarcı; birinci bordürün doğu kenarındaki kitabenin bazı kelimeleri tahrip olmakla birlikte, çoğunluğu günümüze

¹³ Sönmez, a.g.e. s. 304.

¹⁴ Altun, a.g.m., s. 239.

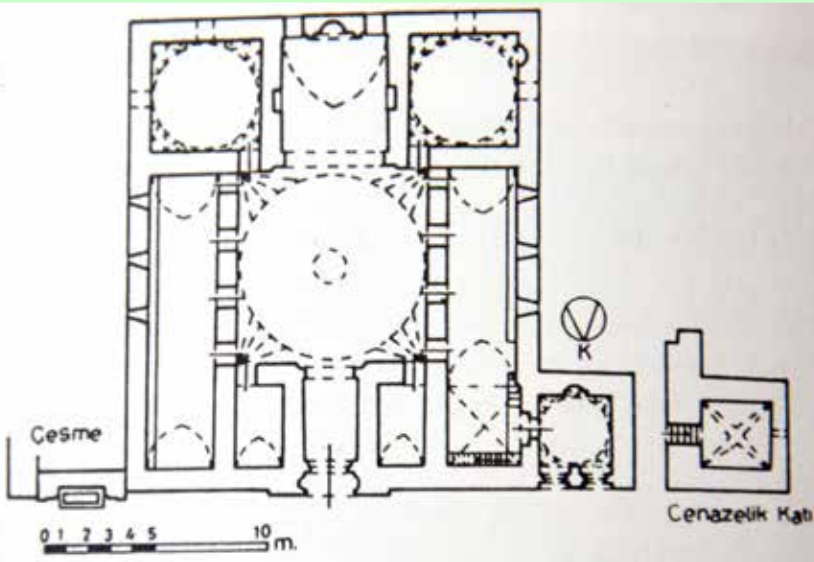
¹⁵ Türkiye'de Vakıf Abideler....., C.I, s. 158; Afyonkarahisar Kültür Envanteri, 2013, Afyonkarahisar Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Afyonkarahisar 2013, s. 242.

¹⁶ Kuran, a.g.e. s. 59.

¹⁷ Kuran, a.g.e. s. 58-59; Özkarcı, a.g.e., s. 32-33.

¹⁸ Sönmez, a.g.e. s. 304.

¹⁹ Şerare Yetkin, Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri, Sanat Tarihi Yıllığı II, 1964-1965, İstanbul 1965, s. 83; Ömür Bakırer, Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 2000, s. 188-189.

Çizim 2 : Ebû'l-Mücahid Yusuf Medresesi, rölöve planı.

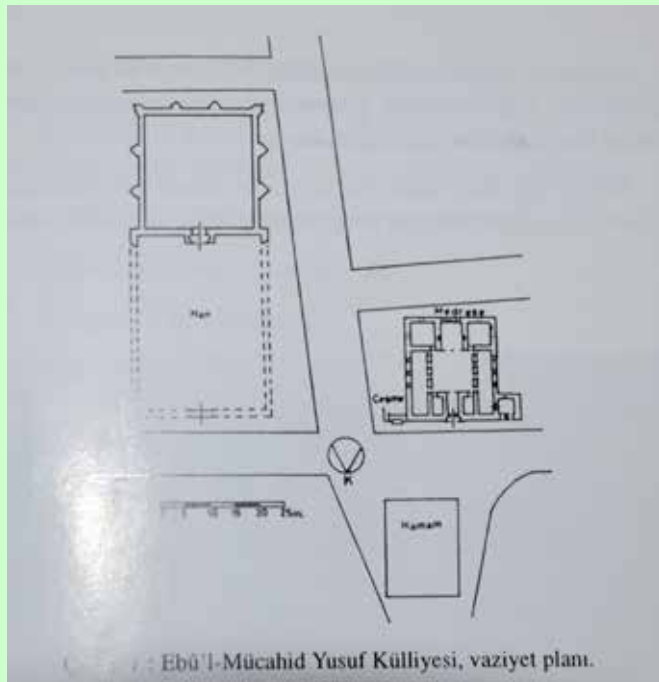
Medrese, Türbe ve Çesme Planı
(Mehmet Özkarcı'dan)

ulaşmıştır. Buraya nesih hatla; *"Utlubû'l ilme ve lev bi's-sîn fe inne talebe'l-ilme ferîzatun alâ külli müslümin"*²⁰ hadisinin yazıldığı anlaşılmaktadır²¹ diye belirtir. Fakat bugün mihrapta bu hadis mevcut değildir.

Çini tezeyinatının özellikle mihrap süslemesindeki motiflerin geleneksel Selçuklu motiflerinden farklı oluşu Selçuklu dönemi sanatçılarınun güzellik anlayışı, hoşgörü ölçüsü ve yenilik hevesini yansıtmaktadır.²² Bu hususta Şerare Yetkin; *"Bak-²⁰ İlim Çin'de de olsa alınız (gidiniz), Çünkü ilim öğrenmek (kadın-erkek) her Müslüman'a farzdır. (İbni Mâce, Mukaddime, 17).*

²¹ Özkarcı, a.g.e. s. 38.

²² Nurettin Gemici, Selçuklu Devri Afyon Çeşmeleri, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, s. 17.

Külliye'nin Genel Vaziyet Planı
(Mehmet Özkarcı'dan)

lavanın içinden geçen bu düğümlü motifin orijini Bizans dekorlarına dayanır. Aynı desenden medreseye bitişik çeşmedeki Bizans taşında da vardır. Sanatkâr çevresinde çok gördüğü bu motifin etkisinden faydalanarak aynı motifi İslami bir anlayışla birleştirilerek aynen yapmıştır"²³ diye ifade eder.

Mihrabın iki yanında ke-

merli iki pencere, yanlarda ise iki niş yer alır.

Minber ahşaptan yapılmış olup korkuluğunun bir yanı geometrik motiflidir. Minberin kubbesi köşelerde beşli üçgen (yelpaze) pendentiflere oturur. Üçgenlerden doğu yönünde olan ikisi geometrik desenli çini ile kaplı olup diğerleri dökülmüştür.²⁴

Caminin altında bir kazan ve duvarlar arasından geçen borularla bir ısıtma sistemi varmış, ama sonraları kullanılmaz olmuştur. Yine camide tarikat mensuplarının zikir ettikleri bir yer daha bulunurken²⁵ kuzey-batı köşede tek kubbeli türbe, kuzey-doğu köşede de çeşme yer alır.

18.90x21.90 m. ölçülerinde yapılan medrese binasının kuzey cephesi düzgün kesme taş kaplı, diğer cepheleri ise moloz taş örgülü ve tek katlıdır. 1854 yılına kadar medrese olarak kullanılmış, 1900 yılına doğru camiye çevrilmiştir.²⁶

1529 yılında Çay'a gelen Arap gezginlerden Mekki, sağlam yapılı bir hanın olduğunu, hem medrese ve hem de cami olarak kullanılan bir binayı gördüğünü, medresenin yevmiye 25 akçe alan Ali Çelebi isimli müderrisi ile görüşüğünü, sohbetinden ve misafirpervverliğinden duyduğu memnuniyetini ifade etmektedir.²⁷ 1891 yılında Çay'a gelen Fransız gezgin Clement Imbault Huart ise, medresenin buğday deposu olarak kullanıldığını söylerken,²⁸ 1895 yılında Çay'a gelen Friedrich

²³ Yetkin, a.g.m., s. 83; Bakırer, a.g.e., s. 189.

²⁴ Afyonkarahisar Kültür Envanteri, 2013, s. 242.

²⁵ Mehmet Saadetin Aygen, Afyonkarahisar Camileri, Ulusöğlü Matbaası, Ankara 1973, s. 99.

²⁶ Ahmet Semih Tulay, Afyonkarahisar Kültür Sözlüğü, Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar, 2017, s. 150.

²⁷ E. Kamil, Hicri Onuncu Asırda Yurdumuzu Dolaşan Arap Seyyahlarından Gazzi-Mekki Seyahatnamesi, Tarih Semineri Dergisi, Sayı: ½, 1937, s. 33-34.

²⁸ Hasan Özpınar, Tarih Boyunca Seyyahların Gözünden Afyonkarahisar, Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Afyonkarahisar 2019, s. 160, Tulay,

Medrese (Cami)'nin Mihrabı'ndan detay

Sarre, han ve medresenin tahıl deposu olduğunu, medrese içinin karanlık olduğundan mihrabındaki mozaik çinileri ve dekoratif kubbe süslemelerini fotoğrafla tespit etmenin mümkün olmadığını ifade eder.²⁹

Çay Medresesi, eğitim açısından Afyonkarahisar'daki Gedik Ahmet Paşa Medresesi ile eşdeğerde olup eğitim açısından 16. yüzyılın önemli medreseleri içinde yer almaktadır.³⁰

2- ÇEŞME

Külliyenin bir parçası olarak 1278 yılında Ebu'l Mücahit Yusuf bin Yakup tarafından Mimar Mehmet oğlu Oğul Bey'e yaptırılmıştır.³¹

Caminin kuzey doğu köşesinde yer alan çeşme, kesme taştan yapılmış olup Abdullah Kuran'ın kanaatine göre başka bir yerden sökülerek buraya

a.g.e, s. 150.

²⁹ Özpınar, a.g.e, s. 187.

³⁰ Tulay, a.g.e, s. 150.

³¹ Tulay, a.g.e, s. 378.

sonradan konulmuştur.³²

Osmanlılar döneminde kervansarayın avlu portalinin yıkılan taşlarından yapıldığı söylenen çeşme,³³ yarım daire şeklinde bir kemerle örtülmüş dikdörtgen planlı bir niş ile bunu yanlardan ve üstten çevreleyen eninde bir profille geniş bir silmenin meydana getirdiği ön cephesiyle prizmatik bir küttedir. Çeşme nişi içinde lülelerin yerleştirildiği zengin geçmelerle süslü bir Bizans mimari parçasından ayna taşı vardır. Nişin köşeleri kübik başlıklar ve kaideler taşıyan sekizgen prizma şeklinde işlenmiş sütunçelerle tezyin edilmiş, köşelerde birer stalaktit dilimi ile kübik kaide başlıklarına bağlı sütunçelerin kübik başlıklarında ve kaidelerinde küçük kare çerçeveler içinde sekiz yapraklı çiçekler oyulmuştur.³⁴

Çeşmenin ayna taşı üç adet dikdörtgen panoya ayrılmıştır. Orta pano, içi sık örgülerle örülmüş bir haç (bu haç ilk bakışta gözden gizlemek için yan kolları kazınmıştır) ve bunun köşe boşluklarına simetrik olarak yerleştirilmiş iki eşkenar dörtgenle doldurulmuştur.³⁵

Yuvarlak kemerli çeşmenin arkasında bulunan su deposu bugün yoktur.

3- TÜRBE

Medrese (cami)'nin kuzey batısına bitişik durumda, kare planlı ve iki katlı bir yapıdır. Dıştan 5.10x5.50 cm ebadında, ön cephesi kesme taş, diğer cephelerde ise moloz taş kullanılarak yapılmış türbe, ön cephede yapının devamı gibi olmakla birlikte medreseden batı tarafına 4,25 cm çıkıntı oluşturur.³⁶

Anadolu Selçuklu medreselerinin ön cephelerinde kare planlı ve iki katlı türbelere rastlanmadığı için tek örnek oluşturan türbeyi,³⁷ kuzey cephede medresenin taç kapısı ile denge oluşturan, geometrik şekillerle işlenmiş taş söveli iki pencere aydınlanır.

³² Abdullah Kuran, a.g.e., s. 58; Yine Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler isimli eserde medresenin planı verilmiş, medrese ile birlikte türbe planda gösterilirken çeşmeye yer verilmemesi çeşmenin sonradan buraya getirildiği kanaatinin bir göstergesidir. Bkz: Türkiye'de Vakıf Abideler, C. 1, Ankara 1983, s. 156.

³³ Afyonkarahisar Kültür Envanteri, 2013, s. 240.

³⁴ Gemici, a.g.t., s. 16.

³⁵ Gemici, a.g.t., s. 17.

³⁶ Oktay Aslanapa, Yapının bir türbe değil, medresenin sağına eklenen iki katlı bir misafir dairesi olduğunu söyler. Bkz: Oktay Aslanapa, Türk Sanatı II (Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 87.

³⁷ Özkarcı, a.g.e. s. 83.

Taş Han Kervansaray

Ebûl Mücahit Yusuf adına yapıldığını sandığımız türbenin alt katı mezar odası, üst kısmı ise mescit şeklinde düzenlenmiş olup mumyalık kısmına altı basamaklı taş merdivenle inilir. Mumyalık kısmının zemini betonla kaplı, üst örtüsü ise yıldız tonozla örtülü ve moloz taşla örgülüdür. Batı cephesinde mumyalık kısmını aydınlatan küçük bir mazgal pencere olup mezar veya lahit izi yoktur.³⁸

Türbenin mescit kısmına medresenin batı yönünde, tonozla örtülü mekân içinden dört basamaklı merdivenle çıkılarak yuvarlak kemerli küçük kapıdan giriş sağlanır. Bu kısım sade olup kuzey cepheye açılan iki penceresi ile kible yönünde taş mihrap vardır. Tuğla örgülü kubbe üçgen pandantiflerle iç içe zikzak motifleri oluşturur.³⁹

4- HAN (KERVANSARAY)

Taş Han, Ebûl-Mücahid Yusuf Hanı ve *Çay Hanı* gibi isimleriyle de anılan yapı, Ebül Mücahit Yusuf bin Yakup tarafından H. 677/ M. 1278–79 yılında ve 1780 m²lik bir alan üzerine medrese ile beraber mimar Oğul Bey bin Mehmet'e yaptırılmıştır.⁴⁰

Selçuklu tarihinde “*Cimri Vakası*” diye geçen savaştan hemen sonra yaptırılan kervansaray⁴¹ kare planlı olup dış duvarlar üçgen payandalarla takviye edilerek girintili ve çıkıntılı bir görünüm kazandı-

rılmıştır. Merkezde dört fil ayağı ve çevresinde on iki ayak üzerinde tonoz örtülü olup ortada bir ahşap ışıklık kubbesi ile bunları kesen çapraz nefle hol değişik bir mekân etkisi yaratmaktadır. Fil ayakları kesme taş, tonozlar ise moloz taştır. Hanın sadece ortadaki kubbeli kısmında tuğla kullanılmıştır. Üst örtüsü toprak dam olup duvarlar bir kale görünümünü andırır. Tam ortada, daire içinde, sola yürüten bir aslan kabartması vardır. Eserde Memluk sanatını hatırlatan özellikler göze çarpar. Portalin üst kenarındaki uzun kitabe Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev III.'ün adı unvanları ile birlikte yazılmıştır.⁴²

Önü geniş avlulu han'ın inşasında yer yer değişik malzemenin kullanıldığı görülür. Hanın portalini kesme taş, kitabesi mermer, kubbe ve kemer köşelikleri ile duvarlardaki mazgal pencereleri tuğla, kapalı kısmın taş kapısında iki renkli kesme taş, beşik tonoz, duvar ve payandalarda moloz taş, kemer ve ayaklarda, kesme taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır. Dış duvarlar üçgen payandalarla takviye edildiğinden sağlam bir kale görünümünde olup kule biçiminde çıkıntılıdır.⁴³

Ebû'l-Mücahid Yusuf Hanı'nın kapalı kısmı, diğer Anadolu Selçuklu hanlarına göre farklı bir planda yapılmıştır. Kare şeklindeki iç mekân plan bakımından Anadolu Selçuklu han mimarisinde

³⁸ Özkarcı, a.g.e. s. 41.

³⁹ Afyonkarahisar Kültür Envanteri, 2013, s. 242.

⁴⁰ Gönçer; a.g.m. C.I, Sayı: 9, s. 207; Türkiye'de Vakıf Abideler, C.I, s. 159; Muharrem Bayar; Yeşilin Tarih Yazdığı Şehir Çay, Çay Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2011, s. 392.

⁴¹ Özkarcı, a.g.e., s. 67.

⁴² Oktay Aslanapa; Türk Sanatı II, s.167; Oktay Aslanapa, Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991, s. 129.

⁴³ Mehmet Özkarcı; “Ebû'l-Mücahid Yusuf Hanı”, Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları, (Ed. Hakkı Acun), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 385.

Taşhan'ın Güney Cephesi'nden (Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler'den)

tek örnek sayılır. Ayrıca üzerinde inşa kitabesi olan Anadolu Selçuklu hanlarının sonuncusu olması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Çay Hanı; açık ve kapalı kısımların birleşmesinden oluşan hanlar grubuna girmektedir.⁴⁴

Han'ın etrafını çevreleyen duvarlar ve avluya giriş portalı bugün yıkılmıştır. Fakat temel izlerinden öğrendiğimize göre hanın, medrese binası ile aynı hizada olduğu ve kapalı kısmın taç kapısından daha geniş ve sanatkârane olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵

Düzgün kesme taştan yapılmış portalin kapı takı içe doğru daralmakta olup dikdörtgen nişinin ortasında basık taş kemerli kapı boşluğu vardır. Kemer üzerindeki kilit taşında küçük bir pars kabartması yer alır. Büyük nişin her iki yanında üst kısmı istiridye biçimli küçük birer niş vardır. Üstte kapı nişini çevreleyen iki sıra silmenin üzerinde taşların değişik dizilmesi ile yarım kubbe meydana getirilmiştir. Kubbeyi çevreleyen kemer taşları iki renkli olarak dizili, en üstünde de iki satırlık süslü hatla yazılı mermer kitabe bulunur. Kitabe, üç bölümlü olup ortasında “*Mührü Süleyman*” ve geometrik motifli bir rozet, yanlara ise kitabe işlenmiştir.⁴⁶ Kitabede: “*Emere bi-imaret-i haze'l-hân fi eyyâmi's-Sultâni'l-a'zam Gıyasu'd-dünyâ ve'd-dîn Keyhusrev bin Kılıç Arslan halleda'llâhu, Devle-*

tehu el-abdu'z-zaîf Yusuf bin Yakûb gafara'llâhu zünûbehubi-tarih senet-i seb'a ve seb'in ve sitte mie”⁴⁷ yazılıdır.

1899 yılında Afyonkarahisar'ı ziyaret eden Konya'ya giderken Çay'da mola veren Mehmet Ziya Efendi; han ile ilgili olarak seyahatnamesinde; “*Selçuklu tarzında yapılan bütün hanlar gibi Çay'daki han da ortada geniş bir avludan, bunun iki tarafında birçok odadan meydana gelir. Buradaki eski İslam müesseselerinden olan gayet sanatlı bir cami ve büyük bir han ile medrese ve hamam Arap ve Selçuklu mimari tarzlarının birleşmesinden meydana gelmiş eşsiz bir örnektir. Diğer kısımları harap olan medresenin kapısı saatlerce, belki günlerce seyrine doyulmaz mimari geometrik güzellikler taşır*”⁴⁸ demektedir.

1940, 1965 ve 1976 yıllarında onarım görmüş, bu tamirlerde taç kapının yıkılmasını önlemek için yan taraflarına payandalar yapılmıştır.⁴⁹ Çay Kaymakamlığı 2013 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden kültür merkezi olarak kullanılmak üzere kiralamış, ancak merkezi faaliyete geçirmede birtakım sıkıntıların ortaya çıkması nedeniyle 2014 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi, Çay Meslek Yüksek Okulu'na devredilmiş, en son 2016 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından külliye ile

⁴⁴ Özkarıcı, a.g.e. s. 53; Bayar, a.g.e., s. 392.

⁴⁵ Süleyman Gönçer; Afyon İli Tarihi, C. I, Karınca Matbaası, İzmir 1971, s. 294.

⁴⁶ Özkarıcı, a.g.m. s. 381.

⁴⁷ Özkarıcı, a.g.e., s. 64.

⁴⁸ Mehmet Ziya; Bursa'dan Konya'ya Seyahat, Hazırlayanlar; Mehmet Fatih Birgül, Levent Ali Çanaklı, Hece Yayınları, Ankara 2008, s. 299.

⁴⁹ Özkarıcı, a.g.m. s. 383.

Çay Taş Han iç mekan-Fotoğraf Servet Uygun

birlikte restorasyonu yaptırılan han, özel teşebbüs tarafından kiralanmış olup bugün Çay Bahçesi olarak hizmet vermektedir.⁵⁰

5- HAMAM

Daha önceleri caminin kuzeyinde var olduğu bilinen hamam, harap durumda olduğu için yıkılmış ve yerine tuvaletler yapılmış,⁵¹ daha sonra bu tuvaletler de kaldırılarak yola katılmıştır.

Hamam, iki adet halvet ve üç yanda sofa ve ortada büyük göbek sofası ve dışında (soyunma yeri) ve külhanda meydana geliyordu.⁵²

DEĞERLENDİRME

Ebûl Mücahit Yusuf Külliyesi, 13. yüzyılda Anadolu Selçuklu Sultanı III. Gıyasettin Keyhüsrev zamanında, Ebûl Mücahit Yusuf tarafından Oğul Bey bin Mehmed'e; medrese (cami), türbe, çeşme, han ve hamam ile beraber bir külliye olarak yaptırılmıştır.

Külliye'nin hamamı yıkılmış olup mevcut değildir. Diğer yapıları ise yakın bir zamanda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiş olup bugün medrese binası, cami olarak

⁵⁰ <https://www.butatilde.com/tashandaki-pars-armali-kervansaray-ziyaretçileri-buyuluyor/>

⁵¹ Gönçer, a.g.e. C. I, s. 294; Sönmez, a.g.e, s. 303; Cahid Baltacı, Hamamın değil, hanın yıkıldığını söyler. Bkz: Cahid Baltacı, XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri, İrfan Matbaası, İstanbul 1976, s. 179.

⁵² Gönçer, a.g.e. C. I, s. 297-298.

halkın ibadetine açık olarak hizmet vermekte, camiye bitişik türbe ve çeşme ise caminin müştamilâtını oluşturmakta, han, ise yakın bir zamanda özel teşebbüs tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden kiralanmış olup "Taşhan Aile Çay Bahçesi" adı ile hizmet vermektedir.

Çay Belediye Başkanı Hüseyin Atlı; "Taşhan, ilçemizin önemli bir tarihi değeridir. Hedefimiz

bu tarihi yapıyı korumak ve gelecek nesillere aktarmaktır. Taşhan'la ilgili birtakım projelerimiz, hedeflerimiz var. Böyle güzel bir tarihi eserin vakıf ya da belediye eliyle işletilmesi gerekiyor. Taşhan'ın yöresel el sanatlarımızın sergilendiği ve yemeklerimizin tanıtıldığı kültürel bir mekân haline gelmesini istiyoruz. Bu sayede Taşhan'ın ilçe turizmi ile ekonomisine ciddi katkı sağlayacağını düşünüyoruz" ⁵³diyerek Taşhan'ın geleceğine ışık tutmaktadır.

Medrese (Cami)'nin İçinden Görünüş

⁵³ <https://www.butatilde.com/tashandaki-pars-armali-kervansaray-ziyaretçileri-buyuluyor/>

AFYONKARAHİSAR MÜZE MÜDÜRLÜĞÜNCE YAPILAN Kütahya İli Seyitömer Höyüğü Kazısı

Seyitömer Höyüğü genel görünüm ve kazı ekibi

Ahmet İLASLI*

Afyonkarahisar Müze Müdürlüğü olarak bir dönem, Kütahya İlindeki Seyitömer höyüğünde kurtarma kazısı yapılmıştır.

Seyitömer, yaklaşık 110 km. uzağımızda, ilimizce çok iyi bilinen ve adını duymayan kişinin kalmadığı; henüz doğalgazı tanımadığımız dönemlerde kullandığımız, doğalgazın olmadığı yerlerde hala kullanılan, onlarca yıl bizi ısıtmakta olan, bize yakacak sağlayan kömür yataklarının olduğu bir yerleşim yeridir.

Kütahya İlinde iki büyük kömür havzası bulunmaktadır. Biri, Merkez İlçesine bağlı 20 km. uzaklıkta Seyitömer kömür havzası, diğeri ise Tavşanlı İlçesine bağlı Tunçbilek kömür havzası.

Seyitömer kömürü, ucuz ve düşük kalorili bir linyit kömürü olup ucuz, ama yükü fazladır.

Tunçbilek kömürü ise, yüksek kalorili bir linyit kömürüdür ve biraz pahalı, ama yükü azdır.

Seyitömer Beldesi, böyle bir kömür havzasının üstüne kurulmuş bir yerleşim yeridir. Bu yerleşim, yalnız günümüz yerleşimi değildir. Binlerce yıllık bir yerleşim yeridir ve M.Ö.3000' li yıllardan bu yana, insanların var olduğu bir yerdir.

Bugün kurumuş dere kenarına yerleşilmiş olan bu yer, yaklaşık 5000 yıldır hiç değişmediği görülmektedir.

Önce Tunç devrinin her üç evresinde, yani Erken, Orta ve Geç Tunç içinde Hatti ve Hitit yaşamları, daha sonra Demir Devrinde Frig ve Lid yaşamları, bunları izleyen Batı uygarlıkları olan Klasik, Helen, Roma ve

Bizans yaşamları ile sonunda Türk yaşamı birbirini izlemektedir.

NEDEN BURADA KAZI YAPMAK GEREKTİ?

Kömür ihtiyacı için, kömür ocaklarının açılmaya başlamasıyla, yer yüzeyi yok ediliyor veya şekli değiştiriliyor yıllardır. Yalnız kömür satışı yapılmıyor, elektrik üretilmek üzere termik santral da kurulmuştur. Bunun için, çok miktarda kömürün gerekmesi nedeniyle, yüzlerce dönümlük çok geniş arazide, çok büyük araçlarla yapılan çalışmalarla, sanki dağlar ve düzlükler yer değiştirilerek yeryüzünde büyük değişiklik yapılmaya başlanılmıştır. Tabii ki bu durumda, binlerce yıl var olan yaşamın da yok edilmesi, gündeme gelmiştir. Önce köy iken sonra beldeleşen Seyitömer yerleşimi, 5 km kadar uzağa taşınarak yeni bir yerleşim yeri oluşturulduktan sonra yer, Türkiye Kömür İşletmelerine devredilerek Seyitömer Linyit İşletmesi (SLİ) Müessesesi (daha sonra Bölge) Müdürlüğü olarak çalışmaya başlamıştır.

Hali hazırdaki köy yerleşimin kaldırılmasıyla birlikte, Höyük denilen eski yerleşimin de kaldırılması gündeme gelmiştir. Önce sit alanı olarak koruma altına alınarak tescil edilmiş olan höyük üzerindeki terk edilen Seyitömer Türbesi ve köy yapıları yıkılmıştır. Daha sonra höyükte kurtarma kazısı yapılmak ve tüm kazı giderleri karşılanmak üzere, Kültür Bakanlığı ile Enerji Bakanlığına bağlı ilgili Genel Müdürlüklerce protokol yapılmıştır.

Genel Müdürlüğümüzce, Kütahya Müze Müdürlüğünde eleman olmamasından dolayı, 1989 yılında

* Emekli Arkeolog-Afyonkarahisar Müzesi

Eskişehir Müze Müdürlüğü görevlendirilerek kazı çalışmaları başlatılmıştır. Eskişehir Müze Müdürlüğü'nün işlerinin yoğunluğu nedeniyle kazı için, bu kez 1990 yılında Afyonkarahisar Müze Müdürlüğü görevlendirilmiştir. Bu görev gereği yapılan çalışma sonucuna göre, SLİ Müessese Müdürlüğü ile Afyonkarahisar Müze Müdürlüğü ikilisinin hazırladığı ve her iki Genel Müdürlükçe onaylanan 5 yıllık protokolle, 1991-1996 yılları arasında, SLİ kömür ocaklarında Afyonkarahisar Müze Müdürlüğüne kamp kurulmuş ve 6 yıl bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmayla, höyük üzerinde istenilen çalışma tamamlanamamış ve yeni protokole gerek duyularak devam edilmek istenmiş ise de, bir süre ara verildikten sonra, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde Arkeoloji Bölümünün açılmasıyla, çalışmayı onların sürdürmesi uygun görülmüş. 2006-2014 yılları arasında yaklaşık 8 yıl süren üniversite kazı çalışmasıyla da istenilen sonuca ulaşılamayınca, Kütahya Müze Müdürlüğü'ne görev verilerek devamı sağlanmıştır. Bu çalışma günümüzde de devam ettirilmektedir.

Bu arada SLİ Kömür İşletmesi özelleştirilmiş, Çelikler Holding tarafından işletilmeye başlanmıştır.

HÖYÜK ÇALIŞMALARI

Höyük denilen tepe, günümüzde kurumuş olan, kısmen güney-kuzey doğrultulu dere yatağının batı ke-

Kazıda ortaya çıkan duvarlar

Höyük içinde merdiven

narında, yaklaşık 5.000 yıl kadar önce ilk yerleşim başlatılmış, zamanla güneybatıya doğru yaklaşık 200 m. kadar genişlemiş ve yine zamanla üst üste yerleşilerek dere içinden itibaren yaklaşık 27 m.lik bir yüksekliye ulaşmıştır.

Eskişehir Müze Müdürlüğü'nün höyüğün üst düzlüğünde ve batı yamacında 1989 yılında yaptıkları çalışma ile Roma, Helen ve Frig dönemlerine ait kültür yapıları ortaya çıkarılmıştır. Bu yapılardan batı yamaçtaki yapının anıtsal nitelikli bir yapı olduğu ve iri yöresel taş bloklarından giriş cephesinin olduğunu belirlemişlerdir.

A FYONKARAHİSAR MÜZE MÜDÜRLÜĞÜ ÇALIŞMALARI

1990 yılında kısa süreli yapılan bir çalışma ile daha sonraki yıllarda neler yapılması gerektiği konusunda bir ön çalışma yapılmıştır. Daha önceki yılda yapılan çalışmayla ortaya çıkarılan kültür katmanları dışında, höyük içinde var olan kültür katmanlarının neler olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma sonucuna göre 5 yıllık bir protokol yapılmış, istenilen ödenekler karşılığında verilen ödeneklerle, 6 yıl çalışılmıştır. 1994 yılında ödenek olmaması nedeniyle kazı yapılamamış ise de, büro çalışmaları sürdürülmüştür. 1996 yılı sonunda da yeni bir protokol yapılamadığı için, gerek kazı çalışmalarına ve gerekse büro çalışmalarına tamamen ara verilmiştir. Çalışmamız, Müdürlüğümüzce yapılan teknik yardıma karşılık, SLİ Müessese Müdürlüğü'nün sağladığı gerek kamp yeri ve gerekse kazı için işçi alımı dahil her türlü giderlerin

varların yüksekçe korunmasının nedeni, aralarda dikey ahşap dikmelerin olmasıdır. Bu yapılardan birinde sunak olduğu sanılan bir köşe ile bitişik yapılarda tanrıça özelliğinde olan figürinler bulunmuştur.

Bu döneme ait yüzlerce kap kakak, dokuma ağırlıkları ve ağırşakları, kemik ve metal aletler ile bu dönemden başlayarak kullanılan plaka halindeki çatı kiremitleri ve omurgaları ile akroterleri bulunmuştur.

Anıtsal nitelikli yapıların varlığı daha belirgindir. Batıda kademeli iri blok taşlardan yapılmış ana girişli bir yapı ile buna bağlantılı olduğu düşünülen kuzeyde bir merdiven yapısı bulunmuştur. Merdivenin, zeminden itibaren höyüğü yaklaşık 2 metre yaparak yukarıya doğru yükselmekte olduğu ve her iki yanının bu yarmayı korumak amaçlı duvarlı olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Karanlık dönem ise, Demir devri başlangıcına ait yapılaşmanın tam belirlenemediği doğu yamaçta demir tozları ve curuflarının toplu olarak bulunduğu iki yerin, bir işyeri olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bulunan kap kakakların bu dönemin izleri olan ilkel yapım tekniğinde oldukları belirlenmiştir.

Hitit dönemi, doğu yamaç ile batı etekdeki çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır. Özellikle doğu yamaçta sandık duvar biçiminde yapılmış sur paçası Eski Hitit izlerini yansıtmakta, üst katmanındaki yapılarda da Hitit izleri olan tekli ve ikili ocaklar bulunmaktadır.

Bu döneme ait kap kakaklar ile dokuma ağırlıkları ve ağırşakları çoğunluktadır.

İlk Tunç dönemi, höyüğün asıl yoğun ve çok uzun süreli olarak yerleşiminin olduğu bir dönemi kapsadığı belirlenmiştir. Nerede ise höyük yükseltisinin alt yarısını kapsamaktadır. Yassı taşlardan örülmüş duvarlı ve ahşap giriş üst örtülü yapılardan oluştuğu belirlenen yapıların surla çevrelenmiş oldukları ortaya çıkarılmıştır.

Bu kazıların Afyonkarahisar Müze Müdürlüğüne de bir ödülü olmuştur: İlk kez çanak çömlek yapımında kalıp kullanıldığının ortaya çıkartılarak, kültür tarihine adının yazılması ödülüdür.

İlk Tunç Döneminde bir çömlek işliği, herşeyiyle birlikte ortaya çıkartılmış olması ve bu işlikte yapılan bir üretim tekniğinin ilk kez burada bulunarak dünyaya duyurulmasıdır.

Bu işlik, testi ve çanak üretimini kalıpla yapmaktadı. Taş ve pişmiş toprak kalıplar ele geçirilmiştir. Hatta kalıplarla birlikte çanak gövde parçaları bulunmuştur. Testiler iki parça halinde kalıpta kurutulduktan sonra çıkarılıp birleştiriliyor, sonra birleşim yerleri sıvanıyor ve tekrar kurutulup pişiriliyor olmalı. Çünkü kırık olarak ele geçen parçalar ve tüm olan gövdeler dikkatlice incelendiğinde birleşim yerlerinden sıvanmış oldukları anlaşılmaktadır.

Ayrıca çok sayıda dokuma ağırlıkları ile ağırşaklar, bronz ve kemik aletler ele geçirilmiştir.

Sonuç olarak; Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu oval görünümlü höyükde yaşanan tüm 5000 yıllık geçen zaman içinde insanlar, genellikle hayvancılıkla ve dokumacılıkla uğraşmışlar.

Hemen hemen her dönemde kuvvetli yangınlar geçirmiştir. Bu yangınlar sonucu yok edilen yaşamlar, ya ata ocağını terk etmemek, ya da yerleşime uygunluğundan dolayı yeniden yerleşilebiliyor.

Binlerce yıllık bu yerleşimin mezarlarından yalnızca Roma yerleşimine ait birkaç mezar dışında başkaca bir mezar rastlanılmamıştır.

Kaynakça: Müze Kurtarma Kazıları Raporları

Müze Müdürlüğü Arşivi

ANADOLU TARİHİNİN GİZLİ KALMIŞ BELDESİ

Çayırbağ

Dr.Muharrem BAYAR*

1.SİPSİN

Türklerde, İslamiyetten önce tek tanrı, Gök Tanrı vardı. İslamiyeti seçmemizde ve İslamiyet'in hızla yayılmasında tek tanrılığın rolü olmuştur. Oyun ve Baksı adı verilen din adamları yaktıkları kutsal ateş etrafında döne döne oynarlar. Bu oyuna SİPSİN denir. Bu törende hastaları da tedavi ederlerdi

Ata vatandan Ana vatana göçerken milli değerlerimizi, kültürümüzü de getirdik. Türkler, İskan oldukları yerlere isimlerini vererek yaşatmışlar. Sipsinde bu milli değerlerimizdendir. Zamanla milli değerlere ve kültürümüze yabancılar bu isimleri kasıtlı değiştirmişler. Hiç ilgisi olmayan isimler vermişlerdir.Bu hastalık 1930'da, 27 Mayıs 1960'da, 1980 ve daha sonralarında şuursuzca yapılmıştır.

Bir yere isim seçilirken çok iyi düşünmeli, yerin veya kişinin bölge ile uzak ve yakın ilgisi bilinmeli. Verilen ismin önemi ve özelliği olmalı. Kuman Türklerinin kurduğu Kumartaş'ı sildiler, Erenler yaptılar. Sipsin'i Çayırbağ yaptılar. Türkmen Boyu Dinar'ı kaldırıp Yaylıbağ yaptılar. İnaz Demirçevre oldu. Ünlü aşiret el-Barak'ı sildiler Elpirek yaptılar. Onu da beğenmediler Saraydüzü oldu. Daha niceleri silindi, gitti.

Afyonkarahisar ve ilçelerindeki yetkililer mahalle, Kasaba, köy ve mevki isimlerini yeniden değerlendirirlerse tarihimize, kültürümüze en büyük hizmeti yapmış olurlar. Eski isimlerin korunması zaruridir.

2.TARİH İÇİNDE AFYONKARAHİSAR

Afyonkarahisar kadim Anadolu tarihinin en zengin yörelerinden birisidir. Nereye baksanız tarih fişkırrı, size maziye anlatır. 10 bin yıllık geçmişini tarihi eserleri ile belgeler. Her devirde bölgeye hakim başkentler bu topraklarda yükselmiştir. Frikya Döneminde bölgenin

merkezi Synnada (Şuhut) şehridir. Roma döneminde merkez Apameia (Dinar) oldu. Bizans döneminde dünyanın 6.ncı büyük şehri olan Amorion (Emirdağ/Hisarköy) merkez olmuştur. Polybotum (Bolvadin), İpsos (Sipsin), Dokimeion (İşçehisar), Akroenos (Afyon), Aurakra (Sultandağı), Kidyessos (Sinanpaşa) gibi tarihin önemli şehirleri bu topraklarda doğmuştur.

3.İPSOS (SİPSİN) İLÇESİ: Sipsin'in belgelere dayalı olarak bilinen tarihi, kuruluş devri olan Neolitik dönemden (M.Ö.8.bin), Cumhuriyet Dönemine kadar olan 10 bin yıllık tarihi geçmişinin renkli, orijinal dönemleri belgelere dayalı olarak hazırlanmıştır. Belgelerin fotoğrafları, kitabelerin orijinal yazıları yazılmış, bu yazıların transkriptleri ve günümüz Türkçesine çevirileri bir arada verilmiştir.

İpsos merkezi Ephesos şehri Anadolu Eyaletinin önemli merkezlerinden birisidir. M.Ö.301 yılında İpsos (Sipsin) Ovasında Anadolu tarihinin en büyük savaşı olmuştur. İskender'in generalleri arasında olan bu savaşta 200 bin kişi ölmüştür. Cesetler günlerce meydanda kalmış,vahşi hayvanlara yem olmuş. İskender'in ünlü generallerinde Antigonos 80 yaşında bu savaşta öldürülmüştür. Bu savaş Anadolu'da Helenistik dönem ve kadim Roma dönemini başlatmıştır.

Muhteşem İpsos (Sipsin) Ovası Kütahya'nın Altuntaş'daki Caystron Nehrinin vadisine kadar uzanıyordu. Ünlü Tarihçi Prof. Dr. Thomas Drew Bear'ın tesbitine göre Bizans Döneminde İpsos (Sipsin) şehir olmuştur.¹

4.AŞİRETLERİN İSKANI: 1071 Malazgirt Zaferinden çok önce Kursuk ve Basık adlı iki Türk komutanı Erzurum'u geçip. Karasu-Fırat Havzasını aşarak Malatya'ya kadar gelmişlerdi. Buradan Çukurova'ya indiler. 1048'de Erzurum'u, 1057'de Malatya'yı, 1059'da Sivas'ı, 1064'de Kars'ı, 1067'de Kayseri'yi, 1068'de Konya'yı alıp, Akşehir, Bolvadin'i alıp Afyon Kalesi'ne dayandılar. Sinanpaşa Ovasına kadar geldiler. Türk akıncıları 1071 yılına kadar birkaç defa Akşehir'e kadar gelip, gittiler. 1071 Malazgirt Zaferinden sonra bu bölgeler Türklerin eline geçti. Eskişehir'in Sivrihisar İlçesine bağlı Gücek Köyü Camisi'nin minaresindeki H.570/M.1174 tarihi bu bölgenin XII. asrın başlarında kesin olarak Türk Yurdu olduğunu gösterir.

Ebu el-Fida'nın tespitlerine göre, XII. asırda Antalya'nın kuzey batısında Denizli'nin dağlarına, Menderes havlisinde 200.000 çadır halkı aşiretin yaşadığını söyler. Eskişehir civarında 100.000'den fazla Türkmen akını olmuştur. Aynı yüzyıl içinde yerleşik hayata geçmişlerdir.² Aynı devirde Suriye, el-Cezire, İran, Irak ve Azerbaycan'da kesif Türk kitleleri vardır. Bizans Tarihçisi Anna Comneus "Alexia" isimli eserinde Anadolu'da Aşiretlerin karınca sürüsü gibi kalabalık olduklarını belirtir.³ İbn-i Sait el Mağribi'nin tespitlerine göre Denizli ve Menderes Havzasında 200.000 çadır, Kastamonu ve Ankara yöresinde 30.000 çadır

¹ Afyonkarahisar Kütüğü c.1,s.195

² H. Doğru. a.g.e., s. 24.

³ Anna, Comnenus. „Alexica s. 248-249.

*Araştırmacı-Yazar

aşiret olduğunu yazar. Ayrıca Uludağ'dan Tarsus'a kadar uzanan hat üzerinde ve Batı Anadolu Dağlarında kalabalık çadır halkı bulunuyordu.⁴ Al-Umarî'nin tespitine göre 14. asırda Denizli bölgesinde 200.000 çadır, Kastamonu ucunda 100.000 çadır, Kütahya'da 30.000 çadır Aşiret yaşıyordu.⁵ Selçukluların çöküşü sırasında Türkmen boylarının akını daha da arttı. Moğolların önünden "sel gibi akan" Türkmen Boyları bilhassa Batı Anadolu'ya Bizans hudutlarına kadar geldiler. Devrin kaynaklarına göre 3 milyondan fazla Türk Malazgirt savaşını takiben on yıl içerisinde Anadolu'yu istila etmişler Marmara'ya kadar uzanmışlardır. Anadolu Selçukluları zamanında göç, daha da hızlanmış, yerleşim daha da çoğalmıştır. Anadolu'daki yerli halk hakimiyetleri altına girmiştir. Çünkü, Oğuzlar kültür, sosyal yaşam ve teşkilatçılık yönünden yerli halktan daha da üstündü.

Doğuda, Cengiz tehlikesinin belirmesi ve 1243 Köse dağ Meydan Muharebesi, Oğuzların Anadolu'ya göç dalgalarını hızlandırmıştır. Oğuz'un, her boyundan aşiretler gelmiş, yerleşmiştir. Karabağlı bir Türkmen Beyi olan Selahaddin Eyyübi'nin ataları güneye inmiş, Suriye'de Eyyübiler Devletini kurmuş, bu Oğuz devleti uzun yıllar hüküm sürmüştür, İslam, haclı tehlikesinden korumuş ve kurtarmıştır.

Bu göçler, yalnız Selçuklu dönemiyle kalmamış, Osmanlılar döneminde de XV. Yüzyıla kadar devam etmiştir.

Bölgenin kesin Türkleşmesi 12.asırda başlamış, 1116 yılında yapılan Bolvadin Muharebesi ve akabinde yapılan Bolvadin Antlaşması ile kesin olarak Türk Yurdu olmuştur. Önce Danişmentli Türkmenleri Afyon merkez ve köyleri, Şuhut ve köyleri, Sandıklı ve köyleri, Sinanpaşa ve köyelerine, Morca Ali Türkmenleri Emirdağ ve köyleri, Karkınlı Türkmenleri Bolvadin'e iskan olmuştur. Daha sonra sıra ile Karabağlı Türkmenleri, Muslucalı Türkmenleri ve Boynu Yoğunlu Türkmenleri iskan oldular. Fatih Sultan Mehmet H. 872/M.1476 ortadan kaldırıncaya Avşar Türkmenlerinden olan Karamanlıları dağıtmıştır. Sultandağı Dereçine Kasabasına, Çay Aktaş Mahallesi. Bolvadin Alaca Mahallesi, Afyonkarahisar Karaman ve Karamanoğlu Mahallelerine iskan oldular. Bu meyanda SİPSİN DANIŞMENTLİ TÜRKMENİDİR.

19. asırda önce Kara Keçili, sonra Sarı Keçili Yörükleri iskan oldular. Bunları takiben Kafkasya ve Balkanlar'daki göçmenler iskan olmuşlardır.

Anadolu'ya gelen Türkmen-Yörük ismi ile anılan Oğuz boylarının büyük bir kısmı Orta Asya'daki yaşantısını Anadolu'da da sürdürmüştür. Yazın yaylaya çıkmış, kışın ovaya inmiştir. Bu gezgin yaşam, bu konar-göçer hayat 1691 Genel Aşiret İskanına kadar devam etmiştir. Devlet, bu aşiretleri iskana zorladığı zaman yer yer isyanlar çıkmıştır. Güneyde Dadaloğlu, Kozanoğlu, İnaloğlu, Tekelioğlu bu tür isyanlardandır.

⁴ Z. V. Togan. Umumi Türk Tarihine Giriş . c: 1, s. 188.

⁵ H. İnalcık. Osmanlı Tarihine Toplu Bakış , (Osmanlı). C: 1, s. 38.

Şer'i Mahkeme kayıtlarında rastladığımız belgelere göre bu gezici aşiretler nüfusu 5-10 bine varan kalabalık bir kitle halinde ağırlıklarıyla bir taraftan bir tarafta her mevsim göç etmişlerdir.

Selçuklular zamanında Karahisar Devle vilayetini bir kadılık olarak görüyoruz.

Karahisar	Barçınlı (Bayat)	Bolvadin	çay	Çölabat
Karamık	Sandıklı	Sinanpaşa	Şuhut	Oynaş

Afyonkarahisar yöresi, Yıldırım Bâyezid tarafından Osmanlı idaresine katılmış ancak, Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar Germiyan hükümdarı II. Yakub Bey'in eline geçmiş ve nihayet 1428'de Yakub Bey'in vefatı üzerine, vasiyeti gereğince kesin olarak Osmanlı idaresine girmiştir. Afyonkarahisar bölgesi, Osmanlı idaresine geçtikten sonra bir sancak haline getirilerek Anadolu eyaletine bağlanmış ve "Karahisâr-ı Devle", "Karahisâr-ı Sahip" veya "Karahisar" sancağı isimleriyle anılmıştır. Sancak, Anadolu eyaletine bağlı olma niteliğini XVI. yüzyılda da sürdürmüştür. 1521-1522, 1523-1526, 1527, 1529-1530- ve 1550-1551* tarihli sancak tevcih defterlerinde ve bu yüzyılda tutulan bütün tahrir defterlerinde Karahisar veyahut diğer ismiyle Karahisâr-ı Sahip Sancağı hep Anadolu eyaleti sancakları arasında yer almıştır.

5.İDARİ YAPISI

Arkaik ve Antik Dönemde İpsos merkezi Ephesos şehri Anadolu Eyaletine bağlı idi. İslami dönemde Karahisar-ı Devle kadılığına bağlandı.

5.1. Osmanlı Döneminde ilk idari taksimat İstanbul'un fethinden 2 yıl sonra 1455 yılında yapılmıştır.⁶ Karahisar Kadılığı ikiye ayrılmış, merkez ve köylerinin bir kısmı Şehrabat isminde nahiye oldu Sipsin bu nahiyeye bağlandı. Diğer köylerden Kırhisar nahiyesi kuruldu. Sincanlı kazası ikiye bölündü Ulu Sincanlı, Kiçi Sincanlı isminde iki nahiye kuruldu merkeze bağlandı.

SIRA NO	KAZALAR	NAHİYELER
1.	Karahisar	Şehrabat-Kırhisar-Ulu Sincanlı-Kiçi Sincanlı
2.	Bolvadin	Çay
3.	Şuhut	-
4.	Barçınlı	Oynaş
5.	Sandıklı	Çölo-Elçi

5.2.XVI.Yüzyılda Karahisar-ı Sahip Sancağı Kütahya merkezli Anadolu Eyaletine bağlandı.

Bu yüzyılda yapılan sayımlarda Sipsin hep Şehrabat Nahiyesine bağlıdır.

SIRA NO	KÖYLER	1528 NÜFUS	1572 NÜFUS	1527 HASIL	1528 HASIL	1572 HASIL
1.	SİPSİN	31	96	4495	5353	5393

5.3. Karahisâr-ı Sahip Sancağı, 1839'da Hüdâvendigâr adı altında teşkil edilen eyaletin içinde sayıldı. Önceleri merkezden tayin edilen sancak beyleri tarafından idare edilmekte iken, bu tarihte kaymakamlık, 1867'de mutasarrıflık olarak idare teşkilatındaki yerini korudu".

⁶ MM.230,s.1-27

Karahisar-ı Sahip Sancağı iki Muhassalık isimli 2 sancağa ayrıldı.

Karahisar-ı Sahip Muhassalığı: Karahisar-Sandıklı-Sincanlı-Çal-Şeyhlü-Baklan

Bolvadin Muhassalığı (Sancağı): Bolvadin- Çay-Karamık- Şuhut-çölo- Nevah-i Barçın (Emirdağ)- Han Barçın-Ishaklı (Sultandağı)

XIX.yüzyılda Karahisar-ı Sahip Sancağında idari yapı defalarca değişti.

1.Barçın (Bayat) Kazası: İkiye ayrıldı. Han merkezli Han Barçın kazası ile Çoğu (Bolvadin Kemerkaya) merkezli Nevah-i Barçın kazası doğdu. Bu yeni kazaya bu günkü Emirdağ köyleri bağlıydı.

2.Şuhut - Ishaklı - Çay- Karamık - çölo- Han Barçın ve Nevah-i Barçın Bolvadin'e bağlıydı. Dinar - Başmakçı-Tazkırı Sandıklıya bağlandı.

Şerhiye sicil defterlerindeki bilgilere göre 1882-1891 yıllarında kaza ve nahiye dağılımı ise şöyle olmaktadır.

4 Mart 1898 (H. 10 Şevval 1315) tarihinde Hüdâvendigâr vilâyetine bağlı olan Karahisâr-ı Sahip sancağında yeni ve geniş bir idari yapılanmaya gidilmiştir. Bu değişimde kaza sayısı, Karahisâr, Sandıklı, Bolvadin ve Aziziye olmak üzere dörde inerken, söz konusu kazalara bağlı nahiye sayısında aşırı bir artış ortaya çıkmıştır. Yapılan idari taksimatta, Karahisâr kazasında 9, Sandıklı'da 11, Bolvadin'de 4 ve Aziziye'de 5 olmak üzere 29 nahiye oluşturulmuştur. Diğer taraftan bütün köylerin tespiti yapılarak hangi köylerin hangi nahiyelere bağlı olduğu da belirlenmiştir. Aynı zamanda yeni hallerine göre nahiye ve kazaların haritaları çıkarılmıştır. Bu düzenlemede Sincanlı bölgesi Karahisâr kazasına bağlı iki nahiye olarak dikkati çekmektedir. Bu nahiyeler Sincanlı-baş nahiyesi ve Güneği nahiyesidir. Söz konusu düzenlemede sancaktaki oluşan yeni kaza ve nahiye taksimatı ve köy sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Kazalar	Nahiyeler	Köy sayılan
Karahisar	Merkez Nahiye	33
	Çobanlar Nahiyesi	7
	Isce-Karahisar Nahiyesi	16
	Karaca-Ahmet-Sılla Nahiyesi	18
	Sincanlı-baş Nahiyesi	23
	Güneği Nahiyesi	8
	Şuhut Nahiyesi	28
	Oynağan Nahiyesi	10
	Ablak Nahiyesi	13
Sandıklı	Merkez Nahiye	37
	Hocalar Nahiyesi	22
	Çukurca Nahiyesi	7
	Kızıl-viran Nahiyesi	11
	Kınık Nahiyesi	16
	Geyikler diğer isini Dinar Nahiyesi	36
	Çivril Nahiyesi	27
	Şeyhlü Nahiyesi	22
	Kırgıllu (incirli) Nahiyesi	18
	Dazkırı Nahiyesi	23
	Çardak Nahiyesi	10
Bolvadin	Merkez Nahiye	10
	Ishaklı Nahiyesi	12
	Çay Nahiyesi	9
	Orta Nahiyesi	6
	Merkez Nahiye	20
	Bayat Nahiyesi	8
	Hanbarçın Nahiyesi	8
	Manahoz Nahiyesi	11
	Salihler Nahiyesi	15
	Toplam Köy Sayısı	481

6.NÜFUS. Osmanlı döneminde ilk nüfus sayımı H.1247/M.1831 tarihinde vergi ve asker alma amaçlı yapıldığı için yalnız erkekler sayılmıştır.

1287, 1288 ve 1289 (M. 1870, 1871 ve 1872) yılları Salnamelerine' Göre ⁶	1291 ve 1296 (M. 1874 ve 1879) yılları Salnamelerine Göre ⁷	1301 (M. 1884) yılı Salnamesine Göre
Karahisâr Kazası Sincanlı Nahivesi	Karahisâr Kazası Şabane Nahivesi	Karahisâr Kazası Şuhut Nahiyesi
Sandıklı Kazası	Sandıklı Kazası Şeyhlü Nahiyesi (ma'a Hün) Dânişmendlü Geyikler Nahiyesi (ma'a Dazkırı)	Sandıklı Kazası Şeyhlü Nahiyesi Geyikler Nahiyesi Dazkırı Nahiyesi
Şeyhlü Kazası (ma'a Hım) diğer ismi Çivril		
Geyikler Kazası (ma'a Taşkın ve Dânişmendlü)		
Çal Kazası	Çal Kazası Baklan Nahivesi	Çal Kazası Baklan Nahiyesi
Baklan Kazası		
Bolvadin Kazası (ma'a Karamık)	Bolvadin Kazası (ma'a Karamık) Ishaklı Nahiyesi (ma'a Çay) Şuhut Nahiyesi (ma'a Çöl-âbâd)	Bolvadin Kazası Ishaklı Nahiyesi
Ishaklı Kazası (ma'a Çay)		
Şuhut Kazası (ma'a Çöl-âbâd)		
Musluca Kazası	Aziziye Kazası Nahiye-i Hanbarçın ve aşâir Hanbarçın Nahiyesi	A/iiye Kazası
Nevâhi-i Hanbarçın Kazası (ve aşîret-i şâire)		Hanbarçın Nahiyesi
Hanbarçın Kazası		

SİPSİN KASABASINA AİT H.1247/M.1831 TARİHLİ ATİK NÜFUS KAYITLARI

SİPSİN KASABASINA AİT H.1247/M.1831 TARİHLİ ATİK NÜFUS KAYITLARI

SİPSİN KASABASINA AİT H.1247/M.1831 TARİHLİ ATİK NÜFUS KAYITLARI

SIRA NO	LAKABLARI	İSMİ VE ÖZELLİKLERİ	YAŞLARI	AİLENİN DİĞER FERTLERİ
1	İmam oğlu	Karye-i mezbur imamı orta boylu ak sakallı Abdullah Efendi bin Ahmet	55	1.oğlu 8 yaşında İbrahim 2.Emmizadesi 35 yaşında kara sakallı Musa bin Hasan 3.oğlu 5 yaşında Satılmış
2	Kaba oğlu	Karye-i mezbur muhtarı kır sakallı Kaba oğlu Mustafa bin Ahmet	60	1.oğlu 6 yaşında Hüseyin 2.diğer oğlu 5 yaşında Osman 3.Biraderi 35 yaşında kara sakallı İbrahim 4.Oğlu 10 yaşında Ömer 5.diğer oğlu 1 aylık Ali 6.diğer biraderi 32 yaşında kara sakallı Hasan 7.oğlu 10 yaşında Mahmut 8.diğer oğlu 5 yaşında Hüseyin 9. diğ er oğlu 4 yaşında İbrahim
3.	Kahya oğlu	orta boylu ak sakallı Abdi oğlu Ali	60	1.oğlu 30 yaşında kara sakallı Hasan 2.diğer oğlu 13 yaşında Mehmet 3.diğer oğlu 15 yaşında Abdi
4.	Pirancı oğlu	Uzun boylu ak sakallı Pirenci oğlu Mahmut	65	1.oğlu 10 yaşında Hüseyin
5	Kara Mustafa oğlu	Uzun boylu ak sakallı Kara Mustafa oğlu Hüseyin	65	1.oğlu 35 yaşında kara sakallı İbrahim 2.oğlu 10 yaşında Mustafa 3.diğer oğlu 5 yaşında Hüseyin 4.Merkumun diğ er oğlu 20 yaşında ter bıyıklı Ahmet
6.	Mustafa oğlu	uzun boylu kır sakallı Mustafa oğlu Mehmet	52	1.oğlu 15 yaşında Mustafa 2.diğer oğlu 10 yaşında Yusuf
7.	Hasan oğlu	uzun boylu kır sakallı Hasan oğlu Veli	50	1.oğlu 15 yaşında Hasan
8.	Kethüda oğlu	uzun boylu kara sakallı İbrahim Kethüda oğlu Mehmet	40	1.oğlu 13 yaşında İbrahim 2.diğer oğlu 3 yaşında Hüseyin 3.diğer oğlu 6 aylık Ali 3.diğer oğlu 6 aylık Ali
9.	Kara Veli oğlu	orta boylu ak sakallı Kara Veli oğlu Mustafa	75	1.oğlu 12 yaşında İbrahim
10.	Süleyman oğlu	orta boylu kara sakallı Süleyman oğlu Hasan	47	1.oğlu 1 aylık Ahmet 2.biraderi 30 yaşında Yusuf
11.	Kasım oğlu	orta boylu sarı sakallı Kasım oğlu Ali	22	1.oğlu 1 yaşında Ahmet 2.biraderi 20 yaşında şebb emrad Hasan 3.diğer biraderi 18 yaşında Yakup
12.	Kasım oğlu	orta boylu sarı sakallı Kasım oğlu Hüseyin	30	1.oğlu 5 yaşında Mehmet 2.diğer oğlu 2 aylık Abdi
13.	Şeblek oğlu	orta boylu kır sakallı Şeblek oğlu Kadir	50	1.biraderi 37 yaşında orta boylu kara sakallı Ali 2.diğer biraderi 30 yaşında kara köse sakallı İsmail
14.	imam oğlu	orta boylu ak sakallı İmam Ali	80	1.oğlu 40 yaşında kara sakallı Mehmet 2.oğlu 5 yaşında Ahmet 3.diğer oğlu 2 aylık Ali
15	Ayvaz oğlu	orta boylu kara sakallı Ayvaz oğlu Mustafa	45	1.oğlu 15 yaşında İbrahim 2. diğ er oğlu 10 yaşında Ahmet 3.diğer oğlu 3 yaşında Halil
16.	Ortakçı oğlu	orta boylu kır sakallı Ortakçı oğlu Hasan	40	1.oğlu 10 yaşında Ahmet 2.diğer oğlu 7 yaşında Hüseyin
17.	Ömer Kethüda oğlu	orta boylu kara sakallı Ömer Kethüda oğlu Osman	39	
18.	Ömer oğlu	orta boylu kara sakallı Ömer oğlu Mehmet	30	
19	Satılmış oğlu	orta boylu kara sakallı Satılmış oğlu Mehmet	38	1.oğlu 12 yaşında Süleyman 2.diğer oğlu 5 yaşında Satılmış 3.diğer oğlu 6 aylık Mustafa
20.	Salih oğlu	orta boylu şebb emrad Salih bin Abdi	20	
21.	Kara kulak oğlu	orta boylu kara sakallı Kara Kulak oğlu Süleyman	43	1.oğlu 7 yaşında İsmail
22.	Kahvec i oğlu	orta boylu kara sakallı Kahveci oğlu İbrahim	33	

23	Yakup oğlu	orta boylu köse sakallı Yakup oğlu Mehmet	30	
24	İmam oğlu	İmam oğlu Halil bin Hasan	12	1.biraderi 8 yaşında Mehmet 2.diğer biraderi 3 yaşında Osman
25	Kel Ali oğlu	orta boylu sarı sakallı Kel Ali oğlu Mehmet	40	1.oğlu 2 yaşında Mustafa 2.diğer oğlu 3 yaşında <u>Ali</u> 3.biraderi 13 yaşında Osman
26	Hızır oğulları	1.5 yaşında Hızır oğlu Osman 2.10 yaşında Hızır oğlu Hasan bin İsmail 3.13 yaşında Hızır oğlu Mehmet bin Mehmet		
10.	Süleyman oğlu	orta boylu kara sakallı Süleyman oğlu Hasan	47	1.oğlu 1 aylık Ahmet 2.biraderi 30 yaşında Yusuf
11.	Kasım oğlu	orta boylu sarı sakallı Kasım oğlu Ali	22	1.oğlu 1 yaşında Ahmet 2.biraderi 20 yaşında şebb emrad Hasan 3.diğer biraderi 18 yaşında Yakup
12.	Kasım oğlu	orta boylu sarı sakallı Kasım oğlu Hüseyin	30	1.oğlu 5 yaşında Mehmet 2.diğer oğlu 2 aylık Abdi
13.	Şeblek oğlu	orta boylu kır sakallı Şeblek oğlu Kadir	50	1.biraderi 37 yaşında orta boylu kara sakallı Ali 2.diğer biraderi 30 yaşında kara köse sakallı İsmail
14.	imam oğlu	orta boylu ak sakallı İmam Ali	80	1.oğlu 40 yaşında kara sakallı Mehmet 2.oğlu 5 yaşında Ahmet 3.diğer oğlu 2 aylık Ali
15	Ayvaz oğlu	orta boylu kara sakallı Ayvaz oğlu Mustafa	45	1.oğlu 15 yaşında İbrahim 2. diğ er oğlu 10 yaşında Ahmet 3.diğer oğlu 3 yaşında Halil
16.	Ortakçı oğlu	orta boylu kır sakallı Ortakçı oğlu Hasan	40	1.oğlu 10 yaşında Ahmet 2.diğer oğlu 7 yaşında Hüseyin
17.	Ömer Kethüda oğlu	orta boylu kara sakallı Ömer Kethüda oğlu Osman	39	
18.	Ömer oğlu	orta boylu kara sakallı Ömer oğlu Mehmet	30	
19	Satılmış oğlu	orta boylu kara sakallı Satılmış oğlu Mehmet	38	1.oğlu 12 yaşında Süleyman 2.diğer oğlu 5 yaşında Satılmış 3.diğer oğlu 6 aylık Mustafa
20.	Salih oğlu	orta boylu şebb emrad Salih bin Abdi	20	
21.	Kara kulak oğlu	orta boylu kara sakallı Kara Kulak oğlu Süleyman	43	1.oğlu 7 yaşında İsmail
22.	Kahveci oğlu	orta boylu kara sakallı Kahveci oğlu İbrahim	33	
23	Yakup oğlu	orta boylu köse sakallı Yakup oğlu Mehmet	30	
24	İmam oğlu	İmam oğlu Halil bin Hasan	12	1.biraderi 8 yaşında Mehmet 2.diğer biraderi 3 yaşında Osman
25	Kel Ali oğlu	orta boylu sarı sakallı Kel Ali oğlu Mehmet	40	1.oğlu 2 yaşında Mustafa 2.diğer oğlu 3 yaşında <u>Ali</u> 3.biraderi 13 yaşında Osman
26	Hızır oğulları	1.5 yaşında Hızır oğlu Osman 2.10 yaşında Hızır oğlu Hasan bin İsmail 3.13 yaşında Hızır oğlu Mehmet bin Mehmet		

SİPSİN KASABASINA AİT H.1247/M.1831 TARİHLİ ATİK NÜFUS KAYITLARI

Sipsin Köyünün H.1247/M.1831 tarihli atik nüfus kayıdır.Bu tarihte köy 31 hane olup,erkek nüfus 111, resmi olarak sayılmayan kadın nüfus ile birlikte toplam nüfus 400 civarındadır.

Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sürecinde Tasfiye Talepnameleri'ne Göre Afyonkarahisar'a Yerleştirilen Mübadiller

Öğr. Grv. Güliden YÜREKTÜRK*

Anadolu coğrafyası yüzyıllardır göç merkezi olma özelliğini korumuştur. Niteliğine ve niceliğine göre dönem dönem değişen göç dalgaları, yaşadığımız coğrafyanın değişmez kaderidir. Erken cumhuriyet döneminden günümüze kadar devam eden süreçte ise göçler, Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Göç; kişilerin mekândaki dağılımında meydana gelen değişiklikler olarak tanımlanabilir. (Tekeli,2011:18) Tarih bilimi açısından ise göç kavramı içinde insan topluluklarının deneyimleri ön plana çıkmaktadır. Daha geniş bir ifadeyle göç; kaynakların daha yeterli ve yaşam koşullarının daha iyi olduğu yerleri bulmak amacıyla insanların bir yerden başka bir yere geçici veya tamamen kalıcı olmak suretiyle yaptığı coğrafi yer değiştirme hareketidir. (Akkayan,1979:21) Göçler, en temel şekliyle nedenleri açısından serbest ve zorunlu göçler olarak; gerçekleşme şekli açısından ise iç ve dış göçler olarak değerlendirilebilir.

Anadolu için göç ve göçmenlik sorunu 18. yüzyıl sonlarında Kafkasya'dan gelen göçmen akımı ile yeni bir boyut kazanmış, 19. yüzyılda ise Anadolu yeniden göçlerin merkezi durumuna gelmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve ardından Balkan Savaşları ile ciddi sayıda göçmen Anadolu topraklarına doğru akın etmiştir. Bu dalga burada bitmeyecek Milli Mücadele sonrası Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile devam edecektir.

Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nden çok önce daha Balkan Savaşları devam ederken başlayan göç dalgası bir mübadele düşüncesini gündeme getirmiş, bu bağlamda İttihat ve Terakki Hükümeti ile Bulgaristan arasında İstanbul Antlaşması yapılarak mübadeleye karar verilmiştir. Türk-Bulgar Nüfus Mübadelesi sınırın her iki yanında 15 km mesafede oturanları kapsamış, bu antlaşmayla 48.570 Müslüman ile 46.764 Bulgar karşılıklı olarak yer değiştirmiştir. (Önder, 1991: 211)

Cumhuriyet tarihinin ilk sistemli göç hareketi ise Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemden sonraki tüm göç ve iskân faaliyetlerinde belirli bir nizam olduğu, göç ve iskân işlerinin kanunlar vasıtasıyla yürütüldüğü söylenebilir.

Yaklaşık 4 yıl devam eden Milli Mücadele'nin zaferle so-

nuçlanması ardından, modern Türkiye'nin temellerinin atılması tavizsiz ve sağlıklı koşullarda yapılan bir barış antlaşmasına bağlıydı. 20 Kasım 1922 de bu amaç doğrultusunda başlayan Lozan Barış Konferansı kesinlikle 24 Temmuz 1923'e kadar devam etti. Bağımsız Türk Devleti idealinin gerçekleştiği ve Misak-ı Milli'ye büyük ölçüde ulaşılan barış konferansının önemli bir parçası da Türk ve Yunan taraflarının karşılıklı isteğiyle gündeme taşınan nüfus mübadelesidir.

Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne ilişkin Sözleşme, İstanbul dışındaki Türkiye topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks Türk uyrukları ile Batı Trakya dışındaki Yunanistan topraklarında yerleşmiş Müslüman ve Yunan uyruklarının 1 Mayıs 1923'ten başlayarak zorunlu yer değiştirmesini içeriyordu. (Arı, 2009:1) (BCA, 272.00.12/40.40.3.) Bu kapsamda Türkiye'den 1.200.000 Ortodoks Yunanistan'a, 450-500.000 Müslüman da Yunanistan'dan Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Bu durum Yunan toplumu açısından "demografik şok", Anadolu Rumları açısından ise "derin bir psikolojik travma" idi. (Aktar,2005:69)

Bu dönemde aksaklıkları ortadan kaldırmak ve mağduriyetleri gidermek adına atılan ilk ciddi adım göç ve iskân işlerini yürütmek üzere 13 Ekim 1923 tarih ve 352 sayılı yasa ile Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmasıdır. Diğer taraftan henüz vekâlet kurulmadan 17 Temmuz 1923 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nin çıkarmış olduğu bir kararname ile göç ve iskânı öngörülen mübadillerin gelecekleri yer, sevk olunacakları bölgeler ve işleri gibi konular karara bağlanmış ve Anadolu 8 iskân bölgesine ayrılmış, sonrasında iskân bölgeleri 10'a çıkarılmıştır. (İskân Tarihçesi,1932:17) 11 Aralık 1924 tarihinde vekâlet kaldırılmış, yerine İskân Genel Müdürlüğü kurulmuş ve İşleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. (Düstur, Üçüncü Tertip, c. 6: 37-38)

* Öğretim Görevlisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanlığı, Afyonkarahisar, Türkiye, gsongun@aku.edu.tr

Ayrıca 20. yy başlarında ve erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin aldığı göçlerin tamamına yakını "soydaşlık" kaynaklı sosyal göçlerdir. Türk olanı korumaya altına alma, sahip çıkma ve bu bağlamda ulus devlet temelinde güçlü ve homojen bir devlet oluşturma kaygısı vardır. Ülkemizdeki iç göçlerde bile bu etkiyi görmek mümkündür.

1.MÜBADİLLERİN MAL KAYITLARI VE TASFİYE TALEPNAMELERİ

Mübadile sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemesi ve göç ettirilen Müslüman nüfusa yeni yurtlarında adil bir mal dağıtımı yapılabilmesi, bu mübadillerin bir an evvel üretime geçebilmesi açısından oldukça önemlidir. Mübadillerin taşınabilir mallarını diledikleri gibi yarılarında götürmelerine müsaade edilmiştir. Ancak taşınmazlar hususunda bir takım evrakların düzenlenmesi gerekmiştir. Dört nüsha olarak düzenlenen bu evraklar, mübadilin yanında Türkiye'ye getirmesi gereken en önemli belgelerdir. (Çelebi, 2006:37) Çünkü yerleşeceği yerde ev, arazi, dükkan, bahçe, tarla, vb. dağıtımlar bu evraklara göre yapılacaktır.

Mübadillere ait Tasfiye Talepnameleri adı verilen bu belgeler, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı tarafından tasnif edilerek, "Muhtelit Mübadile Komisyonu Tasfiye Talepnameleri Katalogu" adı altında 21 cilt olarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. (Çelebi,2006:37) Toplam 145088 belgenin tasniflendiği tasfiye talepnameleri kataloğuna göre; ilk sayfada mübadilin adı, kimlik bilgileri, Yunanistan'da yerleşik bulunduğu yer ve Türkiye'de yerleşeceği yer ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Diğer sayfalarda mübadilin emlak, arazi ve tüm mal varlığına ilişkin ayrıntılı bilgiler verilmiş ve kurulan Karma Komisyon tarafından taşınmaz mallar kıymetlendirilmiştir.

Diğer taraftan mübadile sözleşmesinin ikinci maddesine göre; mübadile edilecek toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, sözleşmenin 1'nci maddesinde öngörülen mübadelenin kapsamına girmiş sayılacaklar yani mübadil olacaklardır. (Çelebi, 2006:37) Bu ayrıntı Afyonkarahisar a ait talepnamelerde karşımıza çıkmaktadır.

Gelen mübadillere mal dağıtımı yapılabilmesi, her şeyden önce onların Yunanistan'da bulunan mallarını doğru bir şekilde kaydettirmelerine ve bununla ilgili belgeyi beraberlerinde getirmelerine bağlıydı. Ancak baskılardan dolayı bir kısım mübadilin mal kayıtlarına dair her hangi bir belge getirememiş olması, tasfiye

talepnamelerinin mübadillerce eksik ve yanlış doldurulması, bazı mübadillerin daha fazla mal edinebilmek için yanlış beyanlarda bulunması gibi nedenlerden dolayı, adil bir dağıtım yapıp yapılamadığı tartışmalıdır.

2.AFYONKARAHİSAR'DA NÜFUS MÜBADELESİ

Afyonkarahisar, gayrimüslim nüfus açısından Ege'nin genel özelliklerini taşıyan bir şehir değildir. Gayrimüslim nüfus diğer Ege kentleri ile karşılaştırıldığında farklılıklar göstermektedir. 19.yüzyılda bölgede Rum nüfus yok denecek kadar azdır. 1911 yılı itibarıyla Afyonkarahisar genelinde 313.699 Müslüman, 8.415 Ermeni, 714 Rum, 7 Yahudi yaşamaktadır. (McCarthy, 1995: 102) 1914 yılı sayımına göre ise Afyonkarahisar'da 632 Rum nüfus olduğu görülmektedir. (Sakin, 2008: 276)

Nüfus Mübadelesi sürecinde dördüncü yerleşim alanı içinde İzmir, Aydın, Manisa ve Afyon yer almış bu havzada 64.000 kişinin yerleştirilmesi tasarlanmıştır. Elbette tasarlanan ve uygulanabilen iskân aynı olmamıştır. 1926 yılı itibarıyla Afyon ve çevresinde mübadil, gayrimübadil ve mültecilerin, merkezde 2.010, Bolvadin'de 30 ve Sandıklı'da 2 kişi olmak üzere toplam 2.042 kişi olduğu görülmektedir. (Erdal, 2006: 238-239) Bu sayıya mübadile dışındaki göçler de dâhil edilmiştir. Başka bir kayda göre 1924-1933 yılları arasında Afyon'a 109 hanede 358 kişinin iskân edildiği belirtilmektedir. (Geray, 1962: Ek Tablo:5)

Elimizdeki tasfiye talepnamesi kayıtlarına göre ise 102 adet talepname kaydı yani 102 hane kaydı bulunmaktadır.(BCA, 130.16.13.02) Bu kayıtların 68 tanesi Balkan Savaşları sonrası iskân edilen göçmenleri kapsamaktadır. Bahsedildiği üzere tasfiye talepnameleri yaşanan aksaklıklardan ötürü kesin sayıyı veremeyebilir. Diğer verilerdeki farklılıklar da iskân için sevk edilen mübadil sayısı ile iskânı gerçekleşen mübadil sayısının aynı olmadığını, mübadillerin bir kısmının iskân bölgesini terk ettiğini göstermektedir. Ayrıca göç eden nüfusun tamamı için tasfiye talepnamesi düzenlenmemiş olduğu da unutulmamalıdır.

2.1. Tasfiye Talepnamelerine Göre Mübadillerin Geldiği Bölgeler

Tasfiye Talepnameleri'ne göre Afyonkarahisar'a iskân edilen mübadiller çeşitli vilayetlerden göç etmişlerdir. Bölgede Selanik'ten 90, Girit'ten 5, Manastır'dan 3, Yanya'dan 3 ve Midilli'den 1 hane olmak üzere 102 hane kaydı görülmektedir. Selanik Vilayeti'nden göç edenlerin oranı diğer bölgelere göre oldukça yüksektir.

Selanik vilayeti içinde liva ve kaza dağılımlarına baktığımızda da Drama Livası kayıtlarının ağırlıkta olduğunu söyleyebiliriz. 71 hane kaydının Selanik Vilayeti Drama Livası'na, 11 kaydın Siroz Livası'na ait olduğu ancak Siroz'un 3 kayıta "Liva" statüsünde 8 kayıta ise "Kaza" statüsünde değerlendirilmiş olduğu görülmektedir. Selanik'e ait diğer kayıtların 5'inde Kılış Kazası kaydına rastlanırken 3'ünde kaza ismi boş bırakılmıştır. Ayrıca Girit Vilayeti'ne ait 5, Manastır Vilayeti'ne ait 3, Yanya Vilayeti'ne ait 3 ve Midilli Adası'na ait 1 tasfiye talepnamesi kaydına rastlanmıştır.

Görüldüğü üzere kayıtlarda vilayeti belirtilip, kazası belirtilmeyenlerin oranı yüksektir. Bu durum mübadillerin kayıtları yapılırken vilayeti belirtip kazayı belirtmediğini ya da kaydı yapan kişilerin kaza ismi konusunda hassasiyet göstermediğini ortaya koymaktadır. (Kaya-Deveci, 2014: 179)

Bu noktada Afyonkarahisar'a ait tasfiye taleplerinde en fazla adı geçen yerleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki idari taksimat içinde değerlendirilmesi belgelerdeki dağılımın doğru anlaşılması açısından önemlidir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli toprakları 1864'ten sonra 6 idari birime bölünmüştür. Bu vilayetler; Edirne, Selanik, Manastır, Yanya, İşkodra ve Kosova'dır. 1864 Vilayet nizamnamesine göre Selanik vilayeti, Selanik, Tırhala, Siroz ve Drama sancaklarından oluşmaktaydı. 19.yüzyılın ikinci yarısında yapılan yeni bir düzenleme ile Drama; Kavala, Praviştı ve Sarışaban kazalarından oluşan bir sancak haline geldi. (Arslan, 2010: 61) Drama Sancağı nüfus bakımından vilayetin en homojen bölgesidir. Hristiyanların sayısı Müslümanlara oranla oldukça azdır. Salmelerinde sancak ve sancağa bağlı kaza ismi olarak geçen Drama, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgelerde Liva olarak geçmektedir.

Tablo1. Mübadillerin Geldiği Bölgeler

VİLAYET	LİVA	KAZA	HANE
Selanik	Drama	-	70
Selanik	Drama	Kavala	1
Selanik	-	Siroz	8
Selanik	Siroz	-	3
Selanik	-	Kılbaş	5
Selanik	-	-	3
Manastır	Kozana	Kayalar	1
Manastır	Kozana	Naslıç	1
Manastır	Florina	-	1
Girit	Laşid	Yerepetra	1
Girit	Laşid	Viyana	1
Girit	Laşid	İstiye	1
Girit	Kandiye	-	2
Yanya	Preveze	-	2
Yanya	-	-	1
	Midilli	Aziziye	1
Toplam			102

Mübadillerin İskân Edildiği Bölgeler

Mübadilesi sürecini daha sakin geçirmiş olan Afyonkarahisar için en fazla göç kaydının olduğu bölge Sandıklı İlçesi, Reşadiye Köyü'dür. I. Balkan Savaşı sırasında Anadolu topraklarına göç etmek zorunda kalan Dramalı Müslüman Pomakların önemli bir kısmı bu coğrafyada iskan edilmişlerdir. Reşadiye Köyü, adını Sultan V.Mehmed Reşad'tan almış bir göçmen yerleşim birimidir. Köy, Afyonkarahisar iline 73 km., Sandıklı ilçesine 12 km. uzaklıktadır. Reşadiye Köyü'nün güneydoğu tarafı resmi olmasa da köylüler tarafından

"Yukarı Mahalle (Gorna Mahalo)" diye tabir edilir. Mahallenin (bir-iki aile hariç) neredeyse tamamı Selanik Vilayeti Drama Livası Çiç Nahiyesi'nden göç etmiştir. (Öngül, 2016: 86)

Afyonkarahisar'a yerleştirilen Drama mübadillerine ait kayıtlarda en fazla dikkat çeken iskân birimi 60 kayıtla Drama'nın Hamidiye-i Sani Mahallesi'dir. Bundan başka Fehmiye Köyü 7 adet kayıtla ve Hamidiye-i Evvel Köyü 1 kayıtla taleplerinde yer almaktadır. Tamamı 18 Eylül 1924 tarihinde kayıt altına alınmış bu 68 evrak 1912 yılından sonra göç eden Rumeli muhacirlerinden ibarettir.

Yukarıda bahsedildiği üzere bu kimseler nüfus mübadelesi kapsamına alınmış ve geriye dönük tasfiye talepleri hazırlanmıştır. Bu şekilde geldikleri yerde bıraktıkları taşınmazlarını gecikmeli de olsa telafi etmeleri sağlanmıştır. Bu taleplerin sonuna aynı tarihli bir vekaletname eklenmiş, vekalet verilen kişiye geride bırakılan malların kıymetlendirilmesi hususunda yetki verilmiştir. Yunan makamları bu evrakları Ocak 1925 te kabul ederek işlemlere başlamışlardır. (Öngül, 2016: 96)

Elimizdeki Tasfiye Talepleri kayıtlarından 69 hanenin Reşadiye'ye yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Ancak Drama Livası Balaban Köyü'nden göç edip Reşadiye Köyü'ne yerleştirilen bir hanenin tasfiye talepleri kaydı 1927 yılı sonlarına aittir. Balkan Savaşı göçmenlerinin kayıtlarının 1924 yılına ait olduğunu ve Yunan makamlarınca 1925 yılı Ocak ayında onaylandığını gözönüne alırsak bu hane köye diğer 1912-1913 göçmenlerinden sonra yerleştirilmiştir. Bu nedenle Balkan Savaşları sırasında köye yerleşen hane sayısını 68 olarak değerlendiriyoruz.

Veysel Öngül'ün köye ait nüfus esas defterlerinde yaptığı çalışma sonucu Reşadiye Köyü'ne Drama'dan gelen göçmenlerin sayısı 89 hanede 195 erkek ve 208 kadın olmak üzere toplam 403 kişi olarak belirlenmiştir. Bu durumda 21 hanenin tasfiye talepleri oluşturmadığı söylenebilir.

Bundan başka Nüfus Mübadelesi kapsamında 1923 sonrasında 21 hanenin Afyonkarahisar merkezde, 4 hanenin Şuhut'ta, 3 hanenin Dinar'da, 2 hanenin Çivril'de, 2 hanenin yine Sandıklı'da, 1hanenin Sincanlı ve 1 hanenin de İscehisar'da iskân edildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Mübadillerin Yerleştirildiği Bölgeler

Nahiye/Köy	Hane Sayısı
Sandıklı/Reşadiye	69
AfyonKarahisar	21
Şuhut	4
Dinar	3
Çivril	2
Sandıklı	1
Sincanlı	1
İscehisar	1
Toplam	102

2.3. Talepnamelere Göre Mübadillerin Mesleki Dağılımı

Afyonkarahisar'a ait Tasfiye Talepnameleri'nden kentte iskân edilen kişilerin mesleklerine ulaşmak da mümkündür. Çoğunluğunu rençber yani toprağa bağlı çiftçilerin oluşturduğu kayıtlarda ayrıca çok çeşitli meslek gruplarına da rastlanmıştır. Marangoz, kâtip, mahkeme katibi, bakkal, memur, telgrafçı, telgraf çavuşu, gardiyan, fırıncı, muallim ve doktor kayıtlarda adı geçen mesleklerdir. Ayrıca 16 kayıta meslek belirtilmemiştir. Hizmet sektöründe faaliyet gösterenlerin ve devlet görevlilerinin iskân bölgelerine ihtiyaç doğrultusunda yerleştirildikleri düşünülmektedir.

Tablo 3. Meslek Grupları

Meslek grubu	Hane sayısı
Rençber	73
Marangoz	2
Katip	2
Mahkeme Katibi	1
Bakkal	1
Memur	1
Telgrafçı	1
Telgraf Çavuşu	1
Gardiyan	1
Fırıncı	1
Muallim	1
Doktor	1
Belirtilmeyen	16
Toplam	102

SONUÇ

Konumuz dâhilinde ele aldığımız Afyonkarahisar'a ait 102 adet tasfiye talepnamesi incelenmiştir. Elbette Afyonkarahisar'a yerleştirilen mübadil sayısını sadece tasfiye talepnamesi kayıtları ile açıklamak mümkün değildir. Zira her mübadilin tasfiye talepnamesi kaydı olmayabileceği gibi, bazı belgelerde de mübadilin yerleştirildiği yer bilgisinin bulunmadığı görülmüştür. Ayrıca Afyonkarahisar'a yerleştirilen mübadillerin bir bölümü de burada kalmayarak bir çeşit iç göçe neden olmuşlardır. Kayıtlarda adı geçen hanelerin önemli bir kısmının da 1912 yılında Balkan Savaşları sırasında göç edenler olduğu anlaşılmaktadır.

Elimizdeki belgeler ışığında Afyonkarahisar'a yerleştirilen mübadillerle ilgili çeşitli bilgi ve verileri değerlendirdiğimiz çalışmada mükerrer talepnameye rastlanmamıştır. 102 talepnamedeki 3 kayıta iki kardeşin adı geçmekte ve talepname sahibi toplam kişi sayısı 105 olarak değerlendirilmektedir. Elbette toplam nüfus talepname sayısının 4 ya da 5 katı kadar olmalıdır. Ayrıca 15 talepname sahibinin kadın olduğu anlaşılmıştır.

Tasfiye Talepnameleri tarih araştırmacıları için olduğu kadar, mübadil torunları için de şahsi bilgileri öğrenebilmeleri açısından çok önemli kaynaklardır. Temelde mübadilin geldiği ve iskân edildiği coğrafya hakkında bilgi vermekte, içeriğinde ise mübadile ait tüm mal varlığını ayrıntılı bir şekilde belirtmektedir. Diğer arşiv kaynakları ile karşılaştırmalı çalışmalar yapılabildiği takdirde süreci ortaya koyması açısından son derece önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BCA,Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 130.16.13.02.

BCA, 272.00.12/40.40.3.

Resmi Yayınlar

Düster, Üçüncü Tertip, c.6.

İskân Tarihçesi. (1932). İstanbul: Hamit Matbaası Yay.

Araştırma Eserler

Akkayan, T. (1979). Göç ve Değişme, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.

Aktar, A. (2005). "Türk-Yunan Mübadelesinin İlk Yılı-Eylül 1922-Eylül 1923", (Ed.) Müfide Pekin, Yeniden Kurulan Yaşamlar, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

Arı, K. (2009). Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Arslan, İ. (2010). Selanik'in Gölgesinde Bir Sancak: Drama(1864-1913), İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.

Çelebi, E. (2006). "Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları

rı ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri", ÇTTAD, V (12), 35-45.

Erdal, İ. (2006). Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925), İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay.

Geray, C. (1962). Türkiye'den Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı(1923-1961), Ankara: Ajans- Türk Matbaası.

Kaya, M. ve Deveci, A. (2014). "Tasfiye Talepnamelerine Göre Ankara Vilayeti'nde Mübadillerin Yerleştirilmesi ", ÇTTAD, XIV (29), 175-188.

McCarthy, J. (1995). Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus, (Osmanlı Anadolu'sunun Son Dönemi), Çev. İhsan Gürsoy, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Önder, S. (1991). "Meclis-i Vükela Mazbatalarında Türk-Bulgar Mübadelesi" Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, III (1), 207-225.

Öngül, V. (2016). Balkan Savaşları Sonrasında Rumeli'den Anadolu'ya Göçler (Sandıklı-Reşadiye Örneği), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Sakin, O. (2008). Osmanlı'da Etnik Yapı, İstanbul: Ekim Yay.

Tekeli, İ. (2011). Göç ve Ötesi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

GEDİK AHMED PAŞA KÜLLİYESİ

Düzenleme: İhsan AKAR

Müellif: M. BAHA TANMAN

Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devirleri ricâlerinden Vezîriâzam Gedik Ahmed Paşa (ö. 1482) tarafından yaptırılmış olup cami, medrese, sıbyan mektebi ve hamamdan meydana gelir. Kesin inşa tarihi tesbit edilememekte, Gedik Ahmed Paşa'nın Anadolu beylerbeyiliği sırasında ve 1470 yılı civarında yapıldığı sanılmaktadır. Caminin taçkapısı üzerinde bulunan kitâbe 1210 (1795-96) tarihli tamirata aittir. Cami 1940'ta Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yeniden yapılrıcasına tekrar tamir ettirilmiş, bu arada medrese ile hamam da elden geçirilmiştir. Aynı yıllarda külliye'nin çevresindeki birtakım binaların yıktırılarak etrafının açıldığı, ancak bu faaliyet sırasında sıbyan mektebinin ortadan kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde cami ile hamam aslı vazifelerini sürdürmekte, medrese ise müze olarak kullanılmaktadır. Bugünkü şehrin merkezinde yer alan külliye'de gelişigüzel bir yerleşim gözlenir. Yapı topluluğunun en önemli unsuru ve çekirdeği olan cami güneybatısındaki medreseye göre çukurda kalmakta, ayrıca kuzeydoğusundaki hamam tarafından da kısmen perdelenmektedir.

29,20 × 35,40 m. boyutlarında bir alanı kaplayan cami beş kubbeli bir son cemaat yeri, kible eksenine yerleştirilmiş kare planlı ve kubbeli iki birimle bunlardan güneydekine açılan iki eyvanın meydana getirdiği "T" planlı bir harim ve harimin köşelerine bitişik dört tabhâne mekânından meydana gelmektedir. Tabhâne hücrelerinin arasına, dışa açılan birer kubbeli eyvan yerleştirilmiştir. 5,30 × 5,30 m. boyutlarındaki tabhâne birimleri kubbeli olarak tasarlanmış, kubbelere geçiş prizmatik üçgenler kuşağı ile sağlanmıştır. Bunların basık kemerli kapılarla açıldıkları, aralarında yer alan ve biraz daha büyük olan (5,55 × 5,55 m.) eyvanlar da pandantifli kubbelere örtülüdür. Tabhânelerin güney duvarlarında bulunan ve XIX. yüzyılda tâdil edilerek aslı şekillerini kaybetmiş olan ocaklar, kesme küfeki taşından örülmüş altıgen kesitli ve piramit külâhlı bacalara sahiptir. Bu planı ile cami, ilk uygulamalarına Orhan Gazi devrinde ve Bursa yöresinde rastlanan tabhâneli cami tipinin Fâtih Sultan Mehmed devrine ait ilginç bir örneğini teşkil eder. XV. yüzyılın ortalarından itibaren gittikçe eski önemlerini kaybetmeye başlayan ve tasarımlarında birtakım değişiklikler meydana gelen bu tür camilerin diğer örneklerinde olduğu gibi burada da mihrap eksenindeki birimleri ayıran set kaldırılmak ve üzerlerini örten kubbelere bunların sınırındaki kemer yükseltmek sure-

▲ Cami görünüm

tiyle yekpâre ve ferah bir ibadet mekânı elde edilmiştir. Ayrıca kible yönündeki kubbeli birim iki yana doğru eyvanlarla genişletilmiş ve eyvanların köşeleri de pahlanarak yalnız bu camiye mahsus değişik bir uygulama ile mekânın ferahlığı önemli ölçüde artırılmıştır.

Çok itinalı bir kesme taş işçiliğinin gözlendiği, 1940 onarımında tamamen yenilenmiş olan duvarlarda yörenin sarımtırak küfeki taşı, üst yapı hariç diğer mimari unsurlarda beyaz ve gri Afyon mermeri kullanılmıştır. Üst yapıyı teşkil eden kubbelere tuğla ile örülerek içeriden sıva, dışarıdan kurşunla kaplanmıştır.

Son cemaat yeri revakı eşit büyüklükte, kare planlı ve kubbeli beş birimden oluşur; bunlardan yanlardakilerin zeminleri orta biriminkine göre daha yüksektir. Sekizgen kasnaklar üzerinde yükselen kubbelere geçiş pandantiflerle sağlanmış, üst yapının ağırlığı harimin kuzey duvarına ve daire kesitli sütunlara basan ahşap gergili sivri kemerlere bindirilmiştir. Alt ve üst uçlarında pirinç bilezikler bulunan sütunlar daire tabanlı ve armudî profilli kaidelere oturmaktadır. Mukarnaslı sütun başlıkları sarkıtlarla zenginleştirilmiştir. Revak kubbelерinden ortadaki diğerlerinden daha yüksek tutulmak suretiyle giriş cephesinde taçkapı-mihrap ekseni vurgulanmıştır.

▲ Cami ve Hamam

Taĉkapının sağında ve solunda, dikdörtgen açıklıklı iki-şer pencere ile bunların arasında yaşmakları mukarnaslı birer mihrâbiye vardır. Pencerelelerin silmelerden oluşan çerçeveleriyle sivri hafifletme kemerleri arasında kalan köşelere kabartma rozetler konulmuştur. Bu pencerelelerin üzerinde birer, taĉkapının üzerinde ise iki tane sivri kemerli ve alçı revzenli tepe penceresi bulunmaktadır.

Taĉkapının dikdörtgen cephesi ortadaki revak biriminin genişliğince uzanmakta ve revak kemerlerinin kilitle taşı hizasına kadar yükselmektedir. Almaşık beyaz ve gri kesme mermer sıraları ile örölmüş olan cephe, silme gruplarından meydana gelen iki çerçeve ile yanlardan ve üstten kuşatılmıştır. Çerçevelerin ortasında yer alan taĉkapı nişı basık kemerli harim kapısını barındırmakta ve mukarnaslı bir yaşmakla son bulmaktadır; yaşmakta ki mukarnasların arasında uçları püsküllü sarkıtlar göze çarpar. Geçmeli teknikle örölmüş basık kemerle yaşmak arasında, istifli sölüsle yazılmış 1210 tarihli manzum onarım kitâbesi yer almaktadır. Nişin köşeleri kitâbenin alt hizasına kadar pahlanmış, pahlı yüzeylere çubuklu sütunçeler konulmuştur; sütunçelerin alt ve üstlerinde birer kum saatıyla mukarnaslı minyatür başlıklar göze çarpar. Üstteki kum saatıyla başlığın yanlarında kalan pahlı yüzeyler kabartma rûmillerle bezelidir. Ayrıca nişin

yan yüzlerinde mukarnaslı yaşmaklara sahip yarım sekizgen planlı birer küçük niş bulunmaktadır.

Taĉkapının harime bakan cephesi de mukarnaslı bir yaşmakla süslenmiştir. Üzerindeki pencerelelerin arasında bulunan kalem işi yuvarlak madalyonda, siyah zemin üzerine zerendüd tekniğinde yaldızla sölüs hatlı “yâ Hazret-i Bilâl-i Habeşî” ibaresi yazılmıştır. Bu yazı kompozisyonu, taĉkapının iç yüzünde 1940 onarımında kaldırılmış olması muhtemel ahşap bir fevkanî müezzin mahfilinin bulunduğunu göstermektedir. Kapının yanlarındaki zeminleri seki ile yükseltilmiş ve basit ahşap korkuluklarla çevrelenmiş maksûrelerin de aynı onarımda yenilendikleri anlaşılmaktadır. Doğu ve batı duvarlarında beşer adet dikdörtgen pencere bulunmakta, bunlardan daha küçük boyutlu olan uçlardakiler tabhâne birimlerine, ortadakiler ise eyvanlara açılmaktadır. Girişten itibaren birinci ve ikinci pencerelelerin arasında aynı boyutlarda, yaşmakları mukarnaslı birer niş yer alır. Kible ekseninde uzanan kare planlı birimler oniki-gen kasnaklar üzerinde yükselen ve pandantiflerle geçilen iki kubbeyle örtölüdür. Kasnaklara on ikişer adet yuvarlak kemerli ve alçı revzenli pencere, duvarların üst kesimlerine de bu kısımlarda ikişer, eyvanlarda birer tane sivri kemerli tepe penceresi yerleştirilmiştir. Güney

▲ Şadırvan

duvarının ortasında mihrap, bunun yanlarında birer dikdörtgen pencere, eyvanların içinde de birer adet dolap nişi bulunmaktadır. Bu duvardaki beş adet tepe penceresi iki sıra halinde ve şaşırtmalı olarak düzenlenmiştir. Alt sırada yer alan üç pencereden ortadaki mihrabın, yanlardakiler dikdörtgen pencerelerin üstüne isabet etmekte, ikinci sıradaki iki pencere ise alttakilerin arasına yerleştirilmiş bulunmaktadır.

Taçkapı gibi mihrap da beyaz ve gri kesme mermer sıralarından meydana getirilmiştir. İç içe iki dikdörtgen çerçevenin kuşattığı yarım sekizgen planlı mihrap nişi mukarnaslı bir yaşmakla donatılmış, köşeleri de kum saatleri ve mukarnaslı minyatür başlıkları olan sütunçelerle yumuşatılmıştır. Hemen bütünüyle beyaz mermerden yapılan minber yalın tasarımı ile dikkat çeker. Sivri kemerli kapısını yanlardan kuşatan sövelerin dış köşeleri pahlanmış, buralara burmalı sütunçeler, alt ve üstle-

▲ Cami yandan görünüm

rine de birer kum saatiyle mukarnaslı minyatür başlıklar yerleştirilmiştir. Kapının üstüne konulan dikdörtgen bir mermer levha üzerine kabartma olarak sülüs hatla kelime-i tevhid yazılmıştır. Üçgen yan yüzeyler geçmeli yıldız motifleriyle bezelidir. Köşkün köşelerinde yükselen gri mermerden yontulmuş kare kesitli sütunlarla len-

▲ İNGİLİZ ASKERLERİ İMARET'TE-1920

toların taşıdığı prizmatik külâh bir Selçuklu kümbetinin külâhını andırmaktadır.

Cami hariminde görülen kalem işi süslemelerin bir kısmı orijinal olup Fâtih Sultan Mehmed devrinden günümüze ulaşabilmiş nâdir örneklerdendir. Bunların arasında, özellikle iki kubbenin arasındaki kemer üzerinde yer alan örgülü geçmelerle birbirine eklenmiş rûmîler ve iki kartuşun içine yerleştirilmiş son derecede girift hat kompozisyonları dikkat çeker. Harimin güneydoğu ve güneybatı köşelerindeki eyvanlarda Bursa kemerlerinin karnında görülen rûmîli bezemeler, harimin yan duvarlarında bulunan içleri rûmî dolgulu yuvarlak madalyonlar ve taçkapının iç yüzünde mukarnaslı nişi kuşatan rûmîli bezemeler de aslen Fâtih devrine ait olmakla birlikte 1940 onarımında yenilenmiştir. Klasik üslûba uygun diğer süslemeler ise bu onarım sırasında yapılmış ve yazılar ünlü hattat Tuğrakeş İsmâil Hakkı Altunbezer tarafından yazılmıştır. 1940'ta tamirat gören kapı ve pencere kanatları da rûmîli menteşeleri ve kabaralı tokmakları ile birlikte Fâtih devrinden kalmadır; künde-kârî tekniğiyle meydana getirilen geometrik kompozisyonlar, on köşeli yıldızlar, rûmîler ve şakayıklarla bezelidir.

Caminin en dikkat çekici mimari unsurlarının başında gelen, gövdesi burmalı minarenin kare tabanlı kürsüsü harimin kuzeydoğu köşesindeki tabhâneye bitişiktir. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olan sivri kemerli kapısı kuzeye açılır. Küp biçimindeki pabuç kısmının köşeleri mukarnaslı üçgenlerle pahlanarak ka-

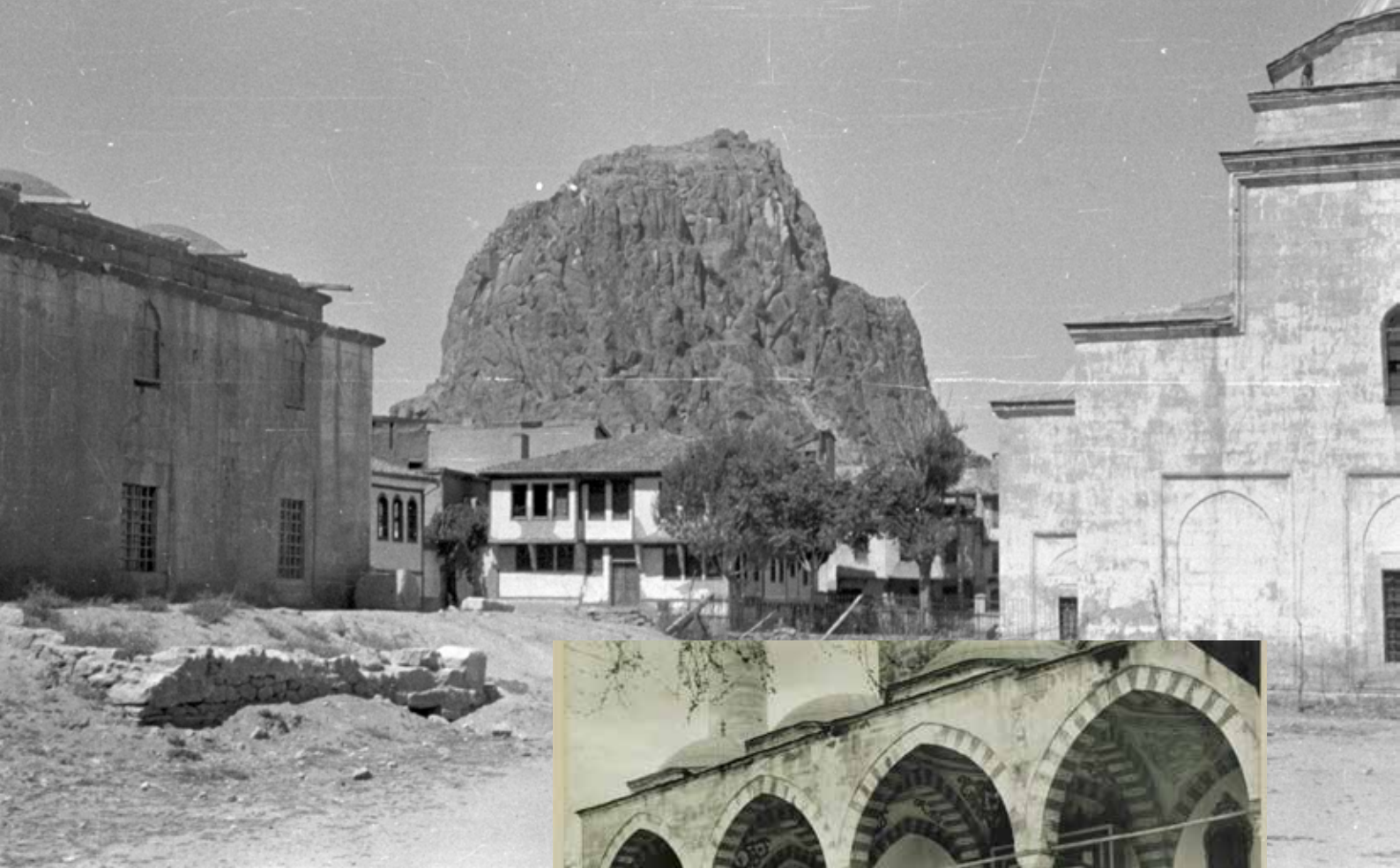

▲ Müzenin açılışı (Vali ve Müze Müdürü)

reden sekizgene geçiş sağlanmıştır. Silindirik şeklindeki gövdede, kaval silmeler ve bunların arasına yerleştirilen sır altı tekniğinde koyu lâcivert çini kuşaklarla hareketli ve göz alıcı bir kompozisyon meydana getirilmiştir. Sekizgen tabandan yarım koni biçiminde başlayan on altı adet kesme taş kaval silme kısa bir süre dikey devam ettikten sonra sağa doğru dönüp helezonî olarak sürmekte, şerefeden 1,50 m. kadar aşağıda önce sola, sonra sağa kıvrılarak bir zikzak oluşturmaktadır, ardından yine dikey konumda şerefe altına ulaşmaktadır. Kaval silmelerin arasındaki çini kuşaklar da aynı hareketi izleyip mukarnas dolgulu küçük nişlere saplanmaktadır. Şerefenin altı iki sıra sarkıtlı mukarnasla dolgulanmış, çevresi süslemesiz kesme taş korkuluklarla kuşatılmıştır. Gövdeye göre daha ince olan silindirik biçimindeki petek, kurşun kaplı konik külâh örtülüdür. Külâhın eteğinde kemerli ve koyu lâcivert çini dolgulu küçük panolar sıralanır.

Medrese. Açık avlulu ve revaklı Osmanlı medreselerinin temel özelliklerine sahip olan 34,00 × 31,50 m. boyutlarındaki yapının dikdörtgen avlusu kuzeyden girişin bulunduğu duvar, doğu ve batıdan beşer birimli iki revak, güneyden de yan yana yer alan yazlık ve kışlık dersanelerle çevrilmiştir. Duvarlar kesme küfe-ki taşından örülmüş, girişte mermer kullanılmıştır. Eksenenden sola doğru kaydırılmış ve cepheden hafifçe dışa taşırılmış olan giriş çeşitli silmelerin meydana getirdiği dikdörtgen bir çerçeveye kuşatılıp basık kemerli asıl kapı dıştaki sivri, içteki dilimli iki kemerli bir nişin içine yerleştirilmiştir. Kare planlı revak birimleri pandantiflerle geçilen içeriden sıva, dışarıdan kurşunla kaplı kub-belerle örtülüdür. Kubbeleri taşıyan yuvarlak kemerlerin oturduğu mermer sütunlar ve başlıkları devşirmedir.

Revakların gerisinde doğuda ve batıda beşer, kuzeydeki dersanelerin yanlarında birer ve köşelerde de yine birer adet olmak üzere toplam on dört hücre sıralanır. Üçgenlerle geçilen kubbe örtülü hücreler, sivri kemerli nişler içine yerleştirilmiş dikdörtgen kapılarla revaka, altlı üstlü ikişer pencere ile de dışarı açılır. Pencere-lerin tasarımı camidekiler gibidir. Kuzeydoğudaki

hücreye, aslî kullanımı tam olarak anlaşılamayan bir nişin içinden muhdes bir giriş açılmıştır. Medresenin güney kanadının doğusunda yer alan yazlık derslane, zemini bir seki ile yükseltilmiş avluya açılan kubbeli bir eyvan şeklinde tasarlanmıştır. $6,80 \times 7,00$ m. boyutlu mekânın doğu ve güney duvarları sağır bırakılmış, batı duvarına ise kışlık dershanenin kapısı açılmıştır. Kubbesi pandantiflere oturan yazlık derslane kuzey yönünde, caminin harimindeki eyvanlar gibi sivri bir kemerin kuşattığı Bursa kemeriyle avluya bağlanmıştır. Daha küçük boyutlu ($5,40 \times 5,50$ m.) olan kışlık dershanenin kubbesine geçiş üçgenlerle sağlanmış, kuzey ve güney duvarlarına hücrelerdeki pencereler gibi düzenlenmiş ikişer pencere, doğu duvarına da yazlık dershaneye açılan kapı yerleştirilmiştir.

Bu yapıda görülen çift dershaneli tasarım, Osmanlı öncesi Anadolu Türk mimarisindeki medreselere dayanır. Osmanlı mimarisinde bundan başka II. Murad'ın Edirne'de Üç Şerefeli Cami ile (1437-1447) birlikte yaptırdığı Saatli Medrese'de, Fâtiî devrine ait Bursa'daki Sitti Hatun Sıbyan Mektebi'nde (1459) ve II. Bayezid devrine ait Bursa'daki Hoca Yakub Dârülkurrâsı'nda da (898/1492-93) yine bu tasarım uygulanmıştır.

Sıbyan Mektebi. Günümüze ulaşmayan sıbyan mektebinin zaman içinde değişime uğradığı ve Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Osmanlı Mimarisinde Fâtiî Devri

adlı eserindeki bir fotoğraftan XIX. yüzyılda iki katlı, bağdâdî duvarlı ve kırma çatılı bir ev görünümü aldığı anlaşılmaktadır.

Hamam. Erkekler kısmı doğuda, kadınlar kısmı batıda olmak üzere çifte hamam planında tasarlanan yapı geniş bir alanı kaplar ($37,66 \times 26,35$ m.). Duvarlar moloztaş, kubbe ve tonozlar tuğla ile örülmüş, kapı ve pencerelerde kesme küfeki taşı kullanılmıştır. Erkekler kısmında kare planlı soğukluğu örten pandantifli kubbe altındaki kare, diğerleri onikigen olan üç kasnağa oturmakta, üstü kiremit kaplı sekizgen piramit biçiminde basık bir külâhla örtülü bulunmaktadır. Doğu duvarının ekseninde yer alan sivri kemerli kapı, çeşitli dikdörtgen çerçevelerin ve bir sivri kemerin kuşattığı Bursa kemerli bir nişin içine alınmıştır. Kapının yanlarındaki iki pencerenin dikdörtgen açıklıkları lokmal demir parmaklıklarla donatılmış, tuğla örgülü sivri hafifletme kemerleriyle taçlandırılmıştır. Ortasında yuvarlak bir basit havuzun yer aldığı soğukluğun güney duvarında da aynı biçimde

▲ Genel Görünüm

iki pencere, ayrıca kare kasnağın güney, doğu ve kuzey kenarlarında sivri kemerli ve alçı revzenli birer tepe penceresi bulunmaktadır. Sağır olan kadınlar kısmına bitişik batı duvarında mukarnaslı bir niş göze çarpar. Ilıklık kısmı, üçgenlere oturan kubbeye örtülü kare planlı bir birimle batı yönünde buna açılan dikdörtgen planlı bir eyvandan meydana gelmekte, doğu yönünde de aynalı tonoz örtülü helâlar bulunmaktadır. Sıcaklığın merkezinde, göbek taşını barındıran kare planlı birim yine üçgenlerle geçilen bir kubbe ile, kurnaların yer aldığı yanlardaki dikdörtgen planlı ve zeminleri yüksek eyvanlar tekne tonozlarla örtülüdür. Bu mekânın güneydoğu köşesinde bir, kuzeyinde de yan yana iki kare planlı ve kubbeli halvet yer alır.

Kadınlar kısmının erkeklerinkine göre biraz daha küçük olan soğukluğu, şaşırtmalı yerleştirilmiş iki sekizgen kasnağa oturan bir kubbeye ve kubbe de dışarıdan basık sekizgen piramit biçiminde, kiremit kaplı bir külâhla örtülmüştür. Güneybatı

köşesi mukarnaslı bir pah ile kesilmiş olan soğukluğun batı duvarında basık kemerli girişle yine basık kemerli bir niş ve yuvarlak bir tepe penceresi, güney duvarında sonradan değişikliğe uğramış kemerli bir pencere ile yuvarlak bir tepe penceresi, doğu duvarında Bursa kemerli

bir niş ve kuzey duvarında da ılıkığın kapısı bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı ve tekne tonoz örtülü ılıkığın batısında helâlar, kuzeyinde sıcaklık yer alır. Sıcaklık bölümü, birbirine kemerli açıklıklarla bağlanmış kare planlı ve kubbeli dört adet birimin meydana getirdiği ters "T" biçiminde bir plana sahiptir. Ters "T"nin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşeleri, aynı özellikleri gösteren birer halvetle doldurulmuştur. Hamamın kuzeyinde, her iki kısmın da boydan boya gesisine rastlayacak şekilde su haznesi, onun da arkasında külhan ve odunluk uzanmaktadır.

Kaynak: TDV İslâm Ansiklopedisi

AFYONKARAHİSAR'IN KIRKPINARI KARAADILLI YAĞLI GÜREŞLERİ

Tarık ÖZAŞKIN

Allah Allah İllallah
Hayırlar gele inşallah
Pirimiz Hamza Pehlivan
Aslımız neslimiz pehlivan

İki yiğit çıkmış meydana
İkisi de birbirinden merdane
Biri ak biri kara
İkisinin de zoru para

Alta geldim diye erinme
Üste çıktım diye sevinme
Alta düşersen apış
Üste çıkarsan yapış

Vur sarmayı künden at
Gönder Hz.Muhammet'e salavat
Seyirttim gittim pınara
Allah her ikinizinde işini onara

Kırkpınar Başcazgırı Balıkesirli Şirin Mustafa (Mustafa Şirin), her yıl olduğu gibi Mayıs ayının son pazarı Şuhut'un Karaadilli Kasabasındaydı. İki hafta sonra Edirne Sarayı'nda güreşlerin başında olacaktı. Binlerce güreşseverin heyecan ve merak dolu bakışları arasında pehlivanları önce çayıra davet etti sonra teker teker tanıtmaya başladı. Pehlivanların namlarını, lakaplarını, memleketlerini ve o güne kadar elde ettiği başarıları manilerle anlatıyordu. Geçen yılın başpehlivanı Ordu'lu

Davut Yılmaz'ı tanıtırken şöyle söylüyordu;

"Pehlivan Pehlivan....

Yaylalardan gelir kese kese yoğurt
İşte huzurunuzda Ordu'lu Davut."

Cazgır Şirin Mustafa megafonla pehlivanları anlatırken adı okunan pehlivan önce mütevazî şekilde ellerini havaya kaldırır, ardından göğsüne koyarak seyircileri selamlardı. Takdim faslı bittikten sonra eşleşen pehlivanlar çayırın bir köşesinde güreş tutarken davul zurna ekibi güreş havaları çalmaya başlardı. Kıran kırana geçen müsabakaların son ayağında başpehlivanlık güreşi yapılırdı. Finale kalan iki pehlivan kozlarını paylaşır ve hava kararmadan o yılın Karaadilli Başpehlivanı seçilmiş olurdu. Güreşleri izlemek üzere Karaadilli'ye gelen binlerce insan, güzel hatıralar eşliğinde geldikleri şehirlere geri dönerdi.

Artık bu sahneler çok gerilerde kaldı. Karaadilli er meydanı 21 yıldır sessiz. Bir zamanlar üstünde başpehlivanları güreş tuttuğu yeşil çayırlar hüznü. Otoriteler tarafından "Kırkpınar'ın son provası" olarak kabul edilen Karaadilli Yağlı Güreşleri eski ihtişamlı günlerine hasret. Modern hayata yenik düşen nice geleneğimiz gibi Karaadilli Yağlı Güreşleri de unutulmaya yüz tuttu.

Dünyada "imparatorluk" kurma başarısı göstermiş

Kırkpınar eski baş pehlivanlarından Arap Mustafa Yıldız Karaadilli 'de-1981-Ahmet Tüylep arşivi

bir kaç milletten biri olan Türk Milleti, muhteşem askeri dehası sayesinde varlığını ve gücünü asırlardır sürdürmeyi başarmıştır. Kimi stratejistlere göre Türkler “asker millettir”. Böyle bir milletin hayat tarzı da askerliğe göre biçimlenmiştir. Türklerin “ata sporları” aynı niteliği gösterir, cirit ve ok atma, ata binme, kılıç, dağ ve tepelere tırmanma, güreş... Bütün spor branşlarının savaş eğitimi, askeri hazırlığa ve vücut sağlığına dönük olması tesadüf değildir.

Diğer milletlerde de güreşe benzeyen spor dallarının olduğunu görüyoruz. Bazı araştırmacılara göre güreşin anavatanı Roma-Bizans. Homer’in İlyada ve Oduseus’undan öğrendiğimiz kadarıyla ilk çağlardan beri pek çok kavimde olduğu gibi Yunanlılarda da güreş var. Ancak onlardaki güreş, kum üzerinde neredeyse çıırılçıklak insanların para için yaptıkları bir kavgadan ibaret. Oysa bizdeki “karakucak” ve “yağlı güreş”, belli kuralları olan, mertliğe ve centilmenliğe dayanan, yüksek ahlak ve fazilet duygusu aşılayan, para için yapılmayan bir spor

dalıdır. Antik olimpiyat oyunlarında vahşi bir gösteri şeklinde tezahür eden güreş, bizde bambaşka bir niteliğe bürünür. Onların aksine bizde pehlivanlar diz kapaklarının üstünden göbeklerinin altına kadar olan bölge “kısbet” adı verilen giysiyle örtülür. Cazgır “Allah Allah” diye güreşi açar. Davul zurna “cenk havası” çalarken pehlivanlar he-lalleşir, birbirine başarı diler. Dede Korkut Destanlarında güreşin izlerine rastlıyoruz. “Güreş”

Orta Asya’da var, batıya geldikçe Selçuklu ve Osmanlı’da da var. Osmanlı Padişahlarının güreşe ne kadar önem verdiklerini, bugünkü “kulüp” anlamında “güreş tekkeleri” kurduklarını, cülüs törenlerinde, düğünlerde güreş tertip ettiklerini kaynaklardan okuyoruz. Bu itibarla şunu açıkça ifade edebiliriz; **güreş, hele yağlı güreş Türk’ün öz malıdır.**

Şuhut ve çevresinde güreş geleneği bir hayli eskilere dayanır. Bölgeyi yurt edinen Türkmen boy-ları yılın belli günlerinde, düğün ve sünnetlerde güreş tutmuş ve bir gele-neğin oluşmasını sağla-mışlardır. Şuhut’ta sadece Karaadilli’de değil, Atlı-hisar ve Balçıkhisar’da da yaygın şekilde karakucak güreşi yapılırdı. Yörenin yaşlıları; Antalya, Muğla ve Burdur’dan gelen gö-çebe Yörüklerin Kumalar Dağındaki yaylalarda ko-

nakladıklarını, yerli halka güreş sevgisi aşıladıklarını anlatırlar.

Karaadilli Güreşlerinin başlangıcı kabul edilen olay; Kasaba halkından Mehmet Emel'in (Kamit Ağa) çocuklarının sünnet düğününde ilk kez tanınmış pehlivanlara güreş tutturmasıdır. Sünnet sırasında güreşe gösterilen ilgi, Kasaba ileri gelenlerinin dikkatini çeker. Nihayet 1950 yılında Adilspor Başkanı Ali UÇAR, dernek tüzüğüne "...kulüp yağlı güreş müsabakası düzenler" maddesini koyarak güreşleri resmen başlatır. Son derece zeki bir insan olduğu söylenen Ali UÇAR, Karaadilli güreşlerini Tarihi Kırkpınar Güreşlerinin bir hafta öncesine koydurarak bu iki organizasyonu yan yana getirmeyi başarır. Öyle ki Kırkpınar'a hazırlanan pehlivanlar birbirlerini son kez Karaadilli'de görüp tartabilecekler. Bu hamle sayesinde Karaadilli "Türkiye'nin 2. Kırkpınarı" diye adını duyurmayı başarır.

Karaadilli Yağlı Güreşleri 1950'den 1990'lara kadar büyük ilgi ile takip edilir. Türkiye'nin tanınmış bütün pehlivanları Karaadilli'ye gelir ve güreş tutarlar. Nice pehlivan ilk güreşini burada yapmış, çıraklık ve kalfalık dönemini burada geçirmiştir.

Dünya ve Olimpiyat Şampiyonu Milli Güreşçi Hasan Güngör (Denizli Acıpayamlı) anlatıyor;

"Ramazan Güngör'le Afyon'un Şuhut Kazası'nın KARAADİLLİ Yağlı Güreşlerine katılmak için trenle yola çıktık ve Afyon'a geldik. Bir otele yerleştik. Sabah kalktık, bir çorba içelim ve Şuhut'a gidelim, diye konuştuk. Ama ikimizde yavaştan alıyoruz ve bir türlü harekete geçemiyoruz. Ramazan Güngör "çorba içelim diyorsun ama kalkmıyorsun" dedi. Ben "hiç param yok" dedim. O da "bende de yok" dedi. Nihayet Şuhut'a gitmek üzere yola çıktık. Ama hiç paramız yok. Bir kamyon geldi. "Yol parasını güreşten sonra verelim" dedik ve

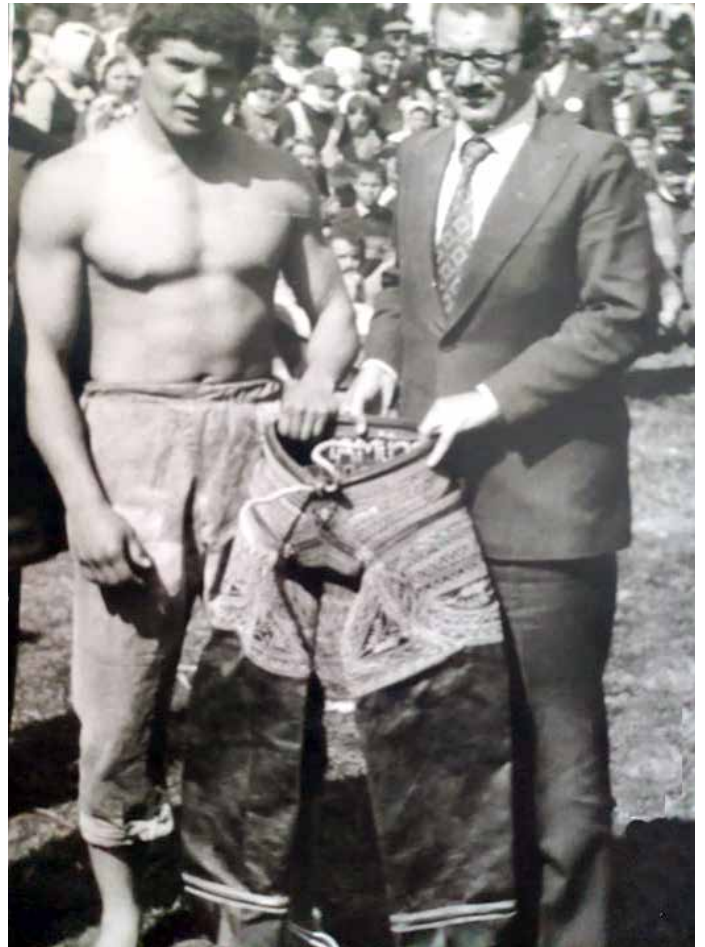
şoför kabul etti. Kamyon sahibi bizi yaş ve vücut olarak küçük gördü ve "sizin güreşme zamanı geçti. Küçük boy güreşler bitti. Orta boy güreşler başladı. Oturun güreşleri seyredin, sizden para filan istemiyorum" dedi.

Ramazan orta boya girdi ve birinci oldu. Parayı hak etti. Baş güreşlere 5 kişi çıktı, ben de başta güreştim. Herkes bana baktı "bu kim?" dediler. Güreşe başladık. Rakiplerimi yendim ve Başpehlivan oldum. Yendiğim güreşçi başladı ağlamaya, "nasıl yenildim?" diye. Sonra yanıma geldi, "senin adın ne?" diye sordu. Ben de "Çöp Hasan" dedim. Ben senin namını duydum. Neden söylemedin?" dedi. Netice paramızı aldık ve Karaadilli'den ayrıldık.

(Hüdaverdi Akbeyik, Dedahaber.com, 25.03.2019).

Karaadilli Lisesi müdürlerinden emekli öğretmen Yaşar Şen anlatıyor;

"Sındırgılı Mehmet Ali Yağcı ile İzmirli Kara Ali (Ali Çelik) başpehlivanlık için güreşe tutuştular. İkisi de Kırkpınar başpehlivanlarından. Mehmet Ali Yağcı 3, Kara Ali 2 kere Kırkpınar başpehlivanı oldular. Gün batmak üzere fakat bir türlü yenilemiyorlar. Oyun üstüne oyun deniyorlar ama ikisi de müthiş usta. Sonunda Mehmet Ali Yağcı, Kara Ali'nin kışbetini parmağıyla deldi. Tabi elini dizine vurarak yerden kalktı, bu "yendim" demektir. Ama Kara Ali itiraz ediyor, öyle olmaz,

Pehlivan Nihat Selek-Vali İhsan Dede-1980 yılı

Vali İhsan Dede-Pehlivan Nihat Selek ve kulüp Başkanı Ahmet Tunca-1980 yılı

güreşe devam etmek lâzım, gel, diye bağıyor. Hakemler kural gereği Mehmet Ali Yağcı'yı başpehlivan ilan ettiler. Yağlı güreşte kısıbete yırtılan pehlivan mağlup sayılır. Fakat Kara Ali hiç oralı değil. Nihayet Mehmet Ali Yağcı şöyle dedi;

*-Ben her güreşe yeni kısıbete çıkıyorum.
Kara Ali yenilgiyi kabul etti."*

Karaadilli Yağlı Güreşlerine Kimler Katıldı?

İrfan Atan-Adil Atan (Adapazarı), Ordulu Mustafa Bük, İzmirli Kara Ali Çelik, Denizlili Hasan Güngör, Manisalı Arap Mustafa Yıldız, Ordulu Davut Yılmaz, Hasan Acar-Sabri Acar (Bandırma), Muğlalı Mehmet Güçlü, Hüseyin Çokal (Denizli), Hamza Dalkın (Tokat)

Hasan Şahin (Denizli), Turan Şahin, Hüseyin Yiğit (Antalya), Aydın Demir (Karamürsel), Ahmet Taşçı (Karamürsel), İstanbullu Koca Sabri, Çanakaleli Mahmut Keskin, Şaban Filiz (Vize), Mustafa Filiz, İstanbullu Akif Dağdeviren, İbrahim Gümüş (Balıkesir),

Kemal Tokmak (Antalya), Antalyalı Sarı Mehmet Öztürk, Ayhan İnce (Antalya), Saffet Kayalı (Balıkesir), Ramazan Çatal (Fethiye), Sezai Kanmaz (Adapazarı),

Recep Gürbüz (Antalya), Muharrem Kurt (Antalya), Mehmet Ogan (Antalya), Kaplan Yapar (Van), Yörük Mehmet (Manisa), Nazmi Uzun (Babaeskili), Mehmet Ali Yağcı (Balıkesir), Dinarlı Mehmet Pehlivan, Recep Kılıç (Hatay), Reşit Karabacak (Erzurum), Ramazan Güngör (Denizli), İsmail Ogan (Antalya), Haydar Çavuşoğlu (Afyon), Ekrem Parlayan.

Kırkpınar'da Başpehlivan olan güreşçilerin tamamı Karaadilli'ye gelerek güreş

tuttu.Sadece İbrahim Karabacak Karaadilli' ye geldiği halde çayıra çıkmayıp seyircilerle birlikte müsabakaları izledi.

Karaadilli Adilspor Kulüp Başkanları:

Burada ismi geçenler, Karaadilli'de bütün spor dallarının ve özellikle yağlı güreşlerin tanıtımı ve gelişimi konusunda büyük emek harcamış kıymetli insanlardır. Yağlı güreşleri başlatan Ali Uçarcı, kasabaya modern bir güreş sahası ve 5000 kişilik tribün kazandıran Ali Alper, güreşlerin tanıtımı ve dışa açılması konusunda büyük emek harcayan Ahmet Tunca; ön plana çıkan başkanlardır.

Adilspor Kulüp Başkanları;

Hüseyin Doğan
Ali Uçarcı
Hasan Durak
Ahmet Çolak
Hüseyin Bozkuş
Musa Uçarcı
Mustafa Çelik
Ali Alper
Mehmet Yıldız
Ali Durak
Süleyman Çelikkol
Nuri Özçelik
Mustafa Şentürk
Ahmet Tunca
Mehmet Taşpınar
Adil Koç
Adil Uçarcı
Veli Yaman
Bayram Ali Özcan
Ali Yıldız
Ali İhsan Çolak

Karaadilli"ye gelen ünlü cazgırlar;

Mustafa Şirin

Mehmet Şirin(Denizlili)

Osman Filiz

Mehmet Güzelbeyli

Şükrü Kayabaş

Osman Şener

Karaadilli Güreş Ağaları;

Abbas Bağır

Kayhan İzmirlioğlu (eski İscehisar Belediye Başkanı)

Mustafa Şentürk

Tercüman Gazetesi ve Ali Gümüş

Ülkemizde "güreş basını" denince ilk akla gelen isim Ali Gümüş'tür. (1940-2015) Rahmetli Ali Gümüş, Türkiye'nin neresinde bir güreş organizasyonu varsa mutlaka gitmiş ve yazmıştır. Aynı şekilde Güreş Milli Takımlarını dünya çapındaki şampiyonalarda ve turnuvalarda takip eden duayen gazeteci Ali Gümüş, yıllarca Karaadilli güreşlerini izlemiş ve Tercüman Gazetesi'nde yazmıştır.

Hem kendi, hem de gazetesi adına kısbet yaptıran Ali Gümüş, bunları her yıl Karaadilli'ye göndermiştir. Ulusal ve yerel basın adına Karaadilli Yağlı Güreşlerini takip eden diğer isimler ise; Ahmet Tunca, Fatih Gümüş, İbrahim Yüksel, Hacı Veli Gürsoy, Ömer Faruk Aktin, Ramazan Acar olmuştur.

Pehlivanlar güreşler başlamadan bir kaç gün önce Kasabaya gelir ya durumu müsait olan aileler tarafından ya da köy odalarında misafir edilirdi.

Cazgırlar ilgi çekici mani ve tekerlemeler söyleyerek ortamı güreşe hazırlardı. Pehlivanlar güreşin yapılabileceği gün yağlanır ve aynı gün akşam üzeri Ortaokulun

arkasında kurulan çadırda sıcak su ile temizlenirdi.

Tüm zamanların seyirci rekoru 1965 yılında kırıldı. O yıl yapılan güreşlere yurdun çeşitli bölgelerinden 35.000 güreşsever katıldı. Güreşlere ortalama 75-80 pehlivan iştirak etti. Karaadilli'de güreş heyecanı 15 gün önceden başladı. Son hafta Kasaba adeta tüccar ve seyyar satıcı akınına uğradı. Bir hafta süren panayırda giysi, ev eşyası, yiyecek, içecek ve çeşitli gıda maddelerinin satılır, eğlenceler düzenlenirdi. "Kasnakçı" tabir edilen oyun oynatıcılar, lunapark, çarpışan arabalar, dönme dolap, dondurma satıcıları misafirlerin ilgisini çekirdi.

Güreşler "köy tarlası" adı verilen ve Kasabanın ortak malı olan alanda yapılırdı.

Hakem heyetinde eski pehlivanlar görev yapardı. Bir zamanlar Karaadilli'de güreşmiş olan Mehmet Ali Yağcı aktif güreş hayatını bitirdikten sonra burada hakem heyeti başkanlığı yaptı.

Karaadilli Er Meydanı en son 1999 yılında yağlı güreşlere şahit oldu. Ve o günden bugüne tekrar coşkulu kalabalıklara,cazgırların manilerine, pehlivanların oyunlarına hasret, yeniden hatırlanacağı günleri bekliyor.

Not: Yazının hazırlanmasındaki katkılarından dolayı emekli öğretmen Yaşar Şen ve Adilspor Kulüp Başkanı Ali İhsan Çolak'a teşekkür ederim.

Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin'in Afyonkarahisar Notları

Hasan Tahsin GÜNEK*

Prenses Kadriye Hüseyin (1888-1955), Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'da başlayan Milli Mücadeleye destek vermek için Ankara'ya kadar gelmişti. Kadriye Hüseyin Londra Konferansından (27 Şubat 1921 - 12 Mart 1921) dönmekte olan TBMM Heyetine eşi Mahmut Hayri Paşa ile birlikte 10 Nisan 1921 tarihinde İtalya'dan (Brindisi) katılarak gemi ile Çanakkale-İstanbul-Samsun yolunu izleyerek 16 Nisan 1921 tarihinde Ankara'ya gelir. 14 Mayıs 1921 tarihine kadar Mustafa Kemal Paşa'nın konuğu olurlar. Bu zaman zarfında milli mücadeleyi desteklediğini bildirir. Çeşitli görüşmeler yapar. Antalya'dan gemi ile İtalya'ya dönmek üzere trenle Ankara'dan ayrılarak 15 Mayıs 1921 tarihinde Afyonkarahisar'a gelir.

Prenses Kadriye Hüseyin, İngilizlerin 1914'te tahttan indirilen son Mısır hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın yerine "Sultan" unvanı ile Mısırın başına hükümdar yaptıkları Prens Hüseyin Kâmil Paşa'nın (1853-1917) kızıdır.

Mısır'da devlet idaresinde önemli bir şahsiyet olan Hıdiv İsmail Paşa'nın oğlu Hüseyin Kâmil Paşa'nın "Sultana Melek" olarak bilinen ikinci eşi Melek Sultan'dan dünyaya gelmiştir. Kadriye Hüseyin, ilk evliliğini 1919 yılında Kahire'de yapmış; bu evliliği bir yıl sürmüştür. İkinci evliliğini İstanbul'da yapmıştır. 1921'de Mahmut Hayri Paşa ile Emirgan'da evlenmiştir.¹

Prenses Kadriye Hüseyin aynı zamanda iyi bir

edebiyatçıydı. "Mehâsin-i Hayat", "Temevvücât-ı Efkâr" ve "Muhadderât-ı İslâm" gibi kitaplarının yanı sıra Fransızca'dan Türkçe'ye bazı tercümeleri de vardır.

Kadriye Hüseyin Hanım, varlıklı birisi olarak ekonomik gücünü Türkiye lehine kullanmaktan çekinmemiştir. Türkiye'nin İtalya'dan alacağı savaş uçaklarından birinin bedeli olarak on beş bin frank vermiş ve uçağa kendi isminin verilmesini istemiştir. Millî Mücadeleyi destekleyen yaklaşımlarını "Mukaddes Ankara'dan Mektuplar"² isimli eserinde dile getirmiştir. Prenses, 1922-1930 yılları arasında İstanbul'da Huber Köşkü'nde yaşamıştır. 1930 yılında Huber Köşkü'nü Notre Dame de Sion Fransız Kız Kolejine bağışlayarak Mısır'a dönmüştür. 1952 yılında, Cemâl Abdülnasır'ın yaptığı askerî devrim sonrasında kraliyet lağvedilerek cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu gelişmeler üzerine hanedanın diğer mensupları ile tutuklanan Prenses Kadriye Hüseyin yargılandıktan sonra beraat etmiştir. Bundan sonraki hayatına Mısır dışında devam etmiştir. Kadriye Hüseyin'in Mahmut Hayri Paşa'dan Mahmud Hüseyin Hayri ve Samira adlı iki çocuğu olur. Kadriye Hüseyin 1955 yılında vefat etmiştir.³

Anadolu'ya Yolculuğu

Lozan Konferansından dönmekte olan Bekir Sami Bey Başkanlığındaki Heyet-i Murahhasaya katılan Prenses Kadriye Hüseyin ve eşi heyet ile birlikte İtalya'nın Brindisi şehrinden gemiyle yola çıkarlar. Çanakkale – İstanbul – Samsun - Çakallı Köyü - Kavak Kasabası - Üçanlar-Havza – Merzifon

* Araştırmacı-Yazar

¹ Prenses Kadriye Hüseyin ve Eserleri, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, Abuzer Kalyon ve Zeynep Gözde Kozlu, Sayı:3, Aralık 2017, Sayfa:52

² Lettres D'angora La Sainte, Avril-Juin 1921, Kadria Hussein, Rome

³ a.g.e., Abuzer Kalyon ve Zeynep Gözde Kozlu, Sayfa:53

Bekir Sami Beyle Samsun'dan ayrılarak
Ankara'ya giderken.

-Çorum –Sungurlu - Karabekir Köyü - Yağlı Köyü - Yahşihan güzergâhını takip ederek Ankara'ya ulaşırlar. Burada görüşmeler yapar.

Prenses Kadriye Hüseyin, Ankara'da bir ay kadar kaldıktan sonra 14 Mayıs 1921günü trenle şehirden ayrılır. Dönüş güzergâhı Eskişehir-Alayund-Afyonkarahisar-Sandıklı-Burdur-Antalya-Rodos-Kuşadası-Otranto ve Roma'dır. Ankara'dan ayrıldıktan sonra dönüş yolunda Alayund'da İsmet Paşa ile görüşerek Batı cephesinin genel durumuyla ilgili bilgiler alır. Prenses yoluna devam ederek Afyonkarahisar'a gelir. Burada Miralay Halit Beyle görüşür. Sandıklı ve Burdur yolunu takip ederek 19 Mayıs 1921 günü Antalya'ya gelir. 23 Mayıs'ta vapur ile İtalya'ya gitmek üzere Antalya'dan ayrılır.

Prenses Kadriye Hüseyin İtalya'ya dönüşünde "*Lettres D'Angora La Sainte*" (Mukaddes Ankara'dan Mektuplar) adıyla, Tahkik Komisyonu'nun raporunu, Yunan mezalimini ve Türk bağımsızlık mücadelesini Avrupa ülkelerine anlatmak için gözlem ve izlenimlerini Mektuplar-Notlar şeklinde düzenleyerek Fransızca olarak yayınlamıştır. Bu kitap, Atatürk'ün isteğiyle 1922 yılında Cemile Necmeddin Sahir Sılan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.⁴ *Mukaddes*

Ankara'dan Mektuplar, adlı eserin temelini on bir mektup ve Kadriye Hüseyin'in yol boyunca aldığı seyahat notları oluşturmaktadır.

Prensesin Afyonkarahisar'a Gelişi

Yaptığı ziyaretler ve görüşmelerden sonra İtalya'ya dönmek üzere Ankara'dan 14 Mayıs akşamı saat beşte trenle yola çıkan Prenses Kadriye Hüseyin, 15 Mayıs 1921 günü sabah saat altıda Eskişehir'e ulaşır. Saat onbirbuçukta hareket edecek olan tren saatine kadar şehri gezer. Eskişehir izlenimleriyle ilgili olarak şunları yazmaktadır:

"Anadolu'nun bu büyük şehri ne kadar güzel! Tarihi kıymeti ve kıymetli hatıraları dolayısıyla emsalsiz! Burası aynı zamanda mühim bir ticaret merkezi ve Ankara-Bağdat demiryolu üzerinde bir iltisak mahalli (kavuşma yeri). Şehri iyice gezmek istiyordum. Fakat vaktimiz az, görülecek şeyler ise pekçoktu. Eskişehir, şu sıralarda millî müdafaa'nın bir kalesi bulunmakta. Her yerde askerler dolaşmakta. Pek çok da zabıt görülmekte. Bunların hallerinden meşgul oldukları anlaşılmakta ise de

Milli Mücadelesi, Nesrin Tağızade-Karaca, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter 2012, p.1967-1983, TURKEY

⁴ Prenses Kadriye Hüseyin, Ressam Vittoria Pisani Ve Türk

tavırları sakın. İstikbal neler saklıyor? Büyük fabrika, top ve kamyonlar tamir etmek üzere gece gündüz çalışıyor. Şehrin meşhur çarşısı her nevi yerli mallarla dolu. Bilhassa aralarına Kur'an ayetleri karıştırılmış pek güzel tezyinatı havi (süslemeleri içeren) Kütahya çinileri dikkati çekiyor. Türbeler, camiler... Fakat vaktimiz yok, istasyona gitmek lâzım. Tren, saat on bir buçukta hareket etti."

Kafile 15 Mayıs öğleden sonra saat üçte Alayund'a ulaşır. Daha Sonra, Alayund'dayken Afyonkarahisar yolunda trende Karargâh-ı Umumî Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Arif Beyle birlikte kendilerini bekleyen İsmet Paşa ile bir araya gelirler. İsmet Paşa ile mülakat, trenin hareketine kadar takriben iki saat sürer.⁵

Bu mülakatla ilgili olarak Kadriye Hüseyin duygu ve düşüncelerini şu cümlelerle anlatıyor: "Bu topraklarda herkes kendisine düşen mesuliyeti deruh-te etmiştir (sorumluluğu üzerine almıştır)." İsmet Paşanın, Yunanlıları ezen, ağır çekiçleri işleten muharrik (yıkıcı) kuvvet olduğunu Büyük Devlet Reisinin, ateşli Refet Paşanın da yardımı ile nihaî darbeyi hazırladıklarını bugün anladım. Bu harekât Ankara'dan evvel mi, ebedî şehir içinde mi, yoksa gerilerinde mi olacak? Bu bir sırdır ki, ancak Cenab-ı Hak ile büyük kumandanlar bilebilir". Paşa Prens Kadriye Hüseyin'e "Afyonkarahisar'da 'Yıldırım'ı, yani Miralay Halid'i göreceksiniz" der. Paşanın bahsettiği Deli Halid Paşa (1883-1925)'dir. Trenin hareket saatinin gelmesiyle birlikte görüşme nihayete erer. Tren Afyonkarahisar'a doğru hareket eder.

Prens Kadriye Hüseyin ve kafilesinde bulunanları taşıyan tren, aynı gün yani 15 Mayıs 1921 Pazar günü akşam Afyonkarahisar'a ulaşır. Prens Safa Oteline yerleşir. Burada, İnönü'de yaralanan ve tedavi görmekte olan Miralay Halid Beyle görüşür. Mısırlı Prens Kadriye Hüseyin Afyonkarahisar'a geldiği gün, şehrin I. Yunan işgalinden kurtuluşunun üzerinden henüz 37 gün geçmiştir. Daha sonra tekrarı yaşanacak II. Yunan işgaline ise iki aydan daha az bir süre vardır. İşte Prens, böyle bir zaman diliminde Afyonkarahisar'a gelmiştir. Afyonkarahisar'da bulunduğu sırada kaleme aldıklarını kendi yazdıklarından okuyalım:

⁵ Kadriye Hüseyin-Mukaddes Ankara'dan Mektuplar, Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır. Dizgi - Baskı - Yayımlayan: Yeni Gün Haber Ajansı, Basın ve Yayıncılık A.Ş., Ekim 1999, Çeviren: Cemile Necmeddin Sahir Silan, sayfa:28

Aynı Gün, Afyonkarahisar Safa Oteli

"Buraya akşam saat sekizde vâsıl olduk. Bekleyen araba bizi oldukça büyük bir binaya götürdü. Burası Miralay Halid Beyin ikametgâhı idi. Birçok yerinden yaralanmış olan bu kıymetli asker şimdi de İnönü'de yaralanan sağ kolunu iyileştirmekle meşguldü. Kendisine elektrikle masaj yapılıyordu. Gençlik, cesaret ve faaliyet zıyasının parladığı bu güzel simayı hiç unutmayacağım. Akşam yemeğini beraberce yedik. Maceraların anlatılması ile dolu olan bir gece sohbetinden sonra bizi otomobili ile bizler için hususî olarak ihzar ettirdiği (hazırlattığı) Safa Oteli'ne götürdü. Ne çok hatıratı var! İnsanları arkasında sürüklemesini, askerlerini istediği gibi sevk ve idare etmesini bilen bu zata nihayetsiz derecede itimad olan buradakiler de prestij ediyorlar.

Safa" Oteli'ndeki odamda düşünüyorum. Ne kadar çok büyüklük ve cesaret eseri duydum ve gördüm. Bütün gece zihnim hummalı bir faaliyet içindeydi. Miralay Halid'i, İslâm tarihinin ilk senelerindeki meşhur kumandan Halid İbn-i Velid ile İslâmiyet'in inkişafı ve şaşaasına bunca yardımı dokunan ve "Seyfu'llâhel-kati" yani "Allah'ın Keskin Kılıcı" denilen zat ile mukayese ediyordum. Miralay Halid emirlerini, şimdi sol eli ile yazıyor. Kendisini, yaralandığı bir muharebeden sonra yarasını iyileştirmeye çalışan bir dostuna "İyice bak, vücudumda yara almamış bir yer olup olmadığını söyle" diyen eski zamanlardaki müsabihi (arkadaşı) ile mukayese ediyorum. Avn-i İlâhî her cihetle rakipsiz olan bu milletin üzerinden eksik olmasın. Başka bir devirden kalma zannını uyandıran, tasavvuru imkânsız fedakârlıkların yüküne tarifi na-kabil (olanaksız) bir tahammül gösteren ve kırılmaz bir cesaretle mücadele eden bu milletin yüksek cevherini anlayabilmek için, insaniyetkâr Avrupa sayesinde içinde yaşadığı muhteşem inzıvayı benim gibi görmüş olmak lâzımdır.

Ben artık hiçbir büyük devlete hitap etmiyorum. Çünkü görmüş olduğum şeylerden sonra bunda faide yok, tamamıyla abes. Avrupa'nın, Türkiye'nin ölmesini istediği aşikâr. Böyle olmasa Anadolu'da cereyan eden hadisat karşısında, bilhassa milletlerin 'selâmet ve hürriyeti" için dört yıl harp ettikten sonra sükût edebilir miydi? Ben bir davayı müdafaa etmiyor, yirminci asrın ortasında cereyan eden hâdiseleri müşahade ile iktifa eyliyorum (yetiniyorum). Yaşayan görür. Adalet-i İlâhiye seyrine devam edecektir.⁶

Prenses Kadriye Hüseyin ve mahiyetindekiler, Antalya'ya gitmek üzere, ertesi gün yani 16 Mayıs 1921 gününün sabahında Afyonkarahisar'dan hareket ederler. Yanlarında Antalya'ya yeni atanan Mutasarrıf Fahrettin Bey'de vardır. On saatlik bir yolculuğun ardından Sandıklı'ya varırlar. Kafiledekiler geceyi burada geçirirler.⁷ Sandıklı yolunda yaşadıklarını Prenses Kadriye Hüseyin'in kendisinden dinlemeye devam edelim:

Fındıklı (Sandıklı), 16 Mayıs

///Sabah saat sekizde

Afyonkarahisar'dan müfarakat ettik (ayrıldık). Beş arabalık bir kol teşkil ediyorduk. Celâlettin Arif Beyle ben rahat bir faytonda idik. Antalya'nın bize refakat eden yeni mutasarrıf Fahrettin Bey ikinci arabayı işgal ediyordu. Sonra Kaymakam Aziz Bey ile Antalya eşrafından biri ve nihayet eşyalarımızı taşıyan iki yük arabası. Müfarakatımızdan (ayrılışımızdan) bir saat sonra yolda, Afyonkarahisar'a doğru ilerleyen seyyar müfrezelere tesadüf ettik. Daha sonra büyük bir piyade birliğine rastladık. Bu birliği teşkil eden askerler, muhtelif patikalardan, muhtelif istikametlerden gelerek ovaya yayılıyor, orada tabur haline girerek aynı şehre gidiyorlardı. Bunlardan sonra topçu geliyor, bunları da öküzlerin çektiği birkaç top takip ediyordu."

Bunları da, sonu gelmeyen süvarilerin refakat ettiği cephane arabaları takip etmekteydi. Bu yakında başlayacak olan taarruzu önlemek üzere, öteye beriye dağılmış olan askerlerin tecemmuu (toplamı). Ben, böyle bir plânı pek çok takdir ederim. Zira İzmit'ten başlayıp, Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar'dan geçerek Burdur civarına kadar uzanan beş yüz kilometreden fazla bir cephe, kuvvetlerin kesif (yoğun) olması icap eder. Öğleden sonra saat ikide, öğle yemeğini silâh altına çağrılan her yaşta binlerce insana rastladığımız bir handa yedik. Bunlar, teçhiz edilmek (donatılmak) ve sonra cepheye sevk olunmak üzere Ankara'ya gidiyor. Bunlar, büyük cihan Harbi'ne iştirak etmiş kıdemli askerlerdi. Sabır ve metanetle hiç mırıldanmadan günlerce yürüyerek yol alan bu insanlar hürmetle selâmlanıyor. Biraz daha ileride, oldukça büyük ve küçük yaştaki delikanlılardan teşekkül eden bir kafilaya tesadüf ettik. "Nereye gidiyorlar?" yolundaki sualime verilen cevap, "Cepheye" oldu. "Bu yaşlarda mı? Orada ne yapacaklar?" dedim. Aldığım cevap şu: "Hizmet etmeye çalışacaklar, müdafî askerlerimize ellerinden geldiği kadar yardım edecekler, araba kullanacaklar, faydalı olacaklar." Erkek, kadın hatta ihtiyarlar ve çocuklar, hepsi vazifelerini ifa ediyor. On saatlik yolculuktan sonra buraya vâsıl olduk (vardık).İndiğimiz küçük otel oturulacak gibi değil. Fakat bu geceyi uykusuz geçirmeliğimiz sebebi bu değil, bütün güngörmüş olduklarımızı hatırlamaklığımız dolayısıyla kalple-rimizin heyecandan hızla çarpması idi."⁸

Prenses Kadriye Hüseyin'in içinde bulunduğu kafil 17 Mayıs sabahı Sandıklı'dan ayrılırlar. Yolda ekili tarlaların arasından geçerlerken cepheye doğru giden kalabalık ihtiyat askerleriyle karşılaşılırlar. Prenses, askerlerdeki heyecanı ve bir an önce cepheye ulaşma arzularını satırlarında şu şekilde aktarmaktadır:

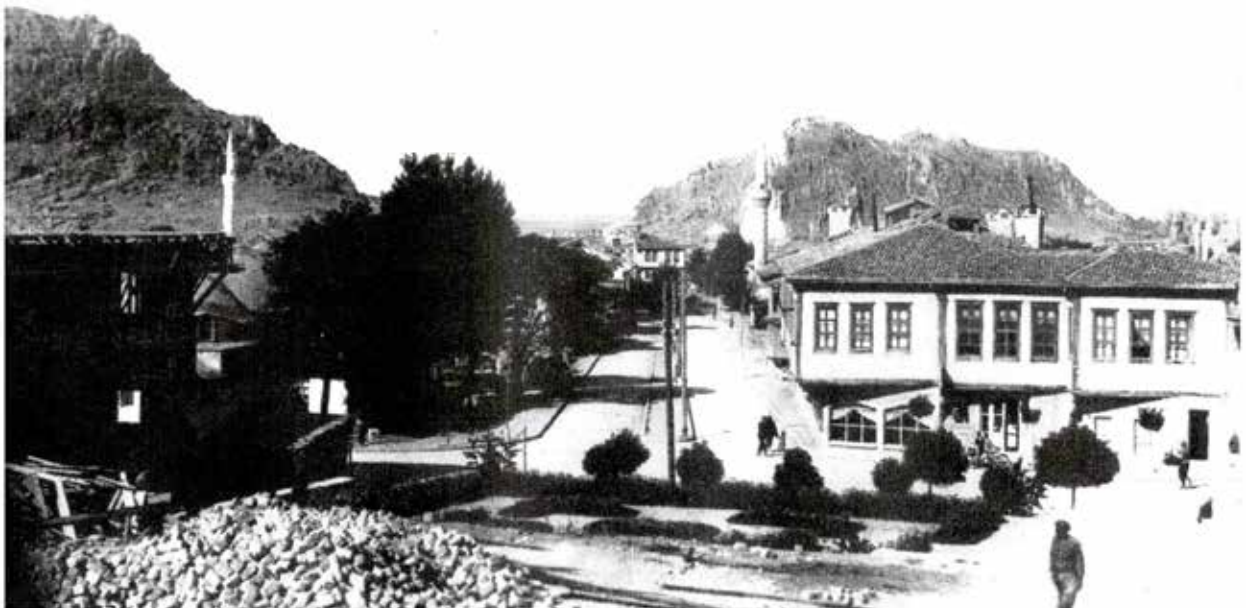
Burdur, 17 Mayıs

"Fındıklı'dan (Sandıklı'dan) sabah saat yedide ayrıldık. Fevkalâde iyi ekilmiş tarlalar arasından geçtik. Böylece devam eden on dört saat süren yolculuğumuzda cepheye düşman ateşi karşısındaki arkadaşlarına mülâki olmak (katılmak) üzere yola çıkan binlerce askerden başka bir şeye tesadüf

⁶ a.g.e. Çeviren: Cemile Necmeddin Sahir Sılan, sayfa:29

⁷ Prenses Kadriye Hüseyin Roma'da yayınlanan Mukaddes Ankara'dan Mektuplar adlı eserinde, Afyonkarahisar'dan sonra geldikleri Antalya yolu üzerindeki yerin ismini "Fındıklı" olarak zikretmektedir. Doğrusu "Sandıklı" dır.

⁸ a.g.e. Çeviren: Cemile Necmeddin Sahir Sılan, sayfa:29-30

Prenses Kadriye Hüseyin'in Afyonkarahisar'da kaldığını söylediği Safa Hotelinin 1930'lu yıllardaki hali. Safa Hoteli bugünkü PTT Başmüdürlüğünün olduğu yerdeydi.

etmedik. Milletin davetine icabet eden ihtiyat askerleri arasındaki bir müfrezenin başında bulunan dev cüsseli biri, harp şarkıları söyleyerek ilerliyor, arkasındakiler de bunları bir ağızdan tekrar ediyordu. Dev cüsseli, birdenbire önümüzde durdu ve telâşla sordu: “Cepheden mi geliyorsunuz?” Ona “Evet” deyince seslendi: “Öyleyse düşmanın kaçtığı doğru mu?” Hemen şöyle cevap verildi: “İnşallah”. Bunun üzerine, arkadaşlarına dönerek: “Haydi, çabuk arkadaşlar, koşalım da kardeşlerimizin kazandıkları şereften payımızı almak için vaktinde yetişelim” dedi ve arkasındaki müfrezeyi sürükleyerek tarlaların içinde delice koşmaya başladı. Bu şayan-ı hayret koşuşmayı görünce, insan, cephenin burada, hemen iki adım ileride olduğunu zannediyor. Hepimiz hadisata (olaylara) yüz çevirmeksizin bakmasını bilen, görmüş geçirmiş kimseler olmaklığımıza rağmen, gözlerimizin önünde cereyan eden bu ulvî manzara karşısında nefesimiz kesildi. Bu gibi azametli sahneler ancak, şarkta görülebilir. Burdur’a vâsıl olmadan önce iki saat müddetle ihtiva ettiği zehirli tuzlar dolayısıyla şöhrat bulan büyük bir gölün kenarından geçtik”⁹

Prenses Kadriye Hüseyin ve mahiyetindekilerden oluşan kabile türlü zorluklarla geçen yolculuklarının ardından 19 Mayıs 1921 tarihinde Antalya'ya ulaşırlar.

Burada birkaç gün dinlenen prenses ve mahiyetindekiler, 23 Mayıs 1921 tarihinde vapurla Antalya'dan ayrılırlar. 8 Haziran 1921 günü İtalya'nın Otranto şehrine varırlar.

Tarihte kahramanlığıyla ün salmış Türk kadınının, Millî Mücadele yıllarında ülkesini işgallerden kurtarmak için yaptığı fedakârlıklar herkesin malumudur. Millî Mücadele’de gerek cephede ve gerekse cephe gerisinde tüm gayretiyle faaliyet gösteren Türk kadınlarını bir taraftan işgallere karşı düzenlenen protesto mitinglerinde, diğer taraftan çocuğunun örtüsünü taşıdığı mermiler ıslanmasın diye mühimmatın üzerine örterek cepheye mühimmat taşıırken cephe yollarında görürüz. Ordusunun vatanı tez elden kurtarabilmesi için düşmanın bozduğu yolları tamir edenler yine fedakâr Türk kadınlarıdır. Prenses Kadriye Hüseyin Hanımı da Avrupa’nın ortasından kalkarak vatan ve milleti için Anadolu’nun kutsal, tozlu yollarında tasa, kaygı, üzüntü, ümit ve Millî Mücadelenin kazanılacağına olan inanç hisleriyle dolu ve harmanlanmış olarak görmekteyiz. Kadınlarımız bazen cephede askeriyle omuz omuza düşmanla mücadele ederken, Prenses Kadriye Hüseyin Hanım gibileri de gerek kalemleriyle gerekse de sahibi oldukları maddi imkânlarıyla bu mücadeleye destek vermişlerdir. Kadınıyla erkeğiyle tüm Millî Mücadele kahramanlarını saygıyla ve hürmetle bir kez daha anıyoruz.

⁹ a.g.e. Çeviren: Cemile Necmeddin Sahir Silan, sayfa:30

AFYONKARAHİSAR'DA OSMANLI DÖNEMİ

Askerî Yapıları

Abdülkadir KALENDEROĞLU

Türk mimarisinde askerî yapıların ilk örneklerine Orta Asya'da rastlanır. Proto-Türklerin ve proto-Peçeneklerin ordu-kent anlayışı içerisinde yerleştikleri bilinmektedir. Ordu-Kentler hendek, sur ve kulelerle çevriliydi. İç içe iki kaleden oluşan yerleşimin iç kalesinde hükümdar kalır, dış kalenin iki duvarları boyundaki hücrelerde ise yaya ve atlı askerler yaşarlardı. Bu yapılar Türk Mimarisi'nde ilk askeri yapılar olarak değerlendirilir.¹

Orta Asya'dan sürekli olarak batıya ilerleyen Türkler, batıdaki askeri gelişmeleri örnek alarak ordularında düzeni sağlamak için kışla, askeri okul, askeri hastane, depo, karargâh ve hizmet binalarının yapımına ağırlık vermişlerdir.²

Osmanlı ordu teşkilâtında askeri yapılar, kışla yapıları (koğuş, ahır, depo, cami, hamam, çeşme vb), karargâh, okul, hastane, fabrika vb. yapılardan oluşmaktaydı.³ Bu yapılar belirli akım ve üslupların etkisinde inşa edilmiştir. 18. yüzyılın sonlarından itibaren sanatsal üsluplar, yerini sanatsal akımlara bırakmıştır. Barok ve rokoko üsluplarının

¹ Emel Esin, "Muyanlık" Uygur "Buyan" Yapısından Hakanlık Muyanlığına (Ribat) ve Selçuklu Han ile Medresesinde Gelişme, Malazgirt Armağanı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1993, s. 49, 75.

² <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syf=384292&/K%C4%B1%C5%9Fla-Mimarisi/-Zuhal-%C3%87etiner-Do%C4%9Fdu->

³ Servet Ünkazan; Edirne ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Askeri Mimari, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2006, s. 2.

▲ Bolvadin Redif Kışlası (Yanmış hali)

aşırı süslemelerine bir tepki olarak ortaya çıkan neo-klasizm, 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılın ilk 25 yılında etkili olmuştur.⁴ Batı eksenine bir tepki olarak batı seçmeciliğinden uzaklaşan mimarimiz, Türk neo-klasik sentezini oluşturmuştur. Bu dönemde Osmanlı devletindeki gelişmeler dikkat çekicidir.⁵

Osmanlı mimarisinde 19. ve 20. yüzyıllarda batı etkisinde yapılan eserlerin önemli bir bölümü askeri amaçlı yapılan eserlerdir. Bu dönemde Afyonkarahisar'da inşa edilen eserler de Türk neo-klasikliğinin zamanımıza ulaşan örnekleridir. Bu örnekler içerisinde günümüze ulaşan iki kışla ve bir karakol olmak üzere üç tane eser olup bu eserleri de iki grupta toplamak mümkündür.

A- KIŞLALAR:

Kışla, askeri birliklerin oturmasına mahsus binalar olup aslı kışın oturulacak yer manasına gelen kışlakıdır.⁶

⁴ Engin Beksac; Avrupa Sanatına Giriş, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 78.

⁵ Fırat Nurcan İnci; "XX. Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi", Osmanlı Ansiklopedisi, C. 10, Ankara 1999, s. 290.

⁶ Celâl Esad Arseven, Sanat Ansiklopedisi, C. II, Milli Eğitim

▲ Kitabe

1- BOLVADİN REDİF KIŞLASI (YANIK KIŞLA)

Redif, Osmanlı devletinin son döneminde 14 senelik ihtiyatlık devresinde silah altına alınan askere denir.¹¹

Bolvadin Redif Kışlası, Yakup Şevki Paşa (Erkmen) Mahallesi'nde, Kışla Meydanı'nda, 170. pafta, 31. ada ve 35. parselde yer alır.

Sultan II. Abdülhamit döneminde, Bolvadin Taburu hatırasına 1892 yılında temeli atılan kışla, 1894 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır.¹²

Kaymakam Necip Bey başkanlığında ilçenin önemli kişilerinin kurduğu dernek tarafından yaptırılan kışla binası için Bolvadinli kadınlar ve genç kızlar yüzük, bilezik ve küpe gibi ziynetlerini bağışlamışlardır.¹³

Yapılan kışla binaları, yeni kurulan 2. Ordu, 25. Redif Alay'a bağlı 4. Bolvadin Taburu'na tahsis edilmiştir. Kışla uzun yıllar Redif Taburu'na hizmet etmiş, o tarihte Bolvadin'e bağlı olan Şuhut, Karaadilli, Çölabat (Haydarlı), Tatarlı, Çay, Karamık, İshaklı, Çobanlar, İscehisar, Han, Bayat, Musluca (Emirdağ) ve köylerinin askerlik sevk ve terhis işlemleri buradan yapılmıştır.¹⁴

Türklerle ait kışla ve devlet dairelerinin ilk kalıntıları Afganistan'ın güneyindeki Leşker-i Bazar'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır.⁷ Selçuklu ve Beylikler döneminde hareketli ordular nedeniyle kışlalara rastlanmaz.⁸

Günümüzdeki anlamıyla kışlayı oluşturan düzenli, teşkilatlı ve birçok askerin sürekli barınmalarını sağlayan binaların yapımına Osmanlı döneminde, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve düzenli ordunun kurulmasıyla başlamıştır.⁹ Yapılan kışlaların sadece askerin eğitimine yönelik olmadığı, askerin dinlenmesinin yanında eğitim ve ibadetini rahatça yapabilmesi ve temizliği gibi birçok yaşam fonksiyonunun düşünülerek planlandığı görülmektedir.¹⁰

Afyonkarahisar'da batı etkisinde ve Türk neoklasik tarzda yapılarak günümüze ulaşan iki kışla binası vardır.

Basımevi, 3. Baskı, İstanbul 1965, s. 1071; Metin Sözen, Uğur Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, s. 130.

⁷ Metin Sözen, Türk Mimarisinin Tarihsel Gelişimi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1993, s. 16.

⁸ Ünkazan, a.g.t., s. 17.

⁹ Ünkazan, a.g.t., s. 18.

¹⁰ Zuhale Çetiner Doğdu, "Kışla Mimarisi", Türkler, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 178.

¹¹ D. Mehmet Doğan; Büyük Türkçe Sözlük, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 925.

¹² Muharrem Bayar; Bolvadin Tarihi (Kurumları-Yöneticileri-Yetiştirdiği Kişiler), C. II, Bolvadin Belediyesi Yayınları, Bolvadin 2004, s. 309.

¹³ İbrahim Ulvi Yavuz, İlimden İrfana, Sanattan Siyasete Bir Kültür Beldesi Bolvadin Ansiklopedisi, Ankara 2014, s. 35.

¹⁴ İbrahim Yüksel; Afyonkarahisar'da Canlanan Tarih, TŞOF

▲ Bolvadin Redif Kışlası

Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali sırasında Yunan Ordusu'nun 4. tümenine bağlı 8. Piyade Alayı, bir top takımı desteğinde 19 Ağustos 1921 günü Bolvadin'in Üçhöyükler mevkiine gelip konuşlanmış, Sakarya Meydan Savaşı'nda bozguna uğramaları sonucu 23-24 Eylül 1921 tarihinde ilçeyi boşaltmışlardır. Yunan kuvvetleri ilçe boşaltılırken kışla ve PTT binasını yakmışlar,¹⁵ bundan dolayı bina halk arasında "Yanık Kışla" olarak kalmıştır.

Kışla; koğuş, hamam ve mutfak bölümlerinden oluşan bir külliye olarak yapılmıştır. Günümüzde kışlanın koğuş kısmı ayakta kalmış, hamam ve mutfak bölümlerinin de duvar kalıntıları kalmıştır. İdari bina, silahhane ve askeri depo 1950 yılında yıkılarak yerine şimdiki askerlik şubesi yapılmıştır.¹⁶

Yangından sonra üst örtüsü ile içyapısı tamamen yıkılmış ve sadece beden duvarları ayakta kalmış olan kışlanın koğuş binası dikdörtgen planlı ve iki katlı olarak kesme taştan yapılmıştır. Bina simetrik olarak yerleştirilmiş alt kat pencereleri yuvarlak kemerli, üst kat pencereleri ise basık kemerlidir. Pencere söveleri, su basman kat ayrımları, saçak ve köşelerdeki kesme taşlar çıkıntılı olarak düzenli ve özenle işlenmiştir.¹⁷

Plaka Matbaası, Ankara 2005, s. 89.

¹⁵ Bayar; a.g.e., s. 311-314; Yüksel; a.g.e., s. 89.

¹⁶ Bayar; a.g.e. 308-314.

¹⁷ Afyonkarahisar Kültür Envanteri 2013, Afyonkarahisar

▲ Sinanpaşa MYO

Kışlaya güney cephenin ortasındaki revaklı kısımdan giriş sağlanır. Balkon girişi ikinci katta olup pencere genişliğinde ve balkona kadar iner. Kapının revak sütunları mermer olup basık kemerli kapı üzerinde kitabe yer alır. Kitabede;

*"Padişah-ı Gazi-i Sultan Abdülhamit âl-i tebar
Saye-i adlinde ma'mur oldu tâbe cihan
Bolvadin'e verdi deyu hümayun-u şerif
Üçyüz on salinde inşa oldu bu der'ül-aman
Yaptı bu hasn-ı metni ceyşe lütf eyleyüb
Barekâllahü tuy ü rahşana bak günden âyan
Azz ü şevketle seririnden hüda kılsın müdâm*

Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Afyonkarahisar 2013, s. 196.

▲ Tarihi Sincanlı İlkokulu

Feyzaya nusretle şâd etsün cenab-ı müstean"¹⁸ yazılıdır.

Kışlanın yalnızca duvar kalıntıları kalmış mutfak kısmı, moloz taş duvarlı, yer yer kesme taş kaplamalı olup üzeri sıvalı ve kare planlıdır. Mutfak-ğın girişi güneyde olup ortada kuzey-güney doğrultulu bir boşluk, doğu cephede büyük bir oda, batıda ise yan yana iki oda bulunur. Odaların pencereleri yuvarlak kemerli ve demir parmaklıklıdır.¹⁹

Uzun yıllar harap durumda kalan Yanık Kışla, Bolvadin Belediyesi 16-10-1991 tarih ve 2670/243-207 sayılı yazı ile restore edilerek sosyal ve kültürel amaçlarda kullanılmak üzere kendilerine satışını istemiştir. 13-01-1994 tarihli kararla 156.640.000 TL bedelle Yanık Kışla Bolvadin Belediyesi'ne satılmıştır. Bolvadin Belediyesi, 10-11-2003 tarihinde aldığı bir kararla restore edilip kültürel amaçlı kullanılması kaydıyla 39 yıl süreyle İl Özel İdaresi'ne bedelsiz olarak kiralamıştır.²⁰

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 11-07-1980 tarih ve A-2362 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınan Yanık Kışla'nın 2003 yılında rölöve ve restorasyon projeleri yaptırılmış, 2004-2005 yılları arasında restorasyonu yaptırılarak sosyal, kültürel ve sanatsal etkinliklere uygun hale getirilmiştir.

1910 yılında iki cepheli olarak kesme taşlarla yapılmış bir çeşmenin bulunduğu²¹ Yanık Kışla'ya 2008 yılında Bolvadin Belediye Müzesi taşınmıştır.²²

¹⁸ Bayar; a.g.e. , s. 314.

¹⁹ Afyonkarahisar Kültür Envanteri, s. 196.

²⁰ Yüksel; a.g.e. s. 90.

²¹ İ.Ulvi Yavuz, a.g.e, s. 237.

²² İ.Ulvi Yavuz, a.g.e, s. 58.

2- SİNANPAŞA REDİF KİŞLASI

Sinanpaşa İlçe merkezinde, Ali Çetinkaya (Öğretmenler) Mahallesi, Cumhuriyet Meydanında, 18-V-III.0.4 pafta, 39. ada ve 3. parselde yer alır.

Halk arasında "*Halk Eğitim Merkezi*" olarak bilinen kışla binası, geniş bir bahçe içerisinde su basman yükselteli bodrum üzerine iki katlı olarak H 1310/ M 1892 yılında yaptırılmıştır.²³

Bodrumun su basman yükseltisi taş kaplamalı, kat duvarları ise sıvalıdır. Pencereleri yuvarlak kemerli binanın girişi ön cephe ortasında ve iki yandan basamaklarla çıkılmaktadır. Giriş kapısının üzerinde bulunan yapım kitabesinde; "*Maşallah, 24 Safer 1310, 3 Eylül 1308*" yazılıdır ki miladi 1892 yılına denk gelmektedir.

Alt kat geniş çokgen sütunlu ve alınlıklı çıkmanın alt katı önde geniş, yanlarda dar yuvarlak kemerli, üst katı yanları basık kemerli, önü düz (arşitravlı) olup üstte üçgen alınlık bulunmaktadır. Her iki kattaki pencereler birbirinin aynısı olup kesme taş sövelidir. Üst kat pencereleri arasında yalancı sütunçelere ait profilli kaideler vardır. Köşe ve kat arası kesme taş çıkıntılı olup üst kat köşeleri girintili çıkıntılıdır. Alt kat sütunları mermer, taş blok karışımı kaideli ve başlıklı, üst kat sütunları ise kaideli ve başlıklı mermer bloktandır. Üst örtüsü ise kırma çatılı ve Marsilya kiremitle kaplıdır. Ayrıca ikinci katın üstüne silme şeklinde verilen saçak kornişi yapıyı taçlandırır.²⁴

Binanın eski fotoğraflarında pencereler kepenkli olup, kepenkler iki kanatlıdır. Çatının ön

²³ Yüksel; a.g.e. s. 136.

²⁴ Afyonkarahisar Kültür Envanteri, s. 530.

▲ **Yaylabağı Karakol Binası (Restorasyon sonrası)**

ve arka cephesi kalkan setle çevrili olup yanlarda üçgen alınlık yükseltilidir. Köşelerde ve sundurma üzerinde akroterler²⁵ bulunmaktadır. Ancak çeşitli tarihlerde yapılan onarımlar sonucu çatı görünümü değiştirilmiş, çatıyı çevreleyen kalkan set ve yanlardaki üçgen alınlıklar kaldırılarak binanın üzeri normal kırma çatı haline getirilmiştir. Günümüzde özellikle üst kat pencerelerinin demir parmaklıkları ile tüm pencerelerin kepenkleri sökülmüş durumdadır. Cephede pencereler arasındaki yalancı sütunçeler yok edilmiş, ahşap doğramaların yerine PVC doğramalar konulmuştur.²⁶

1892 yılında yapılan bina, 1924 yılına kışla olarak hizmet vermiş, 1924 yılında Sinanpaşa İlçesi "*Leyli İlk Mektebi*" adı ile yatılı ilkokul olarak açılmış ve 1945 yılına kadar okul olarak hizmet vermiş, daha sonra gündüzlü ilkokul olarak hizmetini sürdüren bina, 1980 yılında onarım görmüş, ahşap olan tavan ve taban döşemeleri betona çevrilmiştir.²⁷ 1999 yılında ilkokulun kendi binasına taşınması üzerine Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 25-11-2004 tarih ve 147 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınan bina, 2005 yılında esaslı bir şekilde tamir ve restorasyondan geçirilmiştir. Bu restorasyonda binanın iç ve dış sıvaları yenilenmiş, taş işleri özgün haline getirilmiş, PVC'li pencerelerde ahşap doğramalı hale getirilmiştir.

İlk önce kışla olarak yapılan, daha sonra İlkokul ve akabinde Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan bina, 2006 yılında Afyonkarahisar İl Özel İdaresi tarafından 25 yıllığına Afyon Kocatepe

²⁵ Antik alınlığın alt ve üst köşelerine yerleştirilmiş bezemeli levha, üzerine heykel oturtmak için yapılmış küçük kaide. Bkz. Sözen, Tanyeli, a.g.e, s. 16.

²⁶ Yüksel; a.g.e. s. 137.

²⁷ Yüksel; a.g.e. s. 137.

▲ **Yaylabağı Karakol Binası (Restorasyon öncesi)**

Üniversitesi'ne devredilmiş olup halen "*Sinanpaşa Meslek Yüksek Okulu*" idari binası olarak hizmet vermektedir.

B- KARAKOL BİNALARI:

Gözcü, nöbetçi, bekçi ve keşif kolu gibi manalara gelen karakol, şehir ve kasabalarda güvenliği sağlamak amacıyla içinde asker veya zaptiye memuru oturtmak için yapılan binalara denir.²⁸

Osmanlı Devleti'nde II. Mahmut döneminde belirli bir program dâhilinde ve genellikle kare ve dikdörtgen planlı karakol binaları inşa edilmeye başlanmıştır. Bu karakollar, batılılaşma sürecini ve bu mimari deyimini en iyi yansıtan resmi yapılarıdır.²⁹ Bu karakollar tek veya çift katlı olup nezarethane olarak kullanılan bir bodrum katı üzerinde yükselir. Simetrik olan cephelerinin en önemli özelliği, iki yana rampa düzeniyle yerleştirilmiş merdivenlerle ulaşılan sütunlu yüksek girişleridir. Karakolların planlanmasında arsanın durumu, topografik özellikleri, yola göre konumu ve yapılara özgü koşullar etkili olmuştur.³⁰

Osmanlı dönemi Afyonkarahisar'ında batılılaşma etkisiyle yapılarak günümüze ulaşan bir karakol binası vardır.

1- YAYLABAĞI KARAKOLU

Afyonkarahisar'a 25 km uzaklıkta olan Yaylabağı Kasabası, Afyonkarahisar-Eskişehir karayolundan 2 km içeridedir. Ancak son yıllarda termal turizmin yaygınlaşmasıyla gelişim göstermeye başlamış ve bugün Gazlıgöl kasabası ile birleşmiş durumdadır.

²⁸ Abdülkadir Özcan, "Karakol", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 430.

²⁹ Aynur Çiftçi, "Karakol Binaları", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 431; <https://www.turkulkusu.com/osmanli-devletinde-karakollar-ve-askeri-yapilar/>

³⁰ Necla Arslan Sevin, XIX. Yüzyıl Osmanlı Başkentinde Polis Teşkilatı ve Karakol Binaları, Türkler, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 398.

Jandarma Karakol Binası, Yaylabagi (eski adı ile Dinar Köyü) Kasabasi'nda, Atatürk Mahallesi'nde 212. ada, 3. parselde yer almaktadır.

Karakol binası, 1900'lü yılların başlarında kasaba ve çevre köylerin güvenliğini sağlamak amacıyla ve kasaba halkının da katkıları ile yapılmıştır.³¹ Son Dönem Osmanlı mimarisi tarzında, iki katlı ve kâgir olarak yapılan binanın su basmasını kesme taş, kat araları silme taş çıkmalı, pencere derinlikleri kesme taşlı, pencere söveleri ile basık yuvarlak kemeri ise tuğla örgülüdür. Ön cephede ahşap çift kanatlı alt ve üst kat kapıları vardır. Alt ve üst pencereler aynı doğrultuda olup alt kat arka cephede bir pencere eksik olup yan pencerelerden birisi de sonradan kapatılmış olup tümü basık yuvarlak kemerlidir.³²

Alt kapı önünde taş basamaklarla çıkılan bir yükselti vardır. Buradaki basık kemerli ve iki kanatlı ahşap kapıdan binaya giriş sağlanır. Daha önceleri üst kata içeriden ahşap döner merdivenle çıkılmakta iken şimdi bu merdiven yok olmuştur. Giriş katı ile ikinci kat ahşap tavanlı, duvarları ise yağlı boyalıdır. Giriş kapısının üzerindeki balkon kapısı iki kanatlı ve ahşaptır. Binanın üst örtüsü her iki yana eğimli ve kırma çatılı olup üzeri Marsilya kiremitle kaplıdır.

Karakol Binası, I. Dünya Savaşı'nın sonunda Mondros Mütarekesine bağlı olarak

³¹ Yüksel; a.g.e. s. 142.

³² Afyonkarahisar Kültür Envanteri, s. 373.

Afyonkarahisar'ın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine "Yunan Bölge Karakolu" olarak kullanılmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan 1950'li yıllara kadar Yaylabagi ile beraber çevre köylerin asayişini sağlayan ve vatandaşların askerlik işlemlerinin gerçekleştirildiği Jandarma Karakolu olarak hizmet vermiştir.³³

Jandarma Karakolu'nun Gazlıgöl'e taşınması üzerine bir müddet "Yaylabagi İlkokulu" ve 1979-1985 yılları arasında da "Yaylabagi Ortaokulu" ³⁴ olarak kullanılmış, yeni okul binalarının yapılarak taşınması üzerine bina kaderine terk edilmiştir.

Frig Vadisi Kültür ve Turizm Kuşağı'nda bulunan karakol binasının pencere ve kapıları kırılmış, duvarlarındaki sıvaları dökülmüş, kesme taş ve tuğlaları yer yer çürümüş durumda iken Başkomutan Tarihi Milli Parkı Alan Kılavuzu arkadaşım Hasan Özpınar'ın ısrarlı talepleri neticesinde Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 31-03-2005 tarih ve 287 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2019 yılında restorasyona alınarak 2020 yılında restorasyonu tamamlanan Karakol binasının Kültür Evi "Köy Müzesi" yapılması yönünde çalışmalar devam etmektedir.

³³ Yüksel; a.g.e. s. 142.

³⁴ http://yaylabagisao.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/03/09/713242/icerikler/tarihce_1503805.html?CHK=3f5bd02a3204340232e2eefdc49aa18

BİR ESNAF HİKAYESİ

KEÇECİ YAŞAR USTA

Savcı TÜRKMENOĞLU

Uzunçarşı'dan yukarı çıktığınızda Be-desten Meydanı'na varmadan önce sağa bir yol döner. Eskilerin tabiriyle “Keçeciler Aralığı”dır burası. Uzunçarşı'da her geçen gün bir bir eksilen ağaçlara inat sokaktaki esnafın yeni diktığı ve özenle koruduğu fidanlar burada göze çarpar. Keçeciler sokağına girişte sizi yine bir aralık bekler. Sağda Turunç Hanı'na çıkan aralık neredeyse 2 kişinin yan yana ancak sığabileceği bir genişliktedir. İşte bu dar aralığa bakan küçük bir dükkanda yoldan saparak içeri girecek bir müşteri-yi ya da iki laf edecek bir misafiri bekleyen keçeci ustası vardır.

Yaşar Kocataş usta yıllarını bu mesleğe vermiş.” 1950’de doğmuşum, 1961’de resmî olarak babamın yanında çalışmaya başladım. Yani resmîyette 60 senedir bu işin içerisindeyim. Ama çocukluk yıllarımı da katarsanız daha geri gider. Ne

öğrendiysem babamdan öğrendim ama babam, dedem, babamın dedesi de keçeciymiş. Benim babam çok usta bir adamdı . O usta olmasa, benim 60 sene çalışmamın hiçbir anlamı yok.

Keçecilikten para kazanıyoruz, evimizi geçindiriyoruz. Bu dükkânla evimi aldım, çocuklarımı okuttum. Bu dükkânda senelerce keçe kepenek yaptık. 1999’da şapka ve fes yapmaya başladık. Bir tüccar, 6–7 sene geldi, benden senede 2000 tane fes aldı. Büyükşehirlerde sergilere davet ederler, katılıyorum. Bu sergiler vasıtasıyla Kapalı Çarşı’dan müşterilerle tanıştım, onlara fes yapmaya başladım. Şimdi de başka şeyler yapıyoruz. Turistik eşyalar, şehirli kadınların kullanacağı eşyalar yapıyoruz. Ben daha ziyade fabrikaların yapmadığı şeyleri yapıyorum. Dükkânım gördüğünüz gibi çok arada kaldı. Çok güzel şeyler yapsak da kıymeti yok. Benim yaptıklarım ya sergide görülüyor, ya da meraklısı özel olarak gelip görüyor.

Bir zamanlar bu çarşıda 60 dükkân keçeci vardı, 3 dükkân kaldık. Eskiden keçe deyince evlerde kilim olarak kullanılırdı bir de çoban kepenegi yapıldı. Sadece bunlarla uğraşırdık. Şimdi koyunculuk bitti, kepenek yok, evlere keçe kilim yaptıran yok. Biz ne yapacağız? Kendini yenilemezsen bittin. 2003'te Topkapı Sarayı'nda sergi açtım. Orada Prof. Dr. İlber Ortaylı geldi dedi ki: Siz, keçeyi incelemeyiniz. Köylülükten kurtaramadınız. Bir de kokusunu alamadınız. Okumuş insan, bir bildiği var. Dünyayı gezmiş. Ben o sözünü emir gibi kabul ettim. Malzemeyi ustalıklarla birleştirdik. İyi yün kullandık, farklı ürünler yaptık, şehirli evine de yakıştı.

Geçtiğimiz yıllarda UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi olarak ilimizden beni tesbit etmiş. Cumhurbaşkanımız tarafından 2016 yılında ödül verildi. Benim gece gündüz aklım keçede. Nasıl daha iyi üretebilirim, diye düşünüyorum. Sağlığım elverdiği müddetçe ben bu işten vazgeçmeyeceğim.

TAŞPINAR'IN PINARI

Süzülerek kayadan usul usul, içlenerek ağlar,
Bir şeyler götürmüş, sessizce geçen baharlar,
Hangi zamanlarda akıp durdun, yoruldu mu damarlar?
Çok yürekleri söndürdün yanan, buz gibiydi sular...
Hayat verip, kendi kurumaya yüz tuttun,
Nasıl taşdın sana anlatsam? Belki hayata tutunursun.
Bakma bizim hoyratlığımıza, kirlettik dünyayı,
Suyun hayat veriyor, canlandırıyor doğayı.
Gittim Taşpınar'ın başına, eser kalmamış dününden,
Sarıp solmuşsun, zayıflamış inceden inceden,
Nihal'in küçük güğümleri vardı, bakır kalaylı,
Kapağında kuşları, gövdesi yuvarlak, ince boğazlı.
Eve su taşırdı küçük ayaklarıyla, sendeleyerek,
Bazen oyuna daldardı, çamurları çiğneyerek.

Bende kalan yanların; gözdesiydin bir zamanların,
Hemen yanı başında kaynatılırdı kazanlarda suların,
Kızlar, gelinler, bütün mahalleli gelirdi akın akın.
Esvap taşında sürtülerek yıkanır, bütün çamaşırların.
Kimi derdi "Çocuk evde ağlıyor, önce ben yıkayayım"
İnat ederdi kimi, başlardı çeşme başı kavgaların.
Yine de bir ahenk vardı çeşme başında, herkes bir arada,
Ne anılar yaşandı, unutulmayan vakti zamanında,
Artık zaman değişti, çok sular taşı pınarından,
Ne olur yine aksan, çağlayarak tekrardan...
Suladığın gönüller mi vefasız, yaşayanlar mı aldırışsız?
Kuruyup gidecek misin, böyle zamansız...
Dengesini bozduk doğanın küstün, Taşpınar artık taşmıyor,
İnsanlık adına belki Taşpınar utanıyor...

Mürşide AYHAN

KÜÇÜK ÇOBANLI ESKİ CAMİİ

Fevzi KAYA*

Mevlüt ÜYÜMEZ**

Afyonkarahisar merkez ilçeye bağlı, 7 km mesafede bir yerleşim yeri olan Küçük Çobanlı'nın kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Köyden bazı yaşlıların anlattığına göre; Küçük Çobanlı, Elpirek (Saraydüzü) ve İsmail köyleri arasında Çepni Köyü varmış, zaman içinde bu köy boşalmış, halkı da üç köye dağılmıştır.

1684 yılında Afyonkarahisar merkez kazasına bağlı Çepni Köyü'nün adı geçerken Küçük Çobanlı adının geçmemesi¹ Çepni Köyü'nün boşaltılmadığını gösterir.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa bağlı olan köy, 2013 yılına kadar merkez ilçeye bağlı bir köy iken, 14-11-2013 tarih ve 2013/759 sayılı ile Resmi Gazete'de yayınlanan kararla Afyonkarahisar'a bağlı diğer dokuz köyle birlikte köy tüzel kişiliği kaldırılarak mahalle statüsüne dönüşmüştür.² Küçükçobanlı Köyü halkının açtığı dava ile bu karar iptal edilerek 10.02.2020 tarihinde mahalleye dönüştürülen yerleşim yerleri tekrar köy statüsüne dönmüştür.

Bugün Küçük Çobanlı Köyü'nde üç tane cami olup iki tanesi ibadete açık, bir tanesi ise ibadete kapalıdır. Bizim makalemizin konusunu da ibadete kapalı olan Eski Camii oluşturmaktadır.

Küçük Çobanlı'da, Köyiçi mevkiinde bulunan ve kitabesi olmadığı için yapılış tarihi kesin olarak bilinmeyen Eski Cami, 1977 yılına kadar köylünün ibadet ihtiyacını karşılamış, 1977 yılında yeni bir caminin yapılarak ibadete açılmasıyla da boşaltılmıştır.

Camiyle ilgili olarak Küçük Çobanlı'dan Ali Osman Çetinkaya; *"Dedemin anlattıkları ve köyde anlatılan rivayetlere göre Osmanlı Padişahı Sultan Abdülhamit bu caminin yapımı ya da onarımı için para ve bir kapı göndermiştir. Ancak kapı zamanla yıkılmış veya değiştirilmiştir"*³ diye bildiklerini dile getirmektedir.

* Fevzi KAYA, Uzm. Öğrt. Araştırmacı-Yazar.

** Mevlüt ÜYÜMEZ, Arkeolog, Afyonkarahisar Müze Müdürü.

¹ Gürsoy Şahin, XVII. Yüzyılın Sonlarında Afyonkarahisâr Sancağının İdarî ve Fizikî Yapısı (554 Numaralı Afyon Şer'iyye Siciline Göre), Tarih İncelemeleri Dergisi, Aralık 2002, s. 44.

² <https://www.haberler.com/afyonkarahisar-da-10-koyun-tuzel-kisiliginin-5308296-haberi/>

³ <https://www.sondakika.com/haber-kok-boya-islemeli-yuz-yillik-tarihi-cami-ilgi-3867040/>

Caminin güney-doğudan görünüşü

Cami içi-batı yönünden görünüşü

Cami içi-Kadınlar mahfili görünüşü

Cami içi-kıble yönünden görünüşü

Cami içi-mihraptan detay

Köyiçi mevkiinde bulunan camiye, kuzey-doğu köşede bulunan yuvarlak kemerli ve tek kanatlı demir kapıdan giriş sağlanır. Son cemaat yeri olmayan caminin harimini, ortada ahşap, iki yuvarlak direk taşır. Harimi, doğu ve güney yönde ikişer, batı yönünde bir pencere aydınlatır. Doğü yönündeki pencereler yuvarlak kemerli, güney ve batı yönündeki pencereler ise dikine dik-dörtgen formlidir. Bütün pencereler ahşap olup dıştan demir doğramalıdır.

Harimin tabanı ahşap, duvarları samanla karışık çamurdan yapılarak sıvanmış, üzeri alçı kullanılarak özel teknikle mermer görünümlü ve pürüzsüz hale getirilmiş kök boya ile yazı ve süslemeler yapılmıştır. Batı duvarında, pencere altında bir dolap açılmış olan harimin tavanı ahşap olup süsleme yoktur. Dışta ise duvarlar doğü cephesi kesme taştan, diğer cephelerde köşelerde kesme taş araları ise moloz taş kullanılarak yapılmış, bazı yerlerde taş araları derzlenmiştir. Caminin üst örtüsü daha önceleri düz toprak damlı iken köylüler tarafından doğü yöne meyilli tuğla örgülü çatı haline getirilerek üzeri Marsilya kiremitle örtülmüştür.

Giriş kapısının arkası ve kuzey duvarı ayakkabılık olarak düzenlenmiştir. Girişin karşısındaki dokuz basamaklı ahşap merdivenle Kadınlar Mahfili'ne çıkılır. Dört ahşap direğin taşıdığı mahfilin ön cephesi 58 cm yüksekliğinde ahşap korkuluklu, onun da üzeri 82 cm yüksekliğinde ahşap kafeslidir.

Müezzin Mahfili olarak düzenlenen Kadınlar Mahfili'nin alt kısmı ahşap olup ardıc ağacından yapılmıştır. Mahfilin önü 82 cm yüksekliğinde ahşap parmaklıkla bölünmüştür.

Müezzin mahfili gibi ardıc ağacından yapılan minber, güney-batı köşede yer alır. Minber girişinin üzerine yarım ay şeklinde bir tepelik yapılmış tepeliğin ortasına da tersine hilal motifi oyulmuştur. Minberin merdiven korkulukları geometrik motifli, üçgen formu yan ayna etrafı geometrik motifli olarak kesilerek çivilerle tutturulmuştur.

Alçı süslemeli mihrabın iki tarafında yine alçı süslemeli, 180 cm yüksekliğinde birer yuvarlak sütun vardır. Alçı sütunların üzerinde üçgen şeklinde ucu sivri iki yönde birer tepelik bulunur. Mihrabın üzerinde; "Küllemâ dehale aleyhê Zekerîyye'l-mihrâbe"⁴ yazısı vardır. Bu yazının üzerinde de kabartma bir rozet ve onun da üzerinde yedi yapraklı bir ağaç motifi işlenmiştir. Mihrap yaşmağında şerit halinde; "Rave el-Hasenü ani'l Hasen an Ebi'l-Hasen an Ceddi'l Hasen inne ahsene'l hüsnile huluku'l-hasen"⁵ yazılıdır. Burada, edebi olarak cinas sanatı⁶ vardır. Hasen hem isim, hem de güzel (iyilik-güzellik) anlamında sıfat olarak kullanılmıştır.

Kıble yönünde ve mihrabın iki tarafında 60 cm yüksekliğinde ahşap sekiler vardır.

Harimin duvarlarında yuvarlak panolar halinde "Elvâh-ı Celîle"⁷ yazılıdır. Ayrıca; doğü yönünde; "Said" (ra), giriş kapısı üzerinde; "Talha" (ra), kıble tarafı: mihrabın sağında; "Ya Hafız", "Şehit Hamza" (ra), altta pano halinde; "Bismillâhirrahmânirrahîm,

⁴Zekerîyya Meryem (ra)'in bulunduğu mihraba her girdiğinde. (Âl-i İmrân, 3/37)

⁵ Güzel (kişi) Hz Hasan'dan o da Hz Hasan'ın babasından (Hz Ali'den) o da Hz Hasan'ın dedesinden (Hz Peygamber) rivayet etti; Şüphesiz (muhakkak) güzelliklerin en güzeli güzel ahlaktır.

⁶ Manaları farklı, söyleyiş veya yazılışları benzer kelimeleri ard arda veya yazılışları benzer kelimeleri ard arda kullanarak gerçekleştirilen söz sanatıdır. Bkz: . Mehmet Doğan; Büyük Türkçe Sözlük, İz Yayınları, 11. baskı, İstanbul 1996, s. 195.

⁷ İsm-i Celâli (Allah), İsm-i Nebevi (Muhammed), Esâmi-i Çârîyâr (Hz Ebu Bekir, Hz Ömer, Hz Osman ve Hz Ali), Hasaneyn (Hz Hasan, Hz Hüseyin) isimlerine genel olarak verilen deyimdir.

Kul hüvâllâhü ehad, Allâhü's-Samed, Lem yelid, velem yüled, velem yekün lehü küfüven ehad",⁸ mihrabın sağında ve pencere altında *"Ya Hazret-i Seyyidüna Halid bin Velid"*, (ra) mihrabın solunda, pencere altındaki panoda; *"Hasbiyâllahü, ve ni'mel vekîl"*⁹ ve *Fellâhü hayrun hâfızan vehüve erhamürrâhimîn"*¹⁰ Yine mihrabın solunda pano halinde *"Kul küllün ya'melü alâ şâkiletihi"*¹¹ ayeti simetrik olarak yazılmış, kuzey duvarında bir yazı (kazındığı için okunmuyor) ve ibrik motifi işlenmiştir. Batı yönünde pencerenin sağındaki panoda; *"Ya Gâdiye'l-hâcât"*¹², *"İnnallâhe cemilün yühibbü'l'cema"*¹³ pencerenin solundaki panoda ise *"Meded Ya Nebiyyüllah"* ve (tuğra şeklinde okunmuyor), sol tarafta minberin batı duvarında müsenna (ikili, iki parça) olarak küfi hatla; *"Bismillâhirrahmânirrahîm"* yazılıdır. Bu yazıların haricinde yine kökboyası ile Osmanlı tuğrası, hurma ağacı, savaş baltası, ibrik, yağ kandili, vazo içinde yaprak ve dallardan oluşan çiçek demetleri işlenmiştir.

Caminin minaresi yoktur. Harime girişin karşısındaki merdivenlerden kadınlar mahfiline çıkışın sağında, kuzey duvarında ve kadınlar mahfili zemininden 45 cm yükseklikte ahşap bir kapı vardır. İlk önceleri müezzinler bu kapıdan dam üzerine çıkarak ezan okuyorlardı. Hoparlör sistemi yaygınlaştıktan sonra bu uygulama kaldırılmıştır.

Türk Sanatı'nda, ahşabın yapı malzemesi olarak kullanımı çok eski devirlerden beri bilinmektedir. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra da ahşabı mimaride kullanarak ahşap direkli ve tavanlı camiler yapmışlardır.¹⁴ Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuk-

⁸ De ki: O Allah (cc) birdir. Allah (cc) samed'dir. (her şey ona muhtaç, ama o, hiçbir şeye muhtaç değildir) O doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur. (İhlâs, 112/1-4)

⁹ Allah bize yeter. O, ne güzel vekildir. (Âl-i İmrân, 3/173)

¹⁰ Ya'kub dedi ki: daha önce kardeşi (Yusuf) hakkında siz ne kadar güvendiysen, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! (ben onu sadece Allah'a emanet ediyorum); Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir. (Yusuf, 12/64)

¹¹ De ki: Her biri kendi yaratılışına göre hareket (yapar) eder. (İsrâ, 17/84)

¹² Ey ihtiyaçları karşılayan ve istekleri gerçekleştiren.

¹³ Allah (cc) güzeldir (güzelliği) sever.

¹⁴ Rüçhan Arık, Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami, A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara 1973, s. 8'den naklen Zekiye Uysal, Zekiye Uysal, 18. Yüzyıldan Ahşap Direkli İki Cami, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/10 Faal 2014, P. 1107-

Müze Müdürü Mevlüt Üyümez camiyi incelerken

luların izlediği bu gelenek Anadolu'da da sürdürülmüş, Anadolu Selçukluları döneminde bilhassa Orta Anadolu ve İç Batı Anadolu'da yoğunlaşmıştır.¹⁵ Beylikler devrinde ahşap camiler, daha ufak çapta bir uzantı olarak devam etmiş,¹⁶ Osmanlı döneminde bu gelenek sürdürülmüş; birçok merkezde, 14. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar çok sayıda ahşap direkli ve ahşap tavanlı camiler yapılmıştır.

Caminin güney-batıdan görünüşü

Küçük Çobanlı Eski Camii de, ahşap tavanlı ve ahşap direkli camilerin Anadolu'daki geç dönem örnekleri arasında yer almaktadır. Resimlerde de görüleceği gibi yarım asra yakın bir süredir ibadete kapalı olduğu gibi büyük oranda yıpranmıştır.

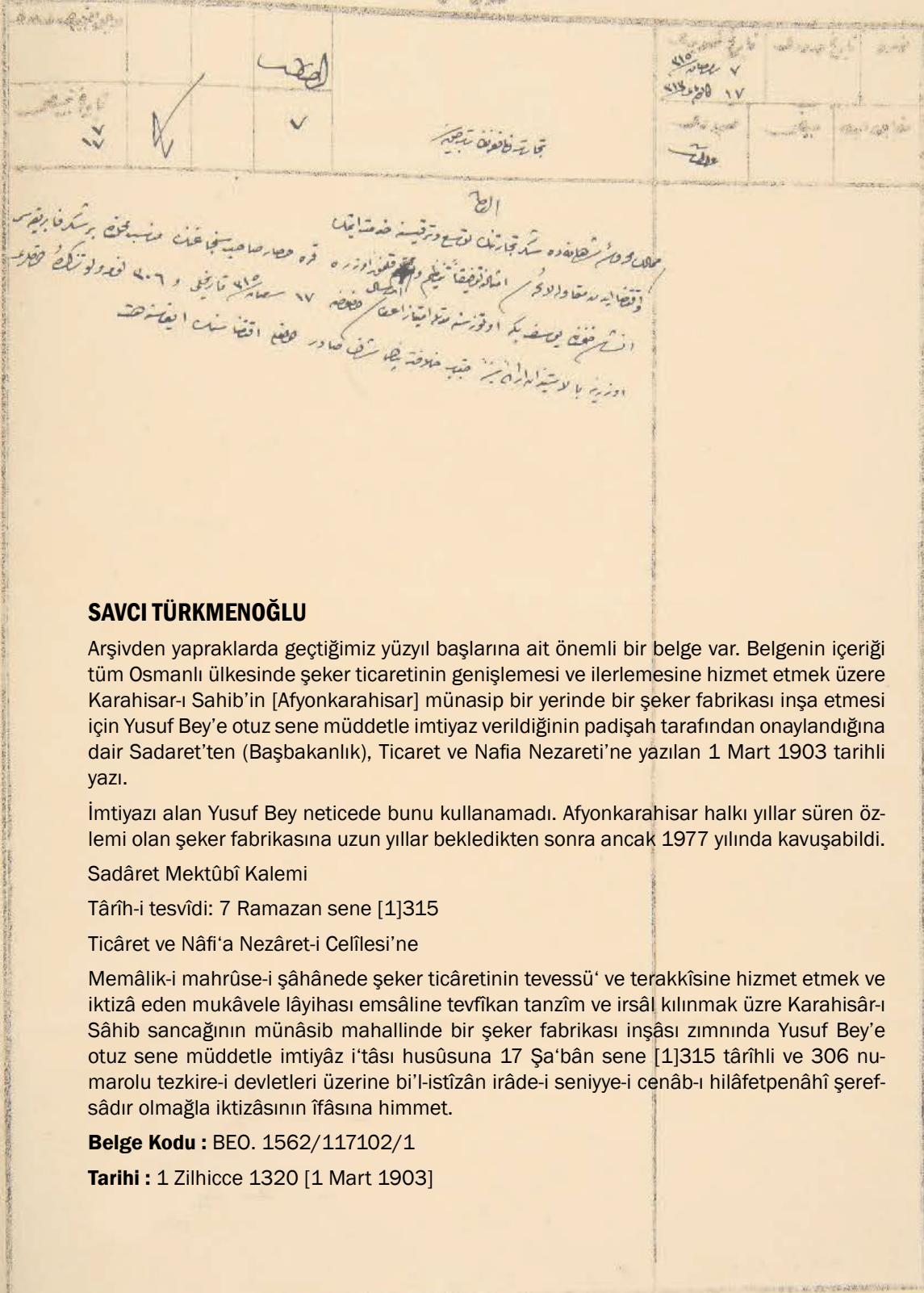
Kanaatimiz odur ki; Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından ivedilikle caminin tescilli yapılarak koruma altına alınmalı, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce de yine ivedilikle restorasyonu yaptırılarak bu kültür varlığının yaşatılması sağlanmalıdır.

1123, Ankara-Turkey, s. 1108-1109; Serap Erçin Koçer, Karahallı'da Ahşap Tavanlı Bir Cami, Kavaklı Köyü Camii, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 60, Kütahya 2019, s. 64-65. S. 1108.

¹⁵ Abdullah Kuran, Anadolu'da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi, Malazgirt Armağanı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1972, s. 181-182.

¹⁶ Gönül Öney, Beylikler Devri Sanatı, XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 11.

ARŞİVDEN YAPRAKLAR

SAVCI TÜRKMENOĞLU

Arşivden yapraklarda geçtiğimiz yüzyıl başlarına ait önemli bir belge var. Belgenin içeriği tüm Osmanlı ülkesinde şeker ticaretinin genişlemesi ve ilerlemesine hizmet etmek üzere Karahisar-ı Sahib'in [Afyonkarahisar] münasip bir yerinde bir şeker fabrikası inşa etmesi için Yusuf Bey'e otuz sene müddetle imtiyaz verildiğinin padişah tarafından onaylandığına dair Sadaret'ten (Başbakanlık), Ticaret ve Nafia Nezaret-i'ne yazılan 1 Mart 1903 tarihli yazı.

İmtiyazı alan Yusuf Bey neticede bunu kullanamadı. Afyonkarahisar halkı yıllar süren özlemi olan şeker fabrikasına uzun yıllar bekledikten sonra ancak 1977 yılında kavuşabildi.

Sadâret Mektûbî Kalemî

Târîh-i tesvîdi: 7 Ramazan sene [1]315

Ticâret ve Nâfi'a Nezâret-i Celîlesi'ne

Memâlik-i mahrûse-i şâhânede şeker ticâretinin tevessü' ve terakkîsine hizmet etmek ve iktizâ eden mukâvele lâyihası emsâline tevfikân tanzîm ve irsâl kılınmak üzere Karahisâr-ı Sâhib sancağının münâsib mahallinde bir şeker fabrikası inşâsı zımında Yusuf Bey'e otuz sene müddetle imtiyâz i'tâsı husûsuna 17 Şa'bân sene [1]315 târîhli ve 306 numarolu tezkire-i devletleri üzerine bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî şeref-sâdır olmağla iktizâsının îfâsına himmet.

Belge Kodu : BEO. 1562/117102/1

Tarihi : 1 Zilhicce 1320 [1 Mart 1903]

İNŞA VE İHYA ETMENİN ADI: ŞEHREMLİĞİ

Süleyman KARAKUŞ*

Belediye teşkilatının ana fikri şehremliliktir, ilk tahsis edildiği yıllarda ona biçilen rol budur: Bir şehri emin kılmak! “Emin olmaya- nın emniyet vermesi mümkün olmaz” kaidesi gereğidir ki Efendimiz (SAV) henüz risaletle görevli değilken bile O’nun toplumdaki vasfı kendiliğinden “El Emin” idi (1). Beldelerin yani şehirlerin; geçmiş, bugünü ve geleceğiyle ilgili bir kaygı duymadan yaşamaları için emin ellerde olmaları gerekir. Bir belde, bir şehir zihniyetinden emin olunan, duygu düşünce ve yaklaşımlarına güven duyulan emniyetli kalplerle yönetiliyorsa orada her bir bireyin kendini kendi gibi hissetmesi mümkün olabilir. İşte ancak öyle bir belde insan ve hayvanların sağlık ve psikolojileri korunabilir ve sürdürülebilir bir çevre ve kalkınma yaşanabilir.

Bir fetih toplumu olan bu ülkenin Hakk’a sevdalı bireyleri olanlar “bir yeri yönetmenin orayı imha etmek değil, o beldeyi, o habitatı orijinal saflığına kavuşturmak, var olan dokusunu koruyarak geliştirmek, fitri özellikleri üzerine inşa etmek yani ihya etmek” olduğunu biliriz ve bunun fethi emperyalist hedeflerden ayıran en önemli vasfı olduğunu da biliriz.

Şehirler medeniyetin göstergesidir, Afyonkarahisar bu vasfı yüksek oranda barındırmaktadır (2). Şehrimizi inşa eden inancın estetik ve kültürel hüviyet kazanmış hali, onun sokakları, mescitleri, mabedleri, okulları, yolları kadar yaşayan kültür ve yaşanan hayat tarzı ile de kendini göstermektedir. 1671-1672 yılları arasında Afyonkarahisar’a gelmiş ve şehrin tarihini, sosyokültürel hayatını uzun uzun ve detaylarıyla gözleyerek, kendine has üslubuyla aktarmış olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Karahisar-ı Sahip adıyla tanınan kalenin özellikleri, ilmi, tasavvufi, iktisadi ve askeri hayatın şehrimizdeki düzeyi, şehrin ve sosyal hayatın nasıl inşa edildiği, binaları, yolları, evleri, dükkânları, mescitleri, bağları bahçeleri bir fotoğraf hatta bir video görüntüsü estetiğiyle anlatılmaktadır (3). Afyonkarahisar mektepleri, medreseleri, tekkele- rinde hayat bulan (günümüzde okullar, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler ile devam eden) ve toplumun kılcal damarlarına yayılan ilim, irfan, adab-ı muaşeret gibi entelektüel faaliyetlerin (4) sürdürülebilirliği için sivil toplum ve akademi kadar yerel yönetimlere de iş ve sorumluluk düşmektedir. Bu beldenin insanını, hür ve birey olduğu kadar aidiyeti olan bir sosyal değer olarak geliştirme görevi bunun başında gelmektedir.

İlk insandan bu yana hayat büyük oranda toplumsaldır. Bizim için çok ileri, çok bilimsel bir literatür olan Kuran, şehirlerde ve civarında yaşayanları uyar- mak için inzal edilmiş olduğunu bize bildirmektedir. En’âm-92, Şûrâ-7, A’râf-161, Yûsuf-109 gibi birçok ayet, şehir kriterlerine dayalı emniyetli ve sürdürülebilir yaşantıyı konu edinerek şehir halkına ve yöneticilerine eğer fark edebilirsek önerilerde bulunmaktadır.

*Afyonkarahisar Belediyesi Başkan Yardımcısı

Medeniyetlerin gücü ve gelişmişliği şehir ekse- ninde ölçümlenir. Günümüzde de arzulanan gelişmiş- lik kriterleri şehir hayatının ana kriterleri ile; örneğin okuma-yazma oranı ve kültürel gelişmişlik düzeyi ile, şehrin suç oranlarıyla, solunabilir havasıyla, su ve toprak temizliği ile, gürültü düzeyi ile, toz seviyesi ile, yeni doğan ölümleri ile, aktif sivil toplum kuruluşları ve bunların hayata katkıları ile, bireylerin kendilerini huzurlu hissetmeleri ile, istihdam imkanları ve işsizlik gibi göstergelerle ölçümlenmektedir. Afyonkarahisar medeniyet kavramının şehir ve toplum hayatında yük- sek bir arka plana sahip olduğu bir belgedir. Bunun canlı tanığı şehrin sosyal hayatıdır. Bunu tarihsel bel- geler de desteklemektedir (2, 3, 4). Her sokağın ba- şında okulların, tekkelerin, mabetlerin hayat ve değer ürettiği Afyonkarahisar’ın her alanda kalkınmasına ve gelişme evrelerinin sürdürülebilirliğine işaret eden bir sorumluluktur şehremlilik;

Efendimizin Hicreti ile Medine’de inşa edilmeye başlayan “emniyetli şehirler” kervanına, Bağdat, Şam, Kahire, Kurtuba, Kufe, Basra, İsfahan, Şiraz, Semer- kant, Buhara, Afyonkarahisar, Van, Diyarbakır, Cizre, Hasankeyf, Tillo, Darende, Konya, Kayseri, Bursa, Anka- ra ve İstanbul gibi sayısız şehir eklenmiş “emniyetli” el- lerde bir medeniyet, şehirlerde vahy akli ve tevhid idraki ile gelişerek bilim, irfan, teknoloji ve sanat merkezleri haline gelmişlerdir. Bu şehirlerde yaşayan ve yetişen kâmil insanlar, şehirlerin henüz hala ölçümlenemeyen vasıflarını inşa etmişlerdir. Bu inşa ve ihya süreci, üze- rinde durulması gereken önemli konulardan birisi olup hem manevi yönleriyle korunmalı hem de geotasarım gibi güncel tasarım ve Gündem 21 gibi uygulama imkan ve çerçeveleri ile somutlaştırılmalıdır. Kamu yöneticile- rinin şehre ve çevreye bakış açıları hayat vizyonları ile doğrudan ilintilidir. Bu sebeple, hem Afyonkarahisar’da hem de tüm şehirlerimizde güncellenmiş bir medeniyet hamlesi için, bilim insanları, kanaat önderleri ve aydın- lar ile sivil toplum ve akademinin el ele verdiği bir sü- reçle şehir ve çevrenin sürdürülebilir inşası önemlidir. Bu konuda bir çok yönetici yöntem sıkıntısı yaşamak- tadır, şehirlere bakış vizyonumuzun nasıl olması gerek- tiğiyle beraber şehre dokunuş metodolojisine yönelik çalışmalar öncelenmeli; bütün bunlar şehir ve insanın kendini güvende, huzurlu ve kendini kendi gibi hissetti- ği bir platformda oluşturulmalıdır.

Kaynaklar

1) Yılmaz DÜNDAR (2015) Sen Tanrı mısın? Sayfa 376. ISBN: 978-605-88309-8-1 Ankara.

2) Zeynep KIRMAN (2002) Evliya Çelebiye Göre Afyonkarahi- sar. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 4(1):17-22

3) Evliya ÇELEBİ (1848) Seyahatname (Mısır’da, Kahire Bu- lak Matbaasında Müntehabât-ı Evliya Çelebi adıyla ilk basılan ese- rin basım tarihi verilmiştir).

4) Yusuf ILGAR (2020), Afyonkarahisar’da Eğitimin Tarihi, Kocatepe Gazetesi. Ayrı tarihlerde yayınlanmış 13 makale. Erişim: <https://kocatepegazetesi.com/afyonkarahisarda-egitimin-tarihi-13/>

Sultan Divani Mehmet Semai Der ki;

Ey gönül iki cihanda
Arımmı anlayı yeter
Bil ki: Yoktur seçeneği bir daha
Birdir, tekdir O.
Hak söyleyecek, senin olan neyin var.
Bu dünyada; benim, ben derien
Varlık değil, eksikliğin var.

Hakk'ı bilemez, nefsiyi yok etmeyen
Hakk'ı bulamaz, temeliği terketmeyen

Kader aynan gibi
Kendisine ihan olur her yönden.
Yaradılışın gücünü,
Kudretini seyreder her yönden

Bırak başka şeye bağlanmayı
Allah'a saygılı ol, rızasını gözet
Sema-i bu cihanda
Anlayı yolunda olana bu yeter

Günümüz Dünyası: Galip Lebledingli
Hat: Abdullah Nurala

TAVAN ARASI

Hasan ÖZPINAR

Sayfamızda daha önce pek çok kez geleneksel el sanatlarından olan gümüş telkari (gümüş kakma) işine dair örnekler verdik. Bu sayımızda ise yüzyıllar boyu şehrimizde üretilen ve yine kendine has özelliklerinden dolayı “Karahisar işi” olarak bilinen el yapımı tüfeklerin bir örneğini veriyoruz.

18.ve 19.Yüzyıllarda Afyonkarahisar’da özellikle ahşap üzerine gümüş kakma (telkari) ustalarının yaptığı eşyaların özelliği, güzelliği pek çok kaynaktan geçer. O yıllarda Afyonkarahisar’a yolu düşen pek çok seyyahın izlenimlerinde de bu sanatın şehirde ne derece yaygın olduğu, herkesin hatıra olarak bu ürünlerden aldığı aktarılır. Hatta 1800’lü yılların sonunda yurtdışında yapılan Sanayi Fuarları’nda Afyonkarahisar’ı temsil eden zanaatkarların arasında Tüfek ustaları da vardır. Örneğini verdiğimiz tüfekte 1877 yılında Osmanlı-Rus Harbi’nde (Plevne müdafaası) kullanılmış, telkari işçiliğiyle göz dolduran bir ürün.

Bu meslek dalı (Tüfekçilik) 1800’lü yılların sonundan itibaren yeni ustaların yetişmemesi, sanayileşememe ve sonrasında bu işi yapan gayrimüslimlerin şehri terk etmesiyle birlikte kaybolmuştur. Bu güzel eserlerin yüzeylerini süsleyen gümüş kakma işçiliği içinde aynı şeyleri söylemek mümkün.

BİZE ULAŞAN YAYINLAR

AFYONKARAHİSAR KÜLTÜR TURİZMİ

AKÜ Öğretim üyeleri Mustafa Sandıkçı, Hasan Hüseyin Soybalı, Sabri Çelik ve Hümeysra Töre Başat'ın müşterek hazırladıkları eser, öncelikle Afyonkarahisar'ın kültür turizmi potansiyelini ortaya koymayı amaçlamış. Afyonkarahisar'ın coğrafi, tarihi, sosyo-ekonomik ve turistik yapısından bahsedilmiş, kültür turizmine konu olan somut ve somut olmayan kültürel değerler hakkında bilgiler verilmiş. Bunların turizm amaçlı olarak daha iyi değerlendirilebilmesi konusunda önerilerde bulunulmuş. Kitap 194 sayfa hacminde Ankara merkezli Gazi Kitabevi tarafından yayınlandı. Tüm seçkin kitapçılarda ve internet ortamında yayınevlerinden temin edilebilir.

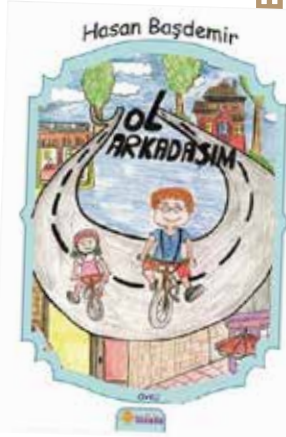
YOL ARKADAŞIM

Eğitimci, yazar, şair Hasan Başdemir bu kez çocuklar için değerler eğitimi de içeren bir kitap kaleme aldı. Yol Arkadaşım ismini taşıyan kitapta Sina ve Ada ismini taşıyan iki çocuğun öyküsü yer alıyor.

Afyonkarahisar merkezli Sinada Kitap tarafından basılan eser internet ortamında da temin edilebilir.

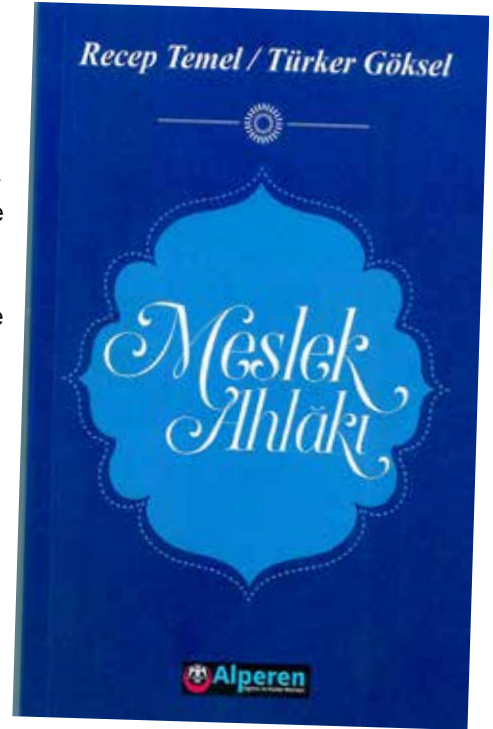
İsteme Adresi: İstiklal Mah, Şht. Ahmet Kaplan Cd. Kadir Apt D:No: 14/B, 03080 /Afyonkarahisar

Tel: (0272) 213 13 14

MESLEK AHLAKI

Hazırladığı bir çok eser ve proje ile yakından tanıdığımız AKÜ Öğretim Görevlisi Türker Göksel ve Bozok Üniversitesi Öğretim Üyesi Recep Temel'in birlikte hazırladığı eser "Meslek Ahlakı" adını taşıyor. Her erbabının mutlaka okuması gereken bu kitabı Alperen Eğitim ve Kültür Merkezi yayınladı. İnternet ortamından temin edilebilir.

AFYONKARAHİSAR TARİHİ TAŞ KÖPRÜLERİ

Afyonkarahisar merkez, Çay, Emirdağ, İscehisar, Sinanpaşa, Sandıklı, Sultandağ İlçelerinde bulunan tarihi taş köprüler kitaplaştı. K. Kübra Aktürk ve Gökhan Kürklü'nün ortak çalışması olan kitapta köprülerin güncel halleri, konumları gibi bilgilerde yer alıyor. Afyonkarahisar İl Özel İdaresi yayını olan kitap kuşe kâğıt, büyükboy 160 sayfa.

HAŞGEŞ İLE GAYMAK

Eğitimci-Yazar Lokman Özkul'un yeni kitabı çocuklara yönelik. Haşgeş ile Gaymak, iki arkadaş. Arkadaştan da öteler...

Adına ister sevgi deyin, ister dostluk, kardeşlik...Bir aradayken daha güçlü ve daha mutlular.

Yaz tatilinde yaşadıkları yeri merak ederler. Çıktıkları bu yolculukta birbirinden ilginç maceralar yaşarlar. Haşgeş ile Gaymak, gezmeye olduğu kadar bilgiye ve bilime de meraklıdır. Haşgeş ile Gaymak, kendilerini daha yakından tanımak isteyen kitapseverleri bekliyor.

Afyonkarahisar merkezli Sinada Kitap tarafından basılan eser internet ortamında da temin edilebilir.

İsteme Adresi: İstiklal Mah, Şht. Ahmet Kaplan Cd. Kadir Apt D:No: 14/B, 03080 /Afyonkarahisar

Tel: (0272) 213 13 14

HAZAN MEVSİMİ

Aslen Emirdağ Horan köyünden olan ve uzun yıllardır Emirdağ Huzurevinde kalan şair Mehmet Döngel'in şiirleri "Hazan Mevsimi" adı ile kitaplaştı. Şairin farklı konuları içeren şiirlerinin yer aldığı kitap Emirdağ Huzurevi'nden temin edilebilir.

SONSUZA HAZIRLIK

Afyonkarahisar Belediyesi Kültürel yayınlarına bir yenisini daha ekledi. Uzman Öğretmen Yusuf Yıldız'ın hazırladığı "Sonsuza Hazırlık" isimli eser geçtiğimiz günlerde yayımlandı. Yusuf Yıldız'ın yıllar boyu okuyarak güzel gördüğü ve ajandalarına aktardığı, insanın manevi gelişmesine vesile olacak güzel sözler, hikmetli kıssalar kitaplaştı. Kitapta ilimde,ahlakta, fazilette yaşayışları örnek alınabilecek ideal şahsiyetlerden ve tarihe geçmiş fazilet ve kemalat tablolarından örnekler sunulmuş. Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınlarının 65.eseri olarak basılan eser kitap boy, ciltli, 590 sayfa hacminde.

İsteme Adresi: Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Sosyal İşler Müdürlüğü

Tel: 0272 2144255

ANNEMİN ELLERİ

Sandıklılı şair Rabia Burhan'ın merakla beklenen ikinci şiir kitabı "Annemin Elleri" adını taşıyor;

"Ben annemin toprağa düşüremediği yağmuruyum.

Onun yarasından bulutlar yaptım penceresine.

Gökkuşağı çizdim tülbentine sustuklarından.

Masallarını yastığıma ezgilerken yazgısını çizdim avuç içime

Ben annemin en çok gülen, en çok ağlayan kızıyım

Sessizliği çeyiz sandığına saklanırken kanaviçeleri kaderine dikilen

Ben annemin sararmış fotoğrafında kalan çiçekli elbisesiyim.

Balkonunda hangi güneşe açacağını bilmeyen begonyası

Ben annemin sabrından döktüğü kırıntılardan büyüyen sol yanıyım"

EDEBİYATİST Yayınevi tarafından kitap boy ve 104 sayfa olarak yayınlanan bu eser internet ortamında ve seçkin kitapçılardan temin edilebilir.

MEMLEKET MANZARALARI

▲ Hüseyin Erçolak-Salgın günleri

▲ Refik Gümüş - Eber Gölü'nde Kamışçı

▲ Sadık Cem Akın - Tarihi semtler

▲ Visiatafyon-Karahisar Kalesi ve kış

AFYONKARAHİSAR MUTFAĞINDAN ÇULLAMA KÖFTE

Malzemeler

- 1 su bardağı düğü (ince bulgur)
- 500 gr kıyma
- 1 baş soğan, nane, maydanoz, tuz
- 6 adet yumurta
- 2 yemek kaşığı un
- 1 litre sıvı yağ
- 2 kaşık salça

Yapılışı

Soğanı geniş bir kaba ince ince doğrayın. Üzerine salça, 1 adet yumurta, tuz, nane, maydanoz ve kıyma konularak hepsi yoğrulur. Daha sonra düğü ilave edilir. Bunların hepsi iyice yoğrulur, sertleşince bırakılır. Yumurta büyüklüğünde parçalar alınır, köfte şekli verilir ve sıcak suda hafif haşlanır. Daha sonra kalan yumurtaları bir kaba kırıp, 2 kaşık unu ekleyip karıştırırız. Köfteleri yumurtaya batırıp ocakta kızdırmış olduğunuz yağın içine atıp kızartırız ve sıcak servis yaparız